

СТРАТЕГІЯ

розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва до 2020 року

(зі спрямуванням на розвиток співробітництва між Пряшівським і Кошицьким самоврядними краями СР та Закарпатською областю України)

Розробка проекту Стратегії здійснена у 2013 році в рамках завдань реалізації проекту Програми ЄС і ЄІСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна «Словацько-український культурний центр – формування і посилення співпраці між Пряшівським самоврядним краєм і Закарпатською областю України».

Партнерами вищезгаданого проекту Програми ЄС ЄІСП зі словацької сторони є: Союз русинів-українців у Словацькій Республіці та Агенція регіонального розвитку Пряшівського самоврядного краю; з української сторони: Українсько-словацький центр транскордонного співробітництва «Карпати» та обласна культурно-освітня організація «Матіца словенська на Закарпатті».

Розробка проекту Стратегії була здійснена у 2013 році на основі результатів численних спільних заходів зацікавлених сторін прикордоння (представників органів влади і місцевого самоврядування, громадськості і бізнесу), а саме: семінарів, круглих столів, анкетування виділених суспільних груп по обидва боки кордону, засідань робочих і експертних груп.

До упорядкування і аналізу всіх матеріалів, та написання проекту Стратегії була залучена група досвідчених експертів Словаччини й України з питань стратегічного планування, транскордонного співробітництва і регіонального розвитку.

Пряшів – Ужгород

2014

Автори: Владімір Бенч, Александер Дулеба, Мартін Ангелович, Катаріна Сіра, Тетяна Чаварга, Олег Лукша, Оксана Станкевич, Іван Гевці, Наталія Носа

Редактори: Матуш Гоч, Вадим Пилипенко

Розробка мап: ТОВ «АДІН», Пряшів

Партнери проекту: Союз русинів-українців Словаччини, Агенція регіонального розвитку Пряшівського самоврядного краю, Українсько-словацький центр транскордонного співробітництва «Карпати», Обласна культурно-освітня організація «Матіца словенска на Закарпатті», Пряшівський самоврядний край, Кошицький самоврядний край, Закарпатська обласна рада, Закарпатська обласна державна адміністрація

Перекладачі: Андрій Шітев

Переклад на українську: Ярослав Джоґаник, Світлана Пахомова

Проект «Стратегія розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва до 2020 року» було публічно обговорено, розглянуто і схвалено комісією Закарпатської обласної ради з питань транскордонної співпраці при підтримці Закарпатської обласної державної адміністрації.

Зміст

Вступ.....	Ошибка! Закладка не определена.
1. Передумови словацько-українського транскордонного співробітництва	6
1.1. Соціально-економічний стан прикордонних регіонів	6
1.1.1. Східна Словаччина.....	6
1.1.2. Закарпатська область України.....	11
1.2. Обмеження та можливості на європейському та двосторонньому рівні	16
1.2.2. Обмеження, що впливають з договірних зв'язків України з ЄС	16
1.2.3. Можливості, що надає Угода про асоціацію з ЄС.....	19
1.3. Сприйняття учасників на регіональному рівні: проблеми та рішення.....	22
1.4. SWOT аналіз	25
2. Стратегія розвитку: сценарії, цілі, пріоритетні сектори та проект заходів.....	29
2.1. Сценарії розвитку рамок Стратегії	29
2.1.1. Позитивний сценарій	30
2.1.2. Нейтральний сценарій.....	31
2.1.3. Негативний сценарій	31
2.2. Стратегічна мета, середньотермінові цілі та проект заходів.....	32
2.2.1. Стратегічна мета словацько-українського транскордонного співробітництва	32
2.2.2. Середньотермінові цілі та пропозиції заходів	33
Ціль 1: Інтенсифікація соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.....	33
Ціль 2: Покращення менеджменту кордону на словацькій та українській стороні – спільний підхід і обмін «передовим досвідом»	35
Ціль 3: Модернізація прикордонної інфраструктури.....	36
Ціль 4: Мультисекторний розвиток транскордонного співробітництва з метою сталого розвитку прикордонних регіонів	37
Ціль 5: Підтримка європейського інтеграційного процесу України та реформ, котрі її наближать до стандартів інтегрованого внутрішнього простору ЄС.....	40
Ціль 6: Посилення транскордонного управління словацько-українською співпрацею...	43
2.2.3. Пріоритетні сектори	Ошибка! Закладка не определена.
Туризм	Ошибка! Закладка не определена.
Навколишнє середовище	Ошибка! Закладка не определена.
Наука, освіта та дослідження	Ошибка! Закладка не определена.
Культура та національні меншини	Ошибка! Закладка не определена.
Співробітництво міст і сіл	41
2.3. Фінансові інструменти.....	46
2.4. Пропозиції принципів вибору реалізації та евалюації пріоритетних проектів	

Список додатків.....	Ошибка! Закладка не определена.
Список використаної літератури	50

Вступ

Запропонована Стратегія розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва до 2020 року є одним із результатів проекту «Словацько-український культурний центр – формування і посилення співпраці між Пряшівським самоврядним краєм і Закарпатською областю України» за підтримкою ЄС в рамках Програми ЄІСП транскордонного співробітництва Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна.¹ Мета Стратегії – послужити основою для розробки подальшої Програми дій з розвитку транскордонного співробітництва між Закарпатською областю України (ЗОУ) та вищими територіальними одиницями Словацької Республіки – Пряшівським і Кошицьким самоврядними краями (ПСК і КСК). З огляду на те, що кордон між вище наведеними регіонами ЗОУ, ПСК і КСК є водночас державним кордоном між СР і Україною, а також зовнішнім кордоном ЄС, амбіцією Стратегії є послужити також основою для розробки Програми подальшого розвитку комплексних двосторонніх зв'язків між Словаччиною і Україною на міжурядовому рівні.

Проект Стратегії базується на низці стратегічних документів з питань соціально-економічного розвитку транскордонного співробітництва, як кожного з цільових регіонів зокрема, так і в розрізі словацько-українського прикордонного співробітництва. Перелік цих документів і програм, як і інших використаних інформаційних джерел, наведено наприкінці тексту. У цьому ж переліку наведені й документи міждержавного рівня, в яких відображено питання словацько-українського транскордонного співробітництва, що стосуються прикордонних регіонів (митні переходи та прикордонна інфраструктура, просторове планування та ін.). Проект Стратегії розвитку співробітництва зацікавлених сторін – як словацькими прикордонними регіонами (Кошицьким і Пряшівським самоврядними краями), так і Закарпатською областю України – стосується таких принципів співпраці:

- Отримання суспільно корисних результатів від транскордонного співробітництва з урахуванням взаємних інтересів сторін та кооперації через співпрацю окремих інституцій.
- Спільне вироблення Концепції майбутнього словацько-українського прикордоння на середньострокову перспективу (до 2020 року) з урахуванням довгострокової перспективи.
- Спільне вироблення переліку чітких стратегічних цілей розвитку словацько-українського прикордоння, а також пропозицій операційних завдань в розрізі кожного зі стратегічних пріоритетів та визначення джерел фінансування.
- Реалізація спільної експертної розробки Стратегії розвитку з максимально можливим залученням представників усіх зацікавлених груп по обидва боки кордону (експертний підхід).

¹ ЄІСП (ENPI) – Європейський Інструмент Сусідства та Партнерства (European Neighbourhood and Partnership Instrument); більше інформації про проект див. на сайті: *Slovakian-Ukrainian Cultural Centre*, http://www.skuaacc.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=2:project&catid=1:project&lang=sk&Itemid=0 (з 19. 10. 2013).

Методологія розробки проекту Стратегії включала елементи *системного аналізу* (особливо при аналізі різних напрямів транскордонного співробітництва та їх взаємовпливів та взаємодії). В окремих випадках використовувався *позиційний підхід*, згідно з яким окремих регіон порівнювався з іншими регіонами Словаччини або України за певними показниками. *Середньостатистичний і нормативний підходи* при діагностиці стану цільових регіонів у Словаччині та в Україні застосовувались із застереженням або врахуванням того, що відповідні національні системи мають немало розбіжностей. *Візійний підхід* застосовувався переважно для врахування якісних оцінок зацікавлених сторін при розробці ключових елементів стратегії – стратегічних цілей, а також – рейтингу проблем розвитку словацько-українського прикордоння. Цей підхід реалізовано через розробку 5-ти опитувальних анкет та проведення соціологічного опитування в прикордонних районах за принципами симетричності та «піраміди залучення» різних груп зацікавлених сторін.

Більше того, проект Стратегії виходить з огляду сценаріїв розвитку зв'язків між ЄС та Україною в середньостроковій перспективі (до 2020 року), який формує стратегічні рамки подальшого розвитку двосторонніх зв'язків між СР та Україною, а також розвитку транскордонного співробітництва на регіональному та місцевому рівнях.

Текст проекту Стратегії складається з двох основних розділів. У першому розділі досліджуються стан словацько-українського транскордонного співробітництва, у тому числі соціально-економічної ситуації прикордонних регіонів (ПСК, КСК та ЗОУ). Предметом аналізу є також обмеження, що впливають з існуючих договірних зв'язків між Україною та ЄС, які утворюють стратегічні рамки розвитку транскордонного співробітництва на міждержавному (СР – Україна) та регіональному рівні. Наступна частина розділу пропонує аналіз сприйняття існуючих проблем і можливих шляхів їх вирішення для розвитку транскордонного співробітництва з боку учасників на базі результатів, отриманих методом анкетування, яке було реалізоване для потреб розробки проекту Стратегії. Насамкінець, розділ пропонує SWOT-аналіз сильних і слабких сторін існуючого словацько-українського транскордонного співробітництва.

Другий розділ базується на інформації, що впливає з результатів першого розділу, і є власне проектом Стратегії на середньотерміновий період розвитку словацько-українського співробітництва, включаючи сценарії, що залежать від розвитку подальших договірних рамок між ЄС та Україною. У розділі пропонується формулювання стратегічної мети словацько-українського транскордонного співробітництва, його специфічних середньотермінових цілей (до 2020 р.) та секторних пріоритетів, у тому числі пропозиції пріоритетних заходів та механізмів для їх досягнення. Остання частина розділу містить огляд фінансових інструментів подальшого розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва. У кінці тексту міститься список додатків і використаної літератури.

Автори проекту Стратегії: Владімір Бенч, керівник програми «Політика економіки та розвитку» Дослідницького центру Словацької асоціації зовнішньої політики, неприбуткова організація; Александер Дулеба, директор Дослідницького центру Словацької асоціації зовнішньої політики, неприбуткова організація; Олег Лукша, консультант Асоціації міст України та член правління Асоціації агенцій регіонального розвитку України; Оксана Станкевич, президент Регіонального молодіжного об'єднання «Екосфера» в Ужгороді. Автори висловлюють вдячність Мартіну Ангеловичу, члену кафедри географії та регіонального розвитку факультету гуманітарних та природничих наук Пряшівського університету, за співпрацю при розробці основ дослідження соціальної та економічної ситуації ПСК і КСК. Неоцінимої допомоги при обробці результатів анкетування надали авторам пані Катаріна Сіра

з офісу Словацької асоціації зовнішньої політики в м. Пряшів та Тетяна Чаварга, студентка факультету європейських і соціальних студій Братиславського університету ім. Коменського. Висловлюємо вдячність за критичні зауваження і пропозиції до проекту стратегії всім учасникам професійних заходів у рамках проекту, під час яких проходило його обговорення.

1. Передумови словацько-українського транскордонного співробітництва

1.1. Соціально-економічний стан прикордонних регіонів

1.1.1. Східна Словаччина

Регіон Східної Словаччини займає територію 15 729 км² (32 % площі Словаччини), у 2013 р. чисельність його населення – 1 611 407 жителів, що становить 29,9 % усього населення Словаччини. Адміністративно цей регіон ділиться на Кошицький і Пряшівський самоврядні краї, а вони, в свою чергу, поділяються на 24 райони, 40 населених пунктів яких має статус міста. Рівень урбанізації сягає 51 %.

Східна Словаччина належить до найвідсталіших в соціально-економічному плані регіонів Словаччини і Європи. Він знаходиться в так званій північно-південній смузі соціально-економічної відсталості та „бідності“, яка тягнеться від Калініграда уздовж польсько-білоруського, польсько-українського, словацько-українського, угорсько-українського кордону через Балкани аж до Середземного моря. Причин такого стану багато і можна їх шукати як на наднаціональному, державному і регіональному рівні, так і в особливостях історичного розвитку. По всьому Європейському Союзу спостерігаємо західно-східний градієнт зростання бідності регіонів, який меншою мірою проявляється і в Словаччині.

Нині частка ВВП на душу населення Східної Словаччини сягає 51 % від середнього рівня країн ЄС 27. За наведеними показниками цей регіон є найгіршим у порівнянні з іншими регіонами Словаччини. Проте позитивом останніх п'ятнадцяти років є те, що Словаччина економічно конвергується з середніми показниками країн ЄС і всі регіони країни економічно зростають. У ступені зростання помітний західно-східний градієнт, оскільки Братиславський регіон належить до регіонів Європи з найбільш динамічним соціально-економічним розвитком, водночас зростання Східної Словаччини, навпаки, є найповільнішим серед інших регіонів Словаччини. Однак у порівнянні з багатьма регіонами Європи зростання Східної Словаччини є позитивним.

Рівень ВВП на душу населення у порівнянні з середнім показником країн ЄС 28 у %, рівень NUTS 2

	1996	2000	2004	2007	2008	2009	2010	2011	Зростання за 15 або

									10 років
Прага (ЧР)	128	139	163	177	175	176	173	171	+43
Центральна Моравія (ЧР)	65	58	62	64	64	67	66	67	+2
Хемніц (Німеччина)	81	77	81	83	81	80	84	86	+5
Штутгарт (Німеччина)	n.a.	143	139	141	142	133	145	152	+9
Мішкольц (Північна Угорщина)	36	35	41	39	40	40	40	40	+4
Відень (Австрія)	n.a.	182	170	161	162	164	165	165	-17
Мазовецьке воєводство (Польща)	n.a.	74	78	87	89	97	103	107	+33
Підкарпатське воєводство (Польща)	34	34	35	37	39	41	42	44	+10
Малопольське воєводство (Польща)	n.a.	42	43	47	49	52	54	56	+14
Сілезьке воєводство (Польща)	n.a.	52	57	58	61	66	68	70	+18
<i>Братиславський регіон</i>	104	109	129	160	167	178	179	186	+84
<i>Західна Словаччина</i>	48	47	54	66	69	68	69	72	+24
<i>Центральна Словаччина</i>	41	41	47	54	59	58	61	59	+18
<i>Східна Словаччина</i>	38	38	42	46	51	49	50	51	+13

Джерело: Підрахунки авторів на основі статистики ЄВРОСТАТ.

Якщо дивитися на Східну Словаччину як на територіальну одиницю, треба усвідомити її внутрішні відмінності. Тут є міста з виразним потенціалом зростання, переважно це такі міста, як Кошіце, Попрад, Пряшів чи Гуменне, а далі територія майже безлюдна, без будь-якої вищої інфраструктури й можливості працевлаштування для молодих людей, переважно в прикордонних зонах. Однак є приклади невеликих населених пунктів (напр., Кехнець, Стара Любовня, Липани), які створюють добрі умови для інвестицій, що виражається в економічному зростанні та можливостях працевлаштування.

Причин відсталості Східної Словаччини багато. Перша пояснюється територією, її розташуванням та характером, що тривалий час визначало розвиток регіону. Східна Словаччина до соціалістичної індустріалізації була переважно сільськогосподарським краєм без великих промислових підприємств. У період соціалістичної індустріалізації відмінності стерлися, але орієнтація за часів соціалізму на великі підприємства, які мали забезпечити працевлаштування цілих районів, від початку ринкової економіки виявилася не вигідною. Крім того, Східна Словаччина характеризується низькою концентрацією великих міст та роздрібною структурою поселень у вигляді великої кількості малих населених пунктів.

Вагомим фактором розвитку є депресивний характер суміжних регіонів сусідніх країн. З регіоном Східної Словаччини межують найменш розвинені регіони Угорщини, Польщі та України, які своєю економічною міццю, потенціалом і співробітництвом не можуть стимулювати інтенсивний економічний розвиток. Існуванням помітних бар'єрів у вигляді Шенгенського кордону, ексцентричним, не вигідним розташуванням та браком транспортної інфраструктури (логістичне підключення до ринків) Східна Словаччина перебуває в досить не вигідних умовах конкуренції, які й надалі поглиблюють її відсталість.

Також проблемою залишається незавершена трансформація структури економіки регіону і низький приплив інвестицій – закордонних чи внутрішніх. Східна Словаччина в створенні валової доданої вартості СР (2011 р.) взяла участь лише 19,8%-ами. Кошицький край – більш промисловий. Частка промисловості в регіональній економіці представлена 28,5 %, у Пряшівському краї це 21,3 %. У Словацькій Республіці середній показник – 26,5 %. Нині найважливіші галузі в Пряшівському краї – це оптова торгівля, роздрібна торгівля, транспорт, надання послуг у сфері проживання та харчування на рівні 22,1 % економіки регіону. Будівництво представлене 14,1 відсотками. Однак вище середнього по відношенню до загальнословацьких показників становить частка державного управління, оборони, освіти, соціальних послуг у валовій доданій вартості краю – аж 16,4 %. Сільське господарство також має частку вище середньої – 4,2% (СР – 2,6 %). При цьому Кошицький край з кращими умовами для сільськогосподарського виробництва має частку сільського господарства в регіональній економіці на рівні 2,6 %.

З точки зору структури економіки Кошицького краю, крім переваги промислових показників у порівнянні з національним рівнем, у промисловій галузі помітний зростаючий сектор інформаційних та комунікаційних послуг. У 2011 р. частка цього сектора в регіональній економіці досягала 5,9 %, чим помітно перевищила середній показник у державі. Будівництво в економіці Кошицького краю складає 9,4 %, що перебуває недалеко від середнього загальнословацького показника: 9,1 %. Фінансова та страхова діяльність в обох краях має низьку долю в економіці (2,3 % у Пряшівському краї та 2,1 % у Кошицькому краї), нижчу від загальнонаціонального середнього показника: 3,6 %.

З огляду на продуктивність регіональної економіки також важливі два показники промисловості: прибуток від власного виробництва і товару та продуктивність праці. За 2012 р. загальний прибуток у промисловості СР представлений у сумі 82 млрд. євро. 36,5 % із них були статистично показані в Братиславському краї. Уся Східна Словаччина разом не мала більше прибутку, ніж Жилінський край з 14 %-ою часткою загальнословацького прибутку в промисловості. Прибутки в промисловості Кошицького краю в 2012 р. представлені сумою 7,6 млрд. євро та 9,3 %-ою часткою по СР. Пряшівський край виробив лише 3,3 млрд. в промисловості, що представляє неповні 4 % по СР.

З огляду на продуктивність праці ситуація ще гірша. У 2012 р. продуктивність праці в промисловості Братиславського краю була в 5,5 разів вища, ніж у Пряшівському, та у 2,9 разів вища, ніж у Кошицькому. Середня продуктивність праці на особу в промисловості СР за 2012 р. досягла суми 168,3 тис. євро. Однак у Братиславському краї це було аж 399,1 тис. євро, в Жилінському краї 194,4 тис. євро, в Кошицькому 135,7 тис. євро, а в Пряшівському лише 72,5 тис. євро. Саме Жилінський край

продemonстрував найдинамічніше зростання продуктивності праці за останні 5 років, а саме – загалом аж на 61,3 % за 5 років. У 2008 р. продуктивність праці в Кошицькому та в Жилінському краї була на однаковому рівні. Але всупереч зростанню продуктивності в Кошицькому краї на 16 % за 5 років воно представляє нині середню продуктивність праці Жилінського краю та Кошицького краю, індекс 1,43 й надалі зростає. Для повноти варто згадати, що за останні 5 років зросла продуктивність праці також у Пряшівському краї аж на 17,9 %, і цим показником Пряшівський край наближається до передостаннього краю – Банськобистрицького (74,0 тис. євро).

Зростання продуктивності праці і працевлаштування в Жилінському краї може бути пов'язане, головним чином, з іноземними інвестиціями. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у СР досяг суми 39,6 млрд. євро на 31.12.2011. З цього аж 28,8 млрд. євро, тобто 67,6 % направлялося в Братиславський край. Кошицький край з обсягом 2,6 млрд. євро ПІІ досяг долі 6,6 %, однак поступово частка ПІІ у Кошицькому краї помітно впала (див. наведену нижче таблицю). Ще гірша ситуація в Пряшівському краї, доля якого в ПІІ у СР становить лише 0,9 %, загалом 0,4 млрд. євро. Така низька доля інвестицій обмежує модернізацію структури економіки регіону і є одним з факторів відставання.

Регіональна частка стану прямих іноземних інвестицій, у % по СР

Краї	1997	2011
Братиславський край	66,8	67,6
Трнавський край	5,4	7,0
Тренчанський край	4,1	4,7
Нітранський край	3,1	4,0
Жилінський край	4,7	6,6
Банськобистрицький край	2,9	2,5
Пряшівський край	2,1	0,9
Кошицький край	10,8	6,6

Джерело: розрахунки авторів на основі інформації NBS.

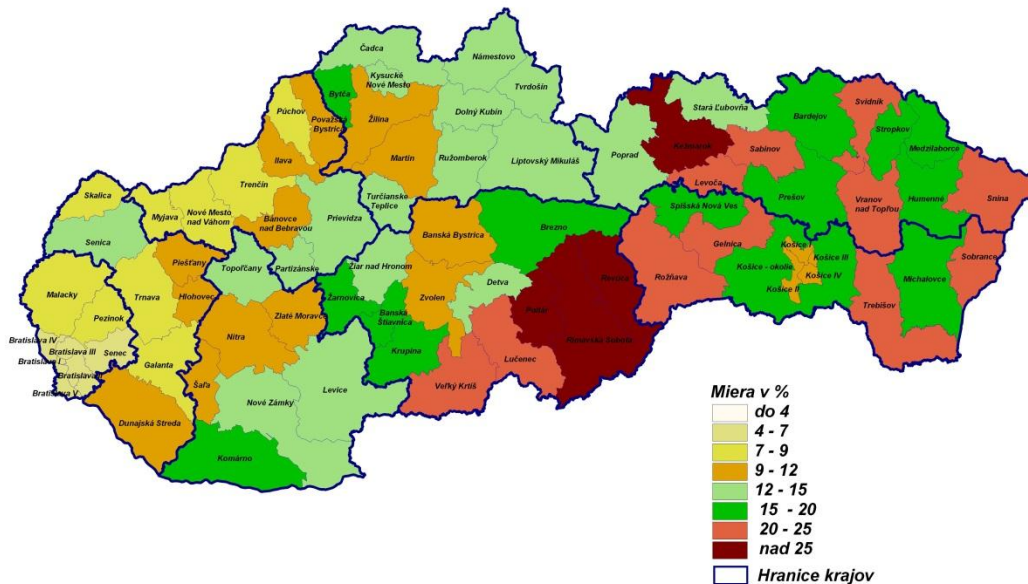
Важливим показником соціально-економічного розвитку є рівень зайнятості та безробіття. Рівень зайнятості в СР, на відміну від розвинених країн ЄС, значно нижчий. У 2011 р. середній показник зайнятості в ЄС був на рівні 64,6 %. Регіони Східної і Центральної Словаччини досягли в 2011 р. однакових рівнів зайнятості: 55,4 %. Братиславський край у 2011 р. перевищив середній рівень зайнятості: 67,0 %.

Найвищий рівень безробіття тривалий час демонструють Банськобистрицький край, Пряшівський і Кошицький краї. Останніми роками рівень безробіття у цих краях у середньому коливається від 17 % до 22 %. У Пряшівському краї рівень безробіття досяг у грудні 2013 р. - 19,35 %, це найвищий показник серед усіх регіонів Словаччини. Банськобистрицький край досяг рівня 18,26 %, а Кошицький край – 17,23 %. Це лише три краї, які перевищують середній показник по Словаччині, що в жовтні 2013 р. був 13,50 %.

Однак, нині рівень безробіття виразно диференційований внутрішньорегіонально (див. карту). Найгірша ситуація з точки зору регіону Східної Словаччини спостерігається в районі Кежмарок з безробіттям у грудні 2013 р. на рівні 27,81 %, в районі Рожнява (24,83 %), Сабінов (23,68 %), Вранов-над-Топльов (23,25 %), Требішов (22,40 %) та Свидник (21,92 %). Навпаки, найкраща ситуація – в районах Кошице, де показник змінюється на рівні від 10,28 % до 11,47 %, далі – аж у Попрад (13,90%), у Старій

Любовні (14,36 %), Спиській Новій Всі (15,91 %). Пряшівський регіон разом з центром краю м. Пряшів мав показник безробіття у грудні 2013 р. на рівні 16,88 %.

Miera evidovanej nezamestnanosti v okresoch SR k 31.10.2013

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, Bratislava

Miera evidovanej nezamestnanosti prepočítaná na základe výberových zisťovaní ŠÚ SR a priemerného počtu uchádzačov o zamestnanie v roku 2010.
Algoritmus výpočtu stanovilo MPSVR SR

Джерело: UPSVAR.

Крім високого рівня безробіття, негативним фактом є також висока доля довготривало (довше 1 року) безробітних від загальної кількості безробітних. Майже 53 % зареєстрованих у грудні 2013 р. в СР були довготривало безробітні. Питома вага довготривало безробітних у Кошицькому краї вища за середній показник у СР і становить 60,8 %, у Пряшівському краї аж 61,1 %. У цьому сенсі підвищена увага має також приділятися маргіналізованим соціально, вилученим групам населення. Їх поступове залучення до суспільства (головним чином до ринку праці) є тривалим і найскладнішим завданням саме в регіонах, де живе їх більшість – у Кошицькому, Пряшівському та Банськобистрицькому краях.

Від ситуації на ринку праці залежить і рівень зарплат та доходів сім'ї. Середньомісячна зарплата в Словачській Республіці в 2012 р. була 824 євро. У Братиславському краї найвища – 1110 євро, у Пряшівському краї найнижча – 636 євро, а в Кошицькому краї – 758 євро. З огляду на чисті грошові доходи сім'ї² найменші доходи в 2012 р. мали сім'ї в Пряшівському краї – 327,65 євро на особу щомісячно, в Кошицькому краї – 333,77 євро. Найвищі, навпаки, в Братиславському краї – 468,54 євро. З точки зору витрат сім'ї та витрат на 1 члена сім'ї щомісяця в Пряшівському краї вони склали суму 285,31 євро, у Кошицькому – 289,27 євро, що є найнижчим показником витрат серед усіх регіонів Словаччини. У Братиславському краї, навпаки, витрати склали 409,28 євро.

Найвищу частку з чистих грошових доходів у Пряшівському краї склали чисті грошові доходи з роботи (47,4 %), далі йшли соціальні виплати (29,5 %), грошові

² Джерело: Управління Статистики СР.

доходи від власної приватної підприємницької діяльності (17,1 %); доходи з майна й інші доходи становили 6 відсотків від загальних доходів сім'ї. У плані витрат сім'ї найбільшу їх частку складають споживчі витрати (доля – 91,2 %). Серед споживчих витрат сім'ї в Пряшівському краї найбільші видатки йшли на харчування та неалкогольні напої (22,5 %), видатки на проживання, воду, електрику, газ та інші види опалення (19,4 %) і транспортні витрати (7,5 %). Найменші частки були витрачені на освіту (0,3 %), алкогольні напої, тютюн (2,7 %) та підтримку здоров'я (3,4 %).

З наведеного видно, що сучасна ситуація Східної Словаччини, тобто Пряшівського і Кошицького країв, несприятлива в порівнянні з іншими регіонами Словаччини, вона погіршується. Всупереч певній динаміці зростання, тут вона залишається нижче середніх показників Словаччини. Східна Словаччина є на сьогодні соціально-економічною периферією Словаччини. З точки зору стану двох самоврядних одиниць, розташованих на Східній Словаччині, тобто Пряшівського і Кошицького країв, у кращій ситуації все ж знаходиться Кошицький край. Пряшівський край за більшістю соціально-економічних показників статистики має найгірше становище серед усіх інших країв Словаччини, лише за деякими показниками його «обійшов» Банськобистрицький край. Відставання за прямими іноземними інвестиціями, середньомісячною зарплатою і ВВП на душу населення є найпомітнішими у порівнянні з іншими країнами. Проблематичною залишається не тільки його позиція як найвідсталішого краю в СР, але й погіршення цього положення і зростання відсталості в порівнянні з іншими країнами.

1.1.2. Закарпатська область України

Закарпатська область розміщена на південному заході України. Вона межує з країнами ЄС — Словаччиною, Угорщиною, Польщею і Румунією. Географічне розташування області дає їй низку геоekonomічних конкурентних переваг. У масштабах України Закарпатська область має важливе стратегічне значення як у геополітичному вимірі євроінтеграційної співпраці із сусідніми країнами ЄС, так і в плані здійснення зовнішньоекономічної діяльності, реалізації трансєвропейського транзитного потенціалу енергоносіїв та забезпечення функціонування важливих європейських транспортних кордонів.

Закарпатська область як адміністративно-територіальна одиниця утворена 22 січня 1946 року. Її територія відносно невелика і становить 12,8 тис. км² або 2,1 % території України. Площа Закарпаття у 1,7 рази менша від площі середньостатистичної області України. Кількість населення Закарпатської області станом на 2013 рік перевищує 1248,0 тис. чол., що становить близько 2,6 % від загальної чисельності населення України. Закарпатська область поділяється на 13 районів, 11 міст, з яких 5 міст — обласного значення (Ужгород, Мукачеве, Берегове, Хуст і Чоп), а інші міста — районного значення (Рахів, Тячів, Іршава, Свалява, Перечин). Серед 19 селищ області центрами районів є Міжгір'я, Воловець і Великий Березний. Загалом в області нараховується 609 населених пунктів (міст, селищ і сіл), з яких 193 мають статус гірських. Протяжність території Закарпатської області з заходу на схід – 184 км, а з півночі на південь – 80 км. Обласний центр м. Ужгород розташований на відстані 790 км від столиці країни м. Києва і безпосередньо поблизу державного кордону зі Словаччиною.

Специфічною ознакою Закарпаття є чітко виражена *просторова зональність*, яка полягає в тому, що окремі території об'єктивно можна вважати такими природно-

економічними зонами: низинна, передгірна та гірська. Ці формування відрізняються між собою не тільки рельєфом та іншими географічними характеристиками, але й виробничо-ресурсним потенціалом. Природно-географічні і кліматичні чинники різних зон становлять інтерес не самі по собі, але з огляду їх впливу на економічну діяльність, зокрема, на умови ведення господарської і підприємницької діяльності та продуктивність праці, а отже – і на якість та рівень життя людей.

На Закарпатті особливо складною є соціально-економічна ситуація в *сільських населених пунктах*, які за законодавством України мають статус гірських. Їх питома вага серед загальної кількості сільських поселень становить 37,1 %, і в них проживає близько 30 % сільських жителів області. В більшості з гірських населених пунктів не створено умов і стимулів саморозвитку громад внаслідок одночасної і уповільненої дії комплексу економічних, соціальних, екологічних, бюджетних та інших чинників. З цього випливає, що використання лише власного виробничого, навіть багатого природного потенціалу не сприяє достатньому розвитку. Це означає, перш за все, необхідність реалізації ефективних державних програм розвитку гірських територій. Важливість гірських сіл і селищ для соціально-економічного розвитку Закарпатської області зумовлена ще й такими *головними чинниками*:

- на сьогодні саме села забезпечують природний приріст населення області, на відміну від них у містах за останні 5 років була зафіксована тенденція до зниження кількості населення (за винятком м. Мукачева);
- без села неможливо реалізувати регіональні економічні пріоритети Закарпаття в таких сферах, як лісове господарство, сільсько-господарське виробництво (у т. ч. відродження виноградарства, садівництва, овочівництва), а також – у туризмі та рекреаційній сфері;
- нині на Закарпатті склалася така структура села, за якої більше 90 % виробництва валової продукції забезпечується особистими селянськими господарствами (не кооперативами, не аграрними фірмами, не фермерськими господарствами та ін.). Така структура з погляду її конкурентоспроможності (хоча б у порівнянні з сусідніми регіонами Словаччини, Угорщини та Румунії) є неефективною. Про це свідчить також факт багаторічного невикористання величезних площ сільськогосподарських земель на Закарпатті;
- як Концепція сталого розвитку Закарпаття, так і чинна Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 року передбачають еколого-економічну модель розвитку регіону. Саме в гірських населених пунктах або ж на оточуючих їх територіях розміщений туристично-рекреаційний та санаторно-оздоровчий потенціал Закарпатської області.

Особливістю *демографічної ситуації* в Закарпатській області є те, що вона має найбільшу частку сільського населення (62,8 %) у загальній чисельності населення серед усіх інших регіонів України. При цьому в усіх гірських районах області сільське населення майже удвічі перевищує міське. У такому районі, як Тячівський, що є найбільшим за кількістю населення в Україні (172,0 тис. чол.), у його єдиному місті – райцентрі Тячеві проживає всього 12,0 тис. чол. Для населених пунктів Закарпаття загалом характерна така суттєва відмінність у територіальному розподілі міст, селищ і сіл від інших регіонів України: в розподілі поселень за кількістю жителів переважають середні і великі села, тоді як міста є невеликими (від 7,0 до 35,0 тис. чол.). Усього два міста – Ужгород і Мукачево – розміщуються в інтервалі від 80,0 до 120,0 тис. чол. Чисельність населення Закарпатської області за останні 5 років змінювалась незначно в діапазоні від 1242,6 тис. чол. до 1245,5 тис. чол. Звісно, це стосується і щільності

населення, близько 97 осіб на км². Для Закарпаття за останні роки характерна позитивна тенденція щодо народжуваності і природного приросту населення у порівнянні з іншими регіонами України. Моніторинг основних тенденцій демографічного розвитку сільського населення Закарпатської області показує, що основний контингент безробітних формує молодь у віці до 35 років. Через відсутність роботи молоді люди змушені мігрувати на інші території або за межі країни. Процеси трудової міграції створюють багато соціальних проблем, незважаючи на збільшення доходів мігрантів. В області загалом проживають представники понад 100 національностей і народностей: українці (80,5 %); угорці (12,1%); росіяни (2,5 %); румуни (2,6 %); роми (1,1 %) словаки (0,5%) та представники інших етносів і субетносів.

Природньо-ресурсний потенціал Закарпаття має цілу низку специфічних ознак:

- Мала площа земель сільськогосподарського призначення: всього 0,37 га на душу населення, з яких ріллі тільки 0,16 га, що значно нижче середньоукраїнських показників: 0,87 га і 0,67 га відповідно. При цьому близько половини сільськогосподарських земель знаходяться у передгірній і гірській природно-економічних зонах, де природно-кліматичні умови і рельєф є несприятливими факторами землеробства.
- Понад 2/3 земельних площ області займають гори, вкриті високопродуктивними лісами і низькопродуктивними полонинськими луками. Лісистість Закарпаття (51 %) – найвища серед регіонів України.
- Частка природно-заповідного фонду Закарпаття за загальною площею складає 12,5 % від території області, що значно вище середнього загальноукраїнського показника у 4 %. Водночас ставляться питання щодо дальшого розширення площ природно-заповідних територій в плані збереження біорізноманіття і туристично-рекреаційного потенціалу регіону.
- На Закарпатті найбільша в Україні водність територій з густою гідрологічною мережею, яку формують понад 9,4 тис. річок і потічків. Водночас, велика кількість опадів (у горах – до 1500 мм на рік і більше) спричинює часті паводки, іноді з катастрофічними наслідками.
- У Закарпатській області розвідано понад 210 родовищ більше 30 видів корисних копалин, що мають промислове значення: руди кольорових і дорогоцінних металів та неметалів (цеоліт, кам'яна сіль, алуніт, доломіт, бентоніт та ін.), будівельні матеріали (мармур, базальт, андезит, керамзит, перліт, каолін та ін.).

Туристично-рекреаційний потенціал Закарпаття:

- В області виявлено і досліджено 360 джерел мінеральних вод, з яких 62 у Свалявському, Міжгірському, Мукачівському, Хустському, Рахівському, Ужгородському районах мають експлуатаційне значення.
- Мінеральні води Закарпаття різні за хімічним складом і лікувальними властивостями. Із 207 родовищ, занесених до Кадастру мінвод України, 18,8 % становлять закарпатські. Із досліджених 30 типів мінеральних вод 27 % становлять вуглекислі хлоридні натрієві, 22 % – вуглекислі хлоридно-гідрокарбонатні і гідрокарбонатно-хлоридні натрієві, 18 % – вуглекислі гідрокарбонатні натрієві, 15% – вуглекислі гідрокарбонатні натрієво-кальцієво-магнієві, по 6 % – сульфідні, миш'яковисті, кремністі. Ряд родовищ є унікальними, їх води відповідають типу Єсентуки, Боржомі та Арзни і не поступаються відомим водам Чехії, Польщі,

Франції. Із загальної кількості мінеральних вод 21 внесено до державного стандарту України «Води мінеральні питні».

- На території області знаходиться велика кількість санаторіїв, будинків відпочинку, туристичних баз, побудованих у мальовничих куточках Карпатських гір. Усі вони розташовані недалеко від мінеральних джерел, яких в області нараховується близько 300. Найбільш відомі родовища лікувальних мінеральних вод – це Поляна Квасова, Голубине, Сойми, Келечин, Кваси, Шаян та інші.
- На даний момент на території Закарпаття функціонують понад 50 зареєстрованих та ліцензованих туристичних фірм (35 з них знаходиться в м. Ужгороді та Ужгородському районі, 7 – у м. Мукачеві, інші – в Рахівському, Іршавському, Перечинському, В. Березнянському та Хустському районах), які займаються обслуговуванням туристів, що прибувають з різних куточків України, а також з-за кордону.
- Карпатські ріки придатні для сплавлення на байдарках і каное, а також для купання. Область відзначається особливими умовами для організації зимового відпочинку, туризму та гірськолижного спорту. Період, сприятливий для проведення зимових видів спорту і відпочинку, триває 4-5 місяців – з кінця листопада до середини березня.

Інші загальні характеристики соціально-економічного стану Закарпатської області є такими:

- загалом порівняно низький рівень індустріального і економічного розвитку області серед інших регіонів підтверджується тим, що питома вага валового внутрішнього продукту Закарпаття складає в Україні всього 0,5 %;
- у регіоні неоптимальним є територіальний розподіл праці, нераціонально й неефективно використовуються наявні природні і трудові ресурси;
- централізовані державні капіталовкладення в розвиток області за останні 10 років скоротилися у 5 разів, що призвело до занепаду виробничої і соціальної інфраструктури, відставання області в розвитку продуктивних сил і зниження рівня життя населення;
- державна підтримка розвитку малого і середнього бізнесу в області, у т.ч. через зусилля регіональної державної влади та органів місцевого самоврядування вкрай недостатня за всіма напрямками (мікрокредитування, навчання і перекваліфікація, інформаційно-консультаційні послуги, формування мережі інституцій підтримки бізнесу);
- багато позитивних зрушень і результатів у регіональний і місцевий розвиток Закарпаття за останні 10-15 років внесло транскордонне співробітництво з прикордонними регіонами країн-сусідів – Словаччиною, Угорщиною, Румунією і Польщею. Особливо важливим був період 2007-2013 р.р., коли в рамках Програм ЄІСП Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна та Польща – Україна – Білорусь на Закарпатті було реалізовано немало проектів розвитку, включаючи інфраструктурні проекти, передачу європейського досвіду, вдосконалення прикордонної інфраструктури, активізацію людських контактів. Успішність проектів транскордонного співробітництва на Закарпатті внесла свій загалом позитивний вклад у євроінтеграційну стратегію України;

- о сформована нормативно-правова база українсько-словацького транскордонного співробітництва, а саме: Угода про співробітництво між Закарпатською областю України і Пряшівським самоврядним краєм Словацької Республіки від 15 березня 2005 року та Рамкова угода між Закарпатською обласною державною адміністрацією та Кошицьким самоврядним краєм про торгівельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво від 24 жовтня 2006 року.

Таким чином, можна підсумувати, що Закарпатська область станом на 2013 рік у результаті впливу сукупності історичних, політичних, природно-географічних, економічних і управлінських факторів, всупереч вигідному географічному і геоекономічному розташуванню, багатому природно-ресурсному і людському потенціалу, залишається однак регіоном з низьким рівнем розвитку продуктивних сил, індустріального та інноваційного розвитку. Характерною і сталою ознакою для області (особливо для її переважаючих сільських регіонів) стали працевадлишковість і трудова міграція населення, у т.ч. закордонна трудова міграція. Закарпаття суттєво відстає від прикордонних регіонів країн-сусідів як у розвитку соціальної і виробничої інфраструктури, так і в грошових доходах населення. Неефективність і неререформованість за останні 8-10 років надто централізованої системи державної підтримки регіонального розвитку та малого і середнього бізнесу вкупі з неефективною системою управління регіональним розвитком також суттєво знижує конкурентоспроможність Закарпаття у порівнянні з близькими за характеристиками природно-ресурсного потенціалу регіонами сусідніх країн.

Основна інформація про прикордонну територію

Характеристика	Пряшівський край	Кошицький край	Східна Словаччина	Словаччина	Закарпаття	Україна
Площа (км ²)	8 973	6 755	15 728	49 035	12 777	603 628
Кількість населення	818 916	794 756	1 613 672	5 415 949	1 256 903	45 426 249
Щільність населення (кількість населення на км ²)	91,1	117,6	102,5	110,5	97,0	75,5
Кількість районів	13	11	24	79	13	490
Кількість міст	23	17	40	138	30	1 344
Кількість населених пунктів	665	440	1 105	2 890	579	28 457
Сальдо міграції	-1,35	-0,58	-0,97	0,44	-0,10	0,07
Природний приріст	3,23	1,5	2,38	0,51	2,9	-3,5
Безробіття	19,35	17,23	18,32	13,5	10,5	8,8
Середньомісячна зарплата (в євро)	636	758	-	824	209	279

Джерело: Служба статистики СР та Державна служба статистики України, інформація на 31.12.2013

1.2. Обмеження і можливості на європейському та двосторонньому рівні

1.2.2. Обмеження, що впливають з договірних зв'язків України з ЄС

Основні інституціональні умови для розвитку транскордонного співробітництва між Словаччиною і Україною, у тому числі правила функціонування режиму кордону, пересування осіб, товарів, послуг і капіталу через спільний кордон, вирішальною мірою залежать від договірних зв'язків між ЄС і Україною. Двосторонній рівень зв'язків між Словаччиною і Україною в питаннях формування інституціональних умов для розвитку транскордонного співробітництва (на міжурядовому і регіональному рівні)³ визначений на наднаціональному рівні, тобто зв'язками між ЄС і Україною, а також відповідною політикою між ЄС і Україною. Без змін на рівні зв'язків між ЄС і Україною неможливі базові зміни інституціональних умов розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва на двосторонньому та регіональному рівні.

Спільна політика і законодавство ЄС (*acquis communautaire*), що регулюють функціонування внутрішнього простору чотирьох основних свобод ЄС *без внутрішніх кордонів*, є обов'язкові для всіх країн-членів ЄС, у тому числі СР. Відповідно до первинного права ЄС (основні угоди щодо ЄС)⁴ країни-члени ЄС передали свої національні повноваження при формуванні політики, пов'язаної з функціонуванням і поглибленням єдиного інтегрованого простору чотирьох базових свобод, спільним інституціям, включаючи *зовнішні зв'язки* з країнами-нечленами ЄС у питаннях, що впливають на функціонування внутрішнього простору ЄС.

З наведеного випливають такі обмеження у формуванні інституціональних умов транскордонного співробітництва між Словаччиною і Україною на двосторонньому рівні:

- Уряд СР не може самостійно вирішувати питання, що стосуються функціонування режиму на спільному кордоні з Україною;
- Уряди СР та України не можуть на двосторонньому рівні домовлятися про такі умови транскордонного співробітництва, які б могли потенційно краще відповідати потребам прикордонних регіонів і розвитку їх співробітництва, однак вони суперечили б спільному законодавству і політиці ЄС та відповідним договірним рамкам між ЄС та Україною.

³ Транскордонну співпрацю між СР і Україною врегульовує двостороння міжурядова угода, підписана 5 грудня 2000 р., що набула чинності 29 січня 2001 р. Текст угоди див. Угода між урядом Словацької Республіки і Кабінетом міністрів України про транскордонне співробітництво. *Повідомлення Міністерства закордонних справ Словацької Республіки* 172/2001 36. з.

⁴ Див. – Консолідована редакція Угоди про Європейський Союз та Угоди про функціонування Європейського Союзу // *Офіційний вісник Європейського Союзу* С 83, том 53, 30 березня 2010 р. (так звана Лісабонська угода, підписана 13 грудня 2007 р.; набула чинності 1 грудня 2009 р. та замінила попередню угоду з Ніци від 26 лютого 2001 р.). Єдиний виняток споміж усіх країн-членів ЄС, що торкається вільного пересування осіб, представляють нині 5 країн-членів ЄС (Болгарія, Кіпр, Ірландія, Румунія і Велика Британія), які дотепер не підписали Шенгенську угоду. Шенгенська угода (підписана в 1985 р.) відмінила прикордонний контроль на внутрішніх кордонах країн-членів Європейського співтовариства (ЕС), пізніше ЄС (з 1993 р.), і встановила спільні правила для вільного пересування осіб всередині території ЄС, охорони зовнішнього кордону і міграційної політики країн, що її підписали. Амстердамська угода про ЄС 1997 р. (набула чинності 1999 р.) інкорпорувала Шенгенську угоду до первинного права ЄС.

Водночас є фактом, що уряд СР – як уряд країни-члена ЄС – при бажанні досягти поліпшення умов транскордонного співробітництва з Україною, має брати участь у формуванні спільної політики ЄС, від якої залежить характер кордону між ЄС та Україною, у тому числі намагатися змінювати відповідні угоди між ЄС і Україною для формування сприятливіших умов для транскордонного співробітництва словацьких суб'єктів з українськими партнерами. Водночас, якщо уряд України хоче досягти поліпшення умов для транскордонного співробітництва з СР, він має прагнути змін договірної режиму з ЄС таким чином, щоб полегшити пересування осіб, товарів, послуг та капіталу між Україною і ЄС, і тим самим – між Україною та СР. З вище наведених інституціональних обмежень у діяльності урядів СР і України в питаннях розвитку двостороннього транскордонного співробітництва впливають такі два основні факти:

- двосторонні рамки словацько-українського транскордонного співробітництва залежать від наднаціональних рамок, тобто взаємин між ЄС та Україною, які стоять над двосторонніми зв'язками СР з Україною, визначають їх зміст, включаючи умови транскордонного співробітництва;
- рівень елімінації перешкод у двосторонньому транскордонному співробітництві між СР і Україною, а водночас і рівень формування сприятливіших інституціональних можливостей його розвитку залежить від ступеню входження України до єдиного інтегрованого простору вільного пересування осіб, товарів, послуг та капіталу в рамках ЄС. Інакше кажучи, це залежить від ступеню інтеграції України до ЄС.

Оптимальним і найсприятливішим сценарієм розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва є повноправне членство України в ЄС, яке б означало повну ліквідацію перешкод для транскордонного співробітництва на словацько-українському кордоні.

Ключове значення для сучасного і майбутнього вигляду кордону між Словаччиною і Україною, так само, як і майбутню форму словацько-українського транскордонного співробітництва – аж до моменту досягнення членства України в ЄС – мають такі форми спільної політики ЄС: *спільна торговельна політика*, яка впливає з комплексу спільної політики ЄС, що регулює внутрішній ринок, у тому числі норми якості товарів та послуг, правила економічної конкуренції, проведення тендерів, державної допомоги, відкриття підприємств тощо (встановлює умови двосторонньої торгівлі між СР і Україною, включаючи правила митного режиму на спільному кордоні); *спільна політика в галузі права та внутрішніх справ* (торкається зв'язків ЄС з третіми країнами у сфері юстиції, правоохоронних органів, дотримання людських прав, міграційної політики, що регулюють умови в'їзду громадян третіх країн до шенгенської зони, а також працевлаштування громадян третіх країн на території ЄС, боротьби з нелегальною міграцією та охорони зовнішнього кордону), і не в останню чергу *спільна зовнішня політика та політика безпеки ЄС* (СЗПБ).

Основою спільних політик ЄС є спільне комунітарне право, яке містить не лише основні договори (первинне законодавство), усі вторинні правові акти, що приймаються інституціями ЄС (Рада ЄС, Європейський Парламент, спільних політик ЄС. Цілі спільних політик торкаються передусім *внутрішнього* співробітництва країн-членів ЄС, тобто подальшого розвитку відповідного законодавства і правил, що регулюють функціонування окремих секторів внутрішнього простору ЄС та водночас визначають *зовнішні* зв'язки ЄС з третіми країнами. У відносинах з третіми країнами – в секторних і політичних галузях, що регулюються спільним законодавством і спільними політиками, – ЄС намагається досягти *законодавчо встановлених цілей*

спільних політик, які регулюють функціонування внутрішнього простору ЄС.⁵ Результатом цього є те, що ЄС вимагає від усіх третіх країн, як намагаються отримати доступ до внутрішнього простору ЄС або його окремих секторних галузей, гармонізації з відповідним законодавством ЄС.

Тому у договірній практиці ЄС з третіми країнами діє загальне правило: рівень гармонізації з правилами ЄС зумовлює ступінь доступу третьої країни до внутрішнього простору ЄС або до його окремих секторів. З країнами, які намагаються отримати доступ до внутрішнього простору чотирьох свобод Унії, ЄС не веде переговори щодо зміни власних внутрішніх правил, тому що їх – відповідно до законодавства ЄС – можуть впроваджувати лише країни-члени ЄС. ЄС з третіми країнами, якщо йдеться про їх доступ до внутрішнього простору Унії, може вести переговори лише про обсяг, в якому вони прагнуть гармонізувати власну правову базу з законодавством ЄС, та про умови і час, які необхідні для гармонізації. Гармонізація з законодавством ЄС є частиною не лише договорів про вступ нових країн-членів ЄС (accession agreements), тобто вона не торкається лише політики розширення ЄС.

За винятком договорів з третіми країнами про співробітництво в галузі Спільної і зовнішньої політики, всі інші договори ЄС з третіми країнами, пов'язані з функціонуванням єдиного простору чотирьох базових свобод, передусім Угоди про вільну торгівлю (FTA), – у випадку, якщо виходять за рамки правил міжнародної торгівлі, встановлених Всесвітньою торговою організацією (ВТО), – містять умови гармонізації законодавства для договірних партнерів, зацікавлених у виході на єдиний європейський ринок або його окремі сектори, включаючи торгівлю окремими товарами та послугами. Такі FTA-договори, що виходять за межі правил ВТО в окремих секторах єдиного ринку, підписані Євросоюзом із Чілі, Південною Кореєю, Мексикою, Південно-Африканською Республікою і Туреччиною (Угода про митний союз). Найамбіційніші договори, які гарантують доступ третіх країн до спільного ринку ЄС, – це договори про Європейський Економічний простір (ЄЕП), підписані Євросоюзом з Ісландією, Ліхтенштейном і Норвегією.⁶ Розуміння цієї основної характеристики договірної практики ЄС з третіми країнами – вирішальне для усвідомлення подальшого розвитку політики розширення ЄС, включаючи розвиток договірних відносин з Україною у вигляді Угоди про асоціацію з ЄС, і тим самим – сценаріїв майбутнього розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва.

⁵ Див. – Договір про функціонування Європейського Союзу (2010), там же, с. 144-147 (Title V. International agreements).

⁶ Незважаючи на те, що країни ЄЕП – Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн – не входять до ЄС, вони є повноправними учасниками ринку ЄС (з єдиним секторним винятком у випадку Ісландії та Норвегії, який торкається риболовлі). Країни ЄЕП мають повністю гармонізувати національне законодавство з ЄС в галузях, що стосуються функціонування єдиного європейського ринку, однак не беруть участь у процесі його формування. Незважаючи на те, що країни ЄЕП не є членами ЄС, вони мають право дорадчого голосу в законодавчому процесі ЄС: їх представники можуть як спостерігачі брати участь у засіданнях робочих груп Ради ЄС, які формують нове секторне законодавство ЄС. Наступним специфічним прикладом є Швейцарія, яка не підписала з ЄС одну комплексну угоду типу ЄЕП, але 120 двосторонніх угод, які дають Швейцарії можливість доступу до окремих секторів спільного європейського ринку і до деяких напрямів спільної політики ЄС, включаючи Шенген. Дуже добрий огляд і аналіз правових рамок і практики договірних відносин ЄС з третіми країнами див.: Eeckhout, P.: *External Relations of the European Union. Legal and Constitutional Foundations*. Oxford EC Law Library: Lavoisier SAS, 2004.

1.2.3. Можливості, які відкриває Угода про асоціацію

Сучасні рамкові угоди відносин між ЄС та Україною складаються з 80 договірних документів, 20 з яких представляють двосторонні угоди і 60 – багатосторонні міжнародні угоди.⁷ Першою двосторонньою угодою між ЄС і Україною й водночас базовою рамковою угодою між ЄС і Україною став Договір про партнерство і співробітництво (ДПС), підписаний у 1994 р. (набув чинності в 1998 р.).⁸ ДПС був певним чином „договором про майбутній інтеграційний договір“, він сам по собі ще не відкривав Україні доступ ні до спільного ринку ЄС, ні до окремих секторних політик. Однак важливим було те, що ДПС:

- офіційно впорядкував регулярний і структурований політичний і експертний діалог між ЄС і Україною, у тому числі стосовно умов і можливостей майбутнього вступу до інтегрованого простору ЄС;
- ЄС взяв на себе зобов'язання поглибити співробітництво з Україною за умови, що Україна буде розвивати на практиці демократичні принципи, дотримуватися людських прав і виконає умови членства у ВТО;
- посередництвом ДПС Україна взяла на себе зобов'язання поступово гармонізувати своє законодавство до ЄС у галузях, пов'язаних з функціонуванням єдиного простору вільного пересування товарів, послуг, капіталу і осіб у рамках ЄС;
- ДПС встановив правові рамки для початку надання технічної допомоги ЄС Україні при її трансформації в демократичну країну з ринковою економікою.

Решту двосторонніх договорів ЄС з Україною було підписано в період 1994-2010 рр., включаючи договори про торгівлю з ядерними матеріалами, виробами з текстилю і сталі, співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища, мирного використання ядерних технологій тощо⁹, це результат виконання ДПС з набуттям його чинності у 1998 р. Кардинальні зміни у відносинах між ЄС і Україною настали після 2004 р. Результатом зусиль у реформуванні України, підтриманих ЄС політично і шляхом технічної допомоги в рамках Європейської політики сусідства, стали три важливі віхи інтеграційного процесу України в 2007 і 2008 роках:

- у 2007 р. почалися переговори між ЄС і Україною щодо так зв. Договору про посилення співпраці (Enhanced Cooperation Agreement – ECA), що мав замінити старий ДПС і повністю відповідати амбіціям ЄПС, тобто досягти повної гармонізації українського законодавства з ЄС – з одного боку – та дати можливість Україні увійти до єдиного простору чотирьох свобод ЄС – з другого;
- у 2007 р. Україна і ЄС підписали дві ключові угоди в галузі лібералізації умов вільного пересування осіб: Угоду про співробітництво в боротьбі з нелегальною

⁷ Стан на 31.12.2013; див. *European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine.*

<http://ec.europa.eu/world/agreements/searchByCountryAndContinent.do?countryId=3856&countryName=Ukraine> (доступно 14. 9. 2013).

⁸ Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and Their Member States, and Ukraine. In: *European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine*, <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=217> (доступно 15. 9. 2013). ДПС був підписаний з чинністю дії на період 10 років (тобто від ратифікації в 1998 р. до 2008 р.) з тим, що по завершенні 10 років його чинність буде автоматично продовжена на наступний рік за умови, що жодна з договірних сторін не припинить його дію.

⁹ На цей час остання двостороння угода між ЄС і Україною була підписана 22 листопада 2010 р. Йдеться про Протокол до ДСП, який дав можливість приєднання України до діяльності секторних програм ЄС. Див.: *European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine*, там же.

міграцією і реадмісію осіб та Угоду про полегшення видачі шенгенських віз для громадян України;¹⁰

- у 2008 р. Україна стала членом ВТО, що надало можливість започаткувати переговори про лібералізацію торгівлі з ЄС, які проходили паралельно з переговорами про секторні розділи ЕСА (у тому ж році обидві сторони домовилися про зміну назви майбутньої угоди на „Угоду про асоціацію“).¹¹

Три вищенаведені факти представляють кардинальні віхи інтеграційного процесу України від здобуття державного суверенітету в 1991 р. Вони ознаменували визначальні кроки на шляху приєднання України до інтегрованого простору чотирьох базових свобод ЄС та поступової ліквідації „розділюючих“ функцій словацько-українського кордону як зовнішнього кордону ЄС. Наступною важливою віхою в процесі євроінтеграції України стала пропозиція ЄС Україні та іншим п'яти країнам Східної Європи у вигляді Східного Партнерства (СП) в 2008 р. Європейська Комісія запропонувала проект програми Східного Партнерства для схвалення Європейським Парламентом та Радою Європи 3 грудня 2008 р.¹² Нова пропозиція країнам СП з боку ЄС містить такі головні пункти:

- поступове досягнення безвізового режиму між ЄС і країнами СП;
- створення зони вільної торгівлі на основі підписання „глибоких і комплексних договорів про лібералізацію торгівлі“ (Deep and Comprehensive Free Trade Area – DCFTA);
- посилення секторних реформ в країнах СП відповідно до європейського законодавства;
- підготовка Плану дій нової генерації, які б ще міцніше пов'язали процес реформ у країнах СП з їх інтеграцією з ЄС;
- підписання нових угод про асоціацію (Association Agreements, у тому числі DCFTA) з метою заміни договорів ДСП;
- можливість країнам СП приєднатися до секторних комунітарних програм ЄС і на цій основі досягти інтеграції з ЄС у відповідних секторах;
- підвищення адресності фінансової допомоги ЄС залежно від прогресу країн СП у реалізації реформ;
- послідовне дотримання диференційованого підходу ЄС до країн-партнерів на основі оцінки їх прогресу і політичної волі реалізувати реформи.¹³

Основна частина пропозицій ЄС у рамках СП – це можливість країн-партнерів підписати Угоди про асоціацію з ЄС, до яких входять угоди про зону вільної торгівлі (АА/DCFTA). Поєднання секторних реформ з відкриттям єдиного ринку в рамках одного комплексного договору перетворює АА/DCFTA на винятковий *інтеграційний* тип договору в існуючій договірній практиці ЄС, який можна порівняти лише з типом угоди ЄЄП (Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн). У випадку підписання цих угод країни СП стануть частиною єдиного ринку ЄС, включаючи ринки країн, з котрими ЄС підписав договори ЄЄП, угоду про митний союз (Туреччина), а також окремих секторів

¹⁰ European Commission: *Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine*, там же.

¹¹ Україна стала 152 членом ВТО 16 травня 2008 р. на основі рішення Генеральної ради ВТО 5 лютого 2008 р., яке констатувало, що Україна виконала умови членства у ВТО. Див. *Member Information. Ukraine and the WTO*, http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm (доступно 15. 9. 2013).

¹² *Eastern Partnership. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council*. Commission of the European Communities, Brussels, 3.12.2008, COM (2008) 823 final.

¹³ Там же, с. 1.

ринку Швейцарії, з якою Євросоюз підписав відповідні двосторонні секторні угоди. Водночас, угоди про асоціацію з DCFTA вимагають високого рівня апроксимації законодавства країн-партнерів з економічним і торговим законодавством ЄС, що представляє загалом 85 % усього законодавства ЄС. За словами представників Європейської комісії, які займалися підготовкою відповідних угод, угоди про асоціацію, запропоновані країнам СП, з точки зору прийняття європейського законодавства та виходу на єдиний ринок, ідентичні угодам ЄП.¹⁴ Інакше кажучи, підписання й ратифікація угод про асоціацію та, звичайно, їх імплементація країнами СП на практиці будуть означати фактично їх економічну інтеграцію в ЄС, тобто будуть означати повне входження країн СП в інтегрований простір вільного пересування товарів, послуг і капіталу в рамках інтегрованого простору ЄС.

На відміну від угод про асоціацію, які ЄС запропонував колишнім комуністичним країнам Центральної Європи на початку 90-х років минулого століття, АА/DCFTA у рамках СП включає також апроксимацію з шенгенським і енергетичним законодавством з метою досягнення скасування візового режиму та поступової інтеграції країн СП до єдиного енергетичного ринку ЄС, що нині формується. Інакше кажучи, СП дає можливість країнам-партнерам досягти прогресу в їх інтеграції зі спільним простором Євросоюзу шляхом підписання двосторонніх угод у двох видах секторної політики – візового діалогу та енергетики. Специфіка підходу ЄС в рамках СП полягає в тому, що у відносинах з країнами СП комбінуються дві моделі договірної практики із зовнішніми партнерами, котрі мають можливість набутися доступ до внутрішнього простору ЄС або його частин: модель комплексного договору (модель договору про приєднання, де діє принцип „все або нічого“ чи модель договору ЄП, де діє принцип „майже все або нічого“) та двосторонні секторні угоди (модель секторних договірних відносин зі Швейцарією), тобто – інтеграція в рамках одного конкретного сектора на основі апроксимації з законодавством відповідного сектору і двосторонньої секторної угоди. Іншими словами, в разі успішного виконання програми співпраці в галузі візового діалогу та Енергетичної комунітарної програми Україна може досягти скасування візового режиму з ЄС і стати частиною енергетичного ринку ЄС ще до того, ніж їй вдасться імплементувати весь законодавчий комплекс, що міститься в Угоді про асоціацію з ЄС.

З точки зору розвитку транскордонного співробітництва між СР і Україною, в секторній співпраці між Україною і СР важливий зокрема прогрес України у візовому діалозі і досягнення його кінцевої мети, тобто скасування віз для громадян України при поїздках у ЄС, включаючи СР. Досягнення цієї мети буде означати інтеграцію України у внутрішній простір Євросоюзу у сфері вільного пересування осіб. Імплементація всього законодавчого комплексу, що міститься в Угоді про асоціацію з ЄС, буде також означати інтеграцію України у внутрішній простір ЄС у сфері вільного пересування товарів, послуг і капіталу. Скасування візового режиму та економічна інтеграція України з ЄС будуть означати принципову зміну характеру кордону між СР і Україною як зовнішнього кордону ЄС. Однак прикордонний і митний контроль залишаться, проте принципово зміниться характер кордону в плані його пропускної спроможності та доступності для громадян України, в тому числі для суб'єктів підприємництва, території ЄС. Подорожування без віз та торгівля без тарифних і нетарифних заходів сприятиме поживавленню економічного зростання прикордонних регіонів по обидва

¹⁴ Розмови автора з представниками Європейської комісії, які були членами переговорної групи ЄС у переговорах з Україною щодо Угоди про асоціацію та DCFTA. Розмови проходили в Брюсселі в грудні 2012 р. Більше див. – Duleba, A., Benč, V., Bilčík, V.: *Policy Impact of the Eastern Partnership on Ukraine. Trade, energy, and visa dialogue*. Bratislava: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2012.

боки словацько-українського кордону. Імплементація угоди про асоціацію сприятиме адаптації законодавчого адміністративного і підприємницького середовища між СР і Україною і, не в останню чергу, сприятиме поживленню економічного розвитку регіонів по обидві сторони кордону. Такі очікування пояснюються досвідом угод про асоціацію країн Вишеградської четвірки щодо економічного розвитку їх прикордонних регіонів на кордоні з Німеччиною й Австрією упродовж останніх 20 років.

Договори про асоціацію Польщі, Чехії, Угорщини і Словаччини з Євросоюзом на початку 90-х років минулого століття, що включали лібералізацію торгівлі з ЄС, спричинили протягом двох останніх десятиліть динамічний розвиток регіонів на кордонах Німеччини з Польщею і ЧР, на кордонах Австрії з ЧР, СР та Угорщиною. Дослідження впливу розширення ЄС-15, включаючи наслідки лібералізації торгівлі на базі договорів про асоціацію щодо розвитку регіонів на колишньому зовнішньому кордоні ЄС до розширення ЄС-15 на ЄС-25 у 2004 р., однозначно доводить, що найбільшими „переможцями“ інтеграційного процесу країн Вишеградської четвірки з ЄС у плані регіонального розвитку стали прикордонні регіони країн Вишеградської четвірки на кордонах колишнього ЄС-15, а також німецькі й австрійські регіони з іншого боку кордону. У порівнянні з іншими регіонами країн Вишеградської четвірки, регіони на кордоні з Німеччиною та Австрією упродовж останніх 20 років продемонстрували значно вищу динаміку економічного зростання, ніж регіони, розташовані всередині країн Вишеградської четвірки. Водночас це дослідження доводить, що локалізація регіонів на зовнішньому кордоні ЄС – це чинник, котрий призводить до їх економічної маргіналізації та відставання.¹⁵ Імплементація Угоди про асоціацію ЄС з Україною сформує аналогічні передумови для економічного розвитку і транскордонного співробітництва на кордоні України з ЄС, у тому числі з СР.

1.3. Сприйняття учасників на регіональному рівні: проблеми та рішення

З метою розробки проекту Стратегії у 2012-2013 рр. проводилося соціологічне опитування по обидва боки кордону (Закарпатська область України та Кошицький і Пряшівський самоврядні краї Словаччини). Задля реалізації більш глибокого залучення різних зацікавлених сторін громад, опитування охопило 7 цільових груп на українській та 6 цільових груп на словацькій стороні:

1. Представники органів регіонального та місцевого самоврядування (міські ради, крайові ради, сільські ради) та асоціації органів місцевого самоврядування.
2. Представники органів державної влади.¹⁶

¹⁵ Див. – Niebuhr, A.: *The Impact of the EU Enlargement on European Border Regions*. Hamburg Institute of International Economics: HWWA Discussion Paper 330/2005. Аналіз наслідків асоціаційних угод ЧР, СР та Угорщини щодо розвитку прикордонних регіонів Австрії див. – Bröcker, J., Schneider, M.: How does Economic Development in Eastern Europe Affect Austria's Regions? A Multiregional General Equilibrium Framework. In: *Journal of Regional Science*, 42, 2, May 2002, s. 257/285. Те ж саме доводять незалежні від європейського досвіду дослідження, присвячені наслідкам договору про вільну торгівлю між США, Канадою і Мексикою в 1986 р. (NAFTA - North American Free Trade Area) щодо розвитку прикордонних регіонів на кордонах США з Канадою та Мексикою. Див., напр. – McCallum, J.: National Borders Matter: Canada-US Regional Trade Patterns. In *American Economic Review* 85, 3, 1995, s. 615–623.

¹⁶ До соціологічного дослідження на словацькій стороні ми не включили цільову групу „представники органів державної влади“, оскільки органи регіонального самоврядування СР достатньо компетентні у

3. Представники різних громадських організацій.
4. Представники бюджетних установ – освіти, охорони здоров'я, соціального захисту і культури та ін.
5. Представники вищої школи, науки та експертного середовища.
6. Представники малого та середнього бізнесу.
7. Молодь і студенти, школярі старших класів.

Кількість опитуваних респондентів в розрізі наведених 7 цільових груп відповідає як принципу транскордонної симетричності, так і «пірамідам залучення» по обидва боки кордону.¹⁷ Опрацювання результатів соціологічного опитування проводилося в рамках кожної із 7 цільових груп, а також окремо по словацькому та українському прикордонню; в рамках кожної із 7 цільових груп у спільному українсько-словацькому субрегіоні прикордоння. Подібний методологічний підхід спрямований на виявлення як розбіжностей, так і спільних рис у сприйнятті українцями і словаками (з різних цільових груп) проблемних питань спільного розвитку субрегіону прикордоння та ключових елементів стратегії – перешкод у транскордонній співпраці, перспектив її розвитку та стратегічних цілей. Відповідно до цього сформований перелік та зміст 5 опитувальних анкет з можливостями їх доповнення респондентами:

Анкета №1 – визначення рейтинговості 15-ти найважливіших проблем, перешкод і бар'єрів, які заважають, обмежують і не сприяють розвитку українсько-словацького транскордонного співробітництва.

Анкета №2 – вибір варіантів відповідей на 4 запитання щодо сутності і значення стратегії для респондента.

Анкета №3 – вибір варіанта визначення візії майбутнього українсько-словацького транскордонного співробітництва прикордонних регіонів до 2020 року з 4-х запропонованих.

Анкета №4 – вибір варіанта формулювання місії українсько-словацького транскордонного співробітництва до 2020 року з 4-х запропонованих.

Анкета №5 – вибір 5 формулювань пріоритетних цілей Стратегії із 9 запропонованих.

Самі анкети давали можливість вільного вибору як анонімного, так і не анонімного варіанта відповідей. А для ширшого охоплення зацікавлених груп «пірамід залучення» було передбачено також варіант поширення анкет електронною поштою, їх розміщення на сайтах громадських організацій та електронне заповнення й пересилка експертній групі з розробки Стратегії. Кількість опитуваних респондентів відповідала ще й принципу т. зв. «піраміди залучення», в якій цільові групи 1, 2 становлять вершину цієї піраміди (детальніше методологія анкетування, зміст анкет і їх результати наводяться у

питаннях розвитку транскордонної співпраці з українськими партнерами. Обумовленим правилом дослідження було те, що респондентами будуть лише представники інституцій або особи, які мають адресу або працевлаштування на території ПСК, КСК та ЗОУ. Наслідком цього обмеження було те, що в дослідження на словацькій стороні не включалися респонденти з центральних державних органів, розташованих поза ПСК та КСК. На українській стороні цільову групу „представники органів державної влади“ ми мусили залишити, тому що регіональні органи державної влади ЗОУ відіграють ключову роль у розвитку транскордонної співпраці з СР.

¹⁷ Загальна кількість опрацьованих анкет була 404, причому 337 заповнили респонденти ЗОУ та 67 респонденти з ПСК та КСК. Кількість заповнених та опрацьованих анкет щодо цільових груп (ЦГ) були такими: ЦГ 1 (23 ЗОУ – 15 ПСК та КСК), ЦГ 2 (17 - 0), ЦГ 3 (48 - 12), ЦГ 4 (57 - 9), ЦГ 5 (63 - 7), ЦГ 6 (53 - 9), ЦГ 7 (76 - 15).

додатках). Анкетування тривало 2-3 місяці. Після опрацювання результатів анкетування в кожній із прикордонних сторін важливим етапом було узгодження результатів з метою їх врахування у спільно розроблюваній Стратегії.

З точки зору анкетованих представників зацікавлених сторін Закарпатської області, рейтинг 10 найвагоміших проблем, перешкод і бар'єрів для словацько-українського транскордонного співробітництва із 15 запропонованих варіантів виглядає так (у дужках – рейтингове місце, визначене словацькими респондентами):

1(2). Шенгенська зона як додатковий потужний бар'єр для транскордонного співробітництва в усіх формах.

2(1). Візові, консульські, митні та інші процедурні бар'єри, пов'язані з кордоном.

3(8). Невідповідність українського законодавства стандартам ЄС, що створює бар'єри для різних сфер транскордонного співробітництва (особливо в економіці та торгівлі).

4(3). Тривалість чекання у чергах на митних пунктах пропуску.

5(10). Наявний різкий дисбаланс у законодавчому і ресурсному забезпеченні транскордонного співробітництва (не на користь України).

6(12). Низька ефективність діяльності такої інституції транскордонного співробітництва, як Карпатський єврорегіон.

7(15). Існуюча недосконалість оформлення віз у Генеральному консульстві Словацької Республіки в м. Ужгород.

8(13). Суттєва асиметрія організації місцевого самоврядування на рівні регіонів у Словаччині та Україні (включаючи рівень компетентності, фінансування заходів і проектів транскордонного співробітництва, відповідальність за їх реалізацію).

9(6). Недостатність забезпечення соціально-економічної галузі, глибини і тривалості проведення системних реформ у Словаччині і в Україні, що негативно впливає на весь комплекс ТКС.

10(9). Наявні диспропорції у компетенціях і фінансовому забезпеченні транскордонного співробітництва міських і сільських рад Словаччини й України, що негативно впливає на міжмуніципальне співробітництво.

Інші проблеми словацько-українського транскордонного співробітництва в анкетах українських респондентів отримали близькі варіанти відповідей нижче рейтингу перших 10 проблем: дисбаланс державних політик і підходів щодо регіонального розвитку; невідповідність систем державної статистики; відсутність консолідованої стратегії транскордонного співробітництва і просторового плану словацько-українського прикордоння; диспропорції у доступі до структурних фондів ЄС для проектів розвитку інфраструктури територій. Кілька «дописаних» проблем транскордонного співробітництва суттєво не вплинули на загальний підсумок анкетування рейтингу проблем з української сторони. Представники зацікавлених сторін Закарпатської області у першій п'ятірці рейтингу виділили увесь комплекс проблем, пов'язаних із шенгенським кордоном та оформленням віз. Друга група проблем є прямим наслідком суттєвого відставання України в проведенні системних реформ у порівнянні зі Словаччиною (приблизно на 8-10 років), у т.ч. і в плані євроінтеграційних процесів.

Порівняння відповідей українських і словацьких респондентів щодо рейтингу проблем транскордонного співробітництва лише підтверджує цей висновок (див. цифри у дужках). Як шенгенська зона, так і перешкоди та чекання на кордонах практично

однаково поставлені українцями і словаками на місця 1(2), 2(1) та 4(3) у рейтингу проблем. Цілком природно, що словацьких респондентів зовсім не хвилюють консульські проблеми: 7(15). Водночас словацькі респонденти, на відміну від українських, у першу десятку поставили дисбаланс державних політик і підходів щодо регіонального розвитку (>15(5)), нерозробленість просторового плану територій словацько-українського прикордоння (>15(4)) та диспропорції у доступі до структурних фондів ЄС (>15(6)). Справді, українські респонденти поки що не зустрічаються на практиці й недостатньо усвідомлюють важливість цих проблем, тоді як у Словаччині вони є визначальними у розвитку регіонів.

Суттєвих розбіжностей між українськими і словацькими респондентами практично не виявилось у відповідях на інші чотири анкети: більшість респондентів сприймають Стратегію в якості *«інструмента соціально-економічного розвитку словацько-українського прикордоння»*, в розробці і втіленні якої повинні брати участь *«регіональні і місцеві органи влади в тісній співпраці з неурядовими організаціями та приватним сектором»*, а в результаті її реалізації повинно бути досягнуте *«вирівнювання дисбалансів регіонального розвитку та Стратегія повинна стати важливим чинником підвищення рівня і якості життя населення та конкурентоспроможності прикордоння»*.

У виборі формулювань поняття *Бачення майбутнього* та *Місія* більшість респондентів схилились до варіанту комплексного поєднання запропонованих формулювань. Зокрема, експертне опрацювання цього поєднання дало такий результат:

Бачення майбутнього (на 2020 рік): Українсько-словацьке транскордонне співробітництво прикордонних регіонів (ЗОУ, ПСК та КСК) є вагомим фактором інтегрованого і безпечного розвитку та високої конкурентоспроможності Карпатського регіону загалом і українсько-словацького прикордоння зокрема, ефективно сприяє підвищенню рівня і якості життя людей по обидва боки кордону, прискорює євроінтеграційний рух України в умовах глобалізаційних викликів XXI століття.

Місія: Місія українсько-словацького транскордонного співробітництва прикордонних регіонів полягає в тому, щоб створювати сприятливі управлінські, ресурсні, інформаційно-комунікаційні передумови для інтегрованого і тривалого розвитку Закарпатської області та Пряшівського і Кошицького самоврядних країв шляхом посилення співпраці у галузях економіки, освіти, культури, охорони природи і довкілля, людських контактів, на основі взаємовигідних інтересів при поступовій ліквідації бар'єрів і перешкод на кордоні.

1.4. SWOT-аналіз

Що стосується визначення стратегічних цілей (пріоритетів) Стратегії, то для остаточного врахування пропозицій, висловлених в анкетах словацькими й українськими респондентами, спільна Робоча група здійснила SWOT-аналіз за результатами визначення поточного стану словацько-українського транскордонного співробітництва в макрорегіоні прикордоння (відповідно до обраної методології стратегічного планування).

Сильні сторони	Слабкі сторони
Стабільно добрі політичні й економічні відносини між СР та Україною,	Мале число пунктів пропуску на кордоні з Україною, зокрема на півночі спільного

включаючи обширну договірну базу • Існуюча довготривала кооперація на регіональному та місцевому рівнях, підтримана двосторонньою договірною базою • Спільна історична спадщина і культура, багатонаціональний склад населення та багатомовність населення з обох боків кордону • Низький мовний бар'єр • Кваліфікована дешева робоча сила як мотивація для інвестицій з високою часткою економічно активного населення в регіоні прикордоння • Традиція промислового виробництва та історичні зв'язки з сировинною базою сусідніх країн (Україна) • Існування кластерних груп у промисловості і туризмі • Спеціалізоване сільськогосподарське виробництво (фрукти, вино), зростаюча ринкова доля у виноробній промисловості • Потенційний розвиток екологічного сільського господарства і виробництва якісної продукції • Існуюча структура інституцій на підтримку підприємств і розвиток торгових відносин • Наявність наукових інституцій як центрів освіти і досліджень з широким представленням суспільних, природничих і технічних спеціальностей, що створює широкий простір для розвитку транскордонної співпраці • Привабливе природне і культурно-історичне багатство регіону (можливості його використання для розвитку туризму і транскордонного співробітництва) • Багата біологічна різноманітність і відносно добре збережене навколишнє середовище, у тому числі існування великої кількості відомих національних парків та заповідників • Високі природоохоронні і життєві стандарти та існуючі системи управління охорони природних ресурсів • Налагоджена співпраця у функціонуванні тристороннього українсько-словацько-польського біосферного заповідника «Східні Карпати», аналогів якому у Європі	кордону • Кордон як бар'єр співпраці (інфраструктура і менеджмент) • Візовий режим для поїздок громадян України в ЄС • Відсутність механізмів (переважно фінансових) підтримки транскордонного співробітництва на державному і регіональному рівні • Недостатня інформованість про можливості транскордонного співробітництва між зацікавленими інституціями. Недостатня інформованість і мас-медійне супроводження транскордонного співробітництва • Низька координація діяльності в галузі транскордонного співробітництва • Недостатній розвиток транскордонних територій та брак компетентності • Брак соціальної зацікавленості у сфері розвитку громадянського суспільства • Низька конкурентоспроможність промислових галузей, низька додана вартість продукції та висока енергоємність продукції промисловості – незакінчена реструктуралізація традиційних галузей • Існуюча технологічна відсталість і відсталість в отриманні нових знань, низька інтенсивність досліджень та іновацій у малому і середньому бізнесі, недостатня співпраця з науково-дослідними центрами • Нерівномірне розташування промислових баз у рамках прикордонного регіону • Низька інтенсивність транскордонної торгівлі • Відстала технічна інфраструктура та оснащення, особливо в селах • Недостатній протипаводковий захист територій • Неякісна і недостатня транспортна інфраструктура • Низька доступність прикордонних територій, розташованих поза головними транспортними коридорами • Низький рівень співпраці та координації різних видів транспорту • Неіснуюча або неякісна транскордонна транспортна інфраструктура • Недостатня співпраця між суб'єктами господарювання в регіоні • Високий рівень безробіття, негнучка система
---	---

немає. • Побудовані центри туризму і курортної сфери • Існуючі міжнародні аеропорти в прикордонному регіоні	ринку праці і брак стратегії розвитку транскордонних ринків праці (напр., моніторинг, співробітництво інституцій) • Недостатній розвиток е-послуг та відсталість щодо використання ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) у розвитку інформованості про можливості транскордонної співпраці • Недостатньо сформована інфраструктура розвитку науки, досліджень та інновацій, пов'язана з відпливом мізків, низька продуктивність і ефективність науки й досліджень у регіоні • Недостатнє використання існуючих історичних, культурних і природних переваг регіону в плані туризму • Багато історичних і культурних пам'яток у поганому технічному стані. Критично низький рівень фінансово-ресурсного забезпечення розвитку культури • Недостатній транскордонний маркетинг і пропагування прикордоння як туристичного центру • Недостатня пропозиція привабливих продуктів туризму (в тому числі транскордонного) та виразна сезонність туризму • Негативний міграційний баланс, переселення та погіршення вікової структури сільських населених пунктів у віддалених частинах регіону • Бідність частини населення, зростання маргіналізації, переважно в сільській місцевості • Наявність територій з низьким доступом до соціального та медичного забезпечення
Можливості • Поступова інтеграція України до ЄС і «зближення» в усіх сферах на основі імплементації Угоди про асоціацію • Подальший розвиток транскордонного співробітництва на основі спільного планування та інституціонального розвитку • Побудовані промислові зони і парки з невикористаними потужностями – привабливий регіон для інвесторів • Покращення якості життя в регіоні, що може скоротити міграцію з сільської місцевості • Посилення співпраці у розбудові	Загрози • Триваючий відтік кваліфікованої робочої сили з регіону і відхід молоді з прикордонних територій • Поглиблення маргіналізації деяких частин території прикордонних регіонів по обидва боки кордону • Нестабільність і відсутність прозорості законодавства, що впливає на економічну ситуацію, залучення іноземних інвестицій та розвиток транскордонного співробітництва • Розбіжності в законодавчій сфері СР і України, у тому числі, у компетенціях регіональних авторитетів щодо

громадянського суспільства • Пошук можливостей для відкриття нових пунктів пропуску на кордоні з Україною • Розвиток малого і середнього бізнесу в галузі послуг і туризму • Розвиток науково-дослідної бази та її використання на практиці • Створення ефективних кластерних груп у галузі послуг, промисловості, науки і досліджень • Підтримка розвитку транскордонного співробітництва з боку держави і ЄС • Зовнішні ресурси для підтримки підприємництва, інновацій, наукових досліджень та розвитку транскордонного співробітництва • Більш ефективне і раціональне використання природних ресурсів • Можливість кращого використання альтернативних та відновлюваних джерел енергії, доступних у прикордонній зоні • Поліпшення стратегічного планування на регіональному та місцевому рівнях, приділення особливої уваги можливостям транскордонного співробітництва • Підтримка експорту на національному та міжнародному рівнях, підвищення привабливості та споживання вітчизняної продукції • Використання можливостей транскордонного співробітництва для розвитку підприємницької діяльності та передачі ноу-хау в регіон, а також - інших сфер діяльності для включення в міжнародне співробітництво • Природна і культурно-історична привабливість регіону, створення додаткових полюсів економічного зростання шляхом концентрації ресурсних та інвестиційних стимулів, а також розвитку інфраструктури в менш розвинених районах ПСК (Свидник, Стропків, Межилабірці) • Завершення будівництва та введення в дію основних транспортних коридорів • Триваюча комп'ютеризація в рамках державної політики по обидва боки кордону • Спільне вирішення екологічних проблем та	прикордонного співробітництва • Падіння інтересу до транскордонного співробітництва через відсутність фінансових ресурсів для його реалізації • Посилення конкуренції на внутрішньому та міжнародному ринках і пов'язаний з цим відтік інвестицій в економіку інших країн та привабливіші регіони • Залежність від імпорту стратегічної сировини (в основному, енергоресурсів) • Стагнація в побудові та оновленні технічної інфраструктури • Старіння населення та низький рівень обслуговування мереж технічної інфраструктури • Недостатнє технічне і соціально-побутове облаштування існуючих прикордонних пунктів пропуску та пов'язана з цим їх низька пропускна спроможність для легальної міграції • Негативні прояви економічної кризи в розвитку бізнесу та зайнятості населення • Продовження стагнації розвитку та інноваційної діяльності в підприємницьких дослідженнях та недостатня підтримка наукових досліджень • Відсутність координаційних органів розвитку на регіональному рівні та їх спільної комунікації в галузі розвитку транскордонного співробітництва • Деградація природних ресурсів у результаті процесів урбанізації, розвитку туристичних центрів та економічної діяльності • Продовження деградації стану історичних об'єктів, історичних міських зон, заповідників та ландшафту • Суттєві диспропорції у фінансуванні екологічних і природоохоронних програм по різні боки кордону • Тенденції до зростання антропогенного впливу на природне середовище по обидва боки кордону • Існування ризиків повеней на території басейну р. Бодрог у Словаччині через незавершеність гідротехнічних протиповеневих робіт на території Закарпаття
---	--

катастроф • Спільне виробництво продукції і здійснення маркетингу транскордонного регіону як єдиної дестинації • Посилення і використання регіональної ідентичності, традицій та історії для пропагування регіону, створення послуг і туристичних продуктів для європейського ринку (традиційні ремесла і виробництво в якості основи розвитку місцевого бізнесу) • Схожість структури і проблем забезпечення культурного розвитку національних меншин.	

2. Стратегія розвитку: сценарії, цілі, пріоритетні сектори і проект заходів

2.1. Сценарії розвитку рамок Стратегії

З точки зору оцінки часового горизонту очікуваного сприятливого впливу Угоди про асоціацію України з ЄС на розвиток словацько-українського транскордонного співробітництва необхідно розрізняти підписання Угоди про асоціацію, її ратифікацію, набрання чинності та імплементацію. Політичні положення Угоди про асоціацію України з ЄС були підписані 27 березня 2014 року, тоді як інші положення, у тому числі DCFTA, були підписані 27 червня 2014 року. Лише повна імплементація Угоди про асоціацію, тобто прийняття усього комплексу законодавства ЄС і завершення перехідного періоду його запозичення і реалізації на практиці, означатиме інтеграцію України до внутрішнього простору чотирьох свобод ЄС.

Угода про асоціацію заснована на симетричній логіці: внутрішній простір ЄС буде відкриватися Україні пропорційно її прогресу в наближенні законодавства. Так само поступово і пропорційно будуть проявлятися і її наслідки в розвитку українсько-словацького транскордонного співробітництва. На основі існуючої договірної практики ЄС, а також досвіду країн Вишеградської четвірки щодо імплементації угод про асоціацію можна зробити дуже приблизний прогноз, що Україні потрібно буде мінімум 10 років, аби повністю адаптуватися до законодавства ЄС (приблизно 85 % від існуючого законодавства ЄС) і виконати умови Угоди про асоціацію. Тривалість цього перехідного періоду імплементації залежатиме насамперед від політичної волі України здійснювати важкі реформи, яких вимагає європейське законодавство, а також від адміністративного потенціалу України впоратись з адаптацією правових норм, але, врешті-решт, і від періоду процесу ратифікації угоди в країнах-членах ЄС, який,

припускаємо, не займе більше трьох років з моменту її підписання.¹⁸ У всякому разі повноцінний позитивний вплив Угоди про асоціацію України з ЄС на словацько-українське транскордонне співробітництво можна очікувати не раніше, ніж після 2020 року.

Існують три основні сценарії продовження процесу європейської інтеграції України в середньостроковій перспективі на найближчі 10-15 років з точки зору їх впливу на створення кращих інституціональних умов розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва. Кожен з цих трьох основних сценаріїв мають робочу назву: 1) позитивний сценарій, 2) нейтральний сценарій і 3) негативний сценарій.

2.1.1. Позитивний сценарій

Оптимальний варіант позитивного сценарію припускає підписання Угоди про асоціацію ЄС з Україною 28 державами-членами ЄС, включаючи ратифікацію Європейським парламентом та Верховною Радою України (максимум до двох років – тобто до кінця 2016 року) та успішну імплементацію з боку України (мінімально 10 років, тобто до 2026 року). На кожній з трьох перерахованих стадій (ратифікація та імплементація) є політичні ризики, які можуть відтермінувати виконання позитивного сценарію.

Підписання Угоди про асоціацію насамперед очікувалось у ході саміту Східного партнерства у Вільнюсі в листопаді 2013 р. Однак український уряд напередодні саміту прийняв рішення призупинити підписання Угоди, що призвело до спонтанних протестів української громадськості і політичної кризи. Протести переросли в революцію і спричинили падіння режиму Януковича та формування нового уряду у лютому 2014 р. Нова українська влада проголосила європейську інтеграцію пріоритетом своєї зовнішньої політики і підписала політичну частину Угоди про асоціацію 27 березня 2014 р. Інші частини Угоди, у тому числі DCFTA, були підписані 27 червня 2014 р. вже після президентських виборів в Україні, що в травні 2014 виграв Петро Порошенко, який також проголосив європейську інтеграцію пріоритетом своєї політичної програми. У внутрішній розвиток України безпрецедентним способом втрутилася Росія, яка в березні 2014 р. окупувала Крим і почала підтримувати сепаратистські сили у північно-східних регіонах України. ЄС, Сполучені Штати Америки та деякі інші країни у відповідь на порушення територіальної цілісності України прийняли проти Росії санкції. Українська криза, таким чином, переросла у міжнародну.

З точки зору імплементації Угоди про асоціацію оптимальний сценарій передбачає, по можливості щонайшвидше вирішення російсько-української кризи та стандартизацію відносин ЄС з Росією, що б створило сприятливі умови для політичної та економічної консолідації України. Продовження кризи у будь-якій формі ускладнить реалізацію Угоди про асоціацію України та продовжить період її імплементації. Політичну та економічну консолідацію України в умовах продовження боротьби проти підтримуваних Росією сепаратистів на північному сході країни або в умовах фактичного воєнного стану з Росією, по-перше, важко досягти, а по-друге, розв'язання

¹⁸ Процес ратифікації РСА угоди між ЄС і країнами колишнього СРСР, включаючи Росію та Україну, тривав аж 4 роки (підписання було в 1994 р., набуття чинності в 1998 р.) через позицію Данії і деяких інших країн ЄС, які умовою свого підписання РСА з Росією та іншими країнами Східної Європи ставили мирне завершення 1-ї чеченської війни (1994-1996).

кризи та конфлікту з Росією обмежуватиме бюджетні та адміністративні потужності України, необхідні для імплементації Угоди та продовжить період її втілення.

Проте, навіть менш оптимальна версія позитивного сценарію припускає, що Угода про асоціацію буде підписана і ратифікована – рано чи пізно, але буде, – що, однак, віддалить прояв позитивних ефектів Угоди про асоціацію щодо відродження економічного розвитку прикордонних регіонів та словацько-українського транскордонного співробітництва у перспективі після 2030 року.

2.1.2. Нейтральний сценарій

Нейтральний сценарій передбачає, що в середньостроковій перспективі приблизно 10 років не буде жодних фундаментальних змін в інтеграційному процесі України з ЄС, а також сприятливіших умов для словацько-українського транскордонного співробітництва. Інакше кажучи, продовжуватиметься існуючий стан інституціональних рамок транскордонного співробітництва, а в наведеній середньостроковій перспективі не буде виконуватися Угода про асоціацію між ЄС і Україною. Це може статися внаслідок причин з українського боку, з боку ЄС або через втручання Росії у внутрішні справи України чи ескалацію російсько-українського конфлікту, в результаті чого можуть відтермінуватися політичні та економічні реформи в Україні, не відбудеться її політична та економічна консолідація, а водночас це буде означати поглиблення конфронтації між ЄС та Росією і виникнення холодної війни нового типу в Європі. Напруга між ЄС та Росією погіршить міжнародне середовище, необхідне для реформ в Україні. Не можна також виключити, що процес ратифікації не буде успішним або заблокується з політичних причин одною або кількома країнами-членами ЄС. Також не можна виключати, що в найближчі роки ЄС буде протистояти новій хвилі економічної або фінансової кризи, яка перешкоджатиме процесу відкриття ЄС для третіх країн, у тому числі розширення та відкриття спільного ринку на основі договорів типу AA/DCFTA. Здійснення такого сценарію може відбутися і при умові, що Україна не справиться з виконанням Угоди про асоціацію внаслідок недостатньої політичної волі щодо реалізації важких реформ або недостатнього адміністративного потенціалу, тобто період реалізації положень Угоди про асоціацію у випадку України триватиме значно довше, ніж передбачених 10 років. При нейтральному сценарії стратегічні національні рамки транскордонного співробітництва між ЄС і Україною в середньостроковому періоді залишаться незмінними, а водночас не буде втрачено потенціал позитивних змін у майбутньому.

2.1.3. Негативний сценарій

Негативний сценарій означає, що процес інтеграції України буде зупинено. Цей сценарій може відбуватися за умови, що: 1) Україна не зможе здійснити апроксимацію і виконати положення Угоди про асоціацію з внутрішньополітичних або зовнішньополітичних причин; 2) Україна врешті-решт вирішить віддати перевагу інтеграції до Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном, а не до інтеграції з ЄС. І хоча для такої альтернативи нині нема політичних умов, не можна виключати її у середньотерміновий період розвитку. Негативний сценарій може стати реальністю передусім як наслідок можливої нездатності України імplementувати положення Угоди про асоціацію за умови, якщо ціна за реформи, що вимагає AA/DCFTA, виявиться

занадто високою – з причини політичних або економічних інтересів окремих груп, що можуть перемогти, і Україна припинить імплементацію Угоди. Неспроможність України може виявитися і внаслідок ескалації конфлікту з Росією або нездатності досягти політичної консолідації, яка б допомогла укласти комплексні політичні та економічні угоди, необхідні для євроінтеграції.

Не видається можливим ні нині, ні в середньостроковій перспективі об'єднати інтеграцію з ЄС та інтеграцію до Євразійського союзу на чолі з Росією. Це було б можливо тільки на основі теоретичного припущення, що ЄС і Євразійський союз домовляться укласти угоду про вільну торгівлю. У найближчі роки цей сценарій виключений як мінімум з таких трьох причин: 1) після окупації Криму стандартизація відносин ЄС з Росією є малоймовірна, якщо Україна сама не визнає Крим частиною Росії; 2) Білорусь і Казахстан не входять у ВТО, це означає, що ЄС не зможе укласти жодного договору про вільну торгівлю з будь-яким міжнародним об'єднанням, до якого входять країни - не члени ВТО; 3) Російська Федерація відмовляється ухвалювати європейське законодавство в галузі енергетики (і в деяких інших видах секторної політики), що, наприклад, призвело навіть до виходу Росії з Енергетичної хартії 2009 р. тощо. У разі, якщо ЄС не має/не може мати угоду про вільну торгівлю з Митним союзом, для України не існує альтернатива рішення «і – і», а лише «або – або». Негативний сценарій означає, що це може вплинути негативно на перспективи розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва у порівнянні з сучасним станом, тобто розвитком за нейтральним сценарієм. Посилиться «розділюючий», а не «поєднуючий» характер словацько-українського спільного кордону.

2.2. Стратегічна мета, середньотермінові цілі та проект заходів

2.2.1. Стратегічна мета словацько-українського транскордонного співробітництва

У зоні словацько-українського пограниччя існує потенціал для початку соціально-економічного зростання, що може стимулювати розвиток прикордонних територій по обидві сторони кордону. Одним з найважливіших факторів є підвищення ефективності транскордонного співробітництва. Словацько-українське прикордоння не можна розглядати як два різні регіони, але – як один регіон, розділений на дві окремі частини, які повинні навчитися співпрацювати на всіх рівнях, що представляють взаємний інтерес. Ефективне управління транскордонним співробітництвом у рамках чітко визначених умов і встановлених компетенцій – один із ключових факторів розвитку прикордонного регіону. Воно має базуватися на вже усталених традиціях і партнерствах інституцій та особистостей, які в добрі та погані часи розвивають співпрацю, але водночас має підтримувати виникнення нових інноваційних ініціатив, партнерств та форм співробітництва.

Стратегічна мета розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва у середньотерміновій перспективі до 2020 р. – ***сприяти досягненню територіально згуртованого, продуманого, тривалого розвитку прикордонного регіону і підвищенню якості життя його населення.***

Стратегічна мета має бути досягнена:

- підвищенням інноваційності і конкурентоспроможності прикордонного регіону, його розвитком та продуманою спеціалізацією,
- покращенням його зовнішньої та внутрішньої доступності для транскордонного та міжрегіонального потоку осіб, товарів і послуг,
- зміцненням його соціальної та культурної цілісності,
- посиленою охороною навколишнього середовища, природної краси, цінностей та культурної спадщини прикордонного регіону,
- інтернаціоналізацією, тобто залученням регіону до європейських та глобальних процесів.

2.2.2. Середньотермінові цілі та пропозиції заходів

Специфічні середньотермінові цілі словацько-українського транскордонного співробітництва до 2020 року:

1. Підвищення інтенсивності соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів.
2. Покращення менеджменту кордону на словацькій і українській стороні – спільна процедура і передача «передового досвіду».
3. Модернізація прикордонної інфраструктури.
4. Багатосекторний розвиток транскордонного співробітництва з метою сталого зростання прикордонних регіонів.
5. Підтримка європейського інтеграційного процесу України та реформ, що наблизить її до стандартів інтегрованої внутрішньої зони ЄС.
6. Посилення транскордонного управління словацько-українським співробітництвом.

Ціль1: Підвищення інтенсивності соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів

Соціально-економічний розвиток прикордоння – це перший крок у розвитку й підвищенні якості життя населення регіону. Цієї цілі можна досягти лише систематичною і координованою підтримкою пріоритетно обраних дій, спрямованих на соціально-економічне зростання й розвиток у прикордонній зоні. Підвищення ефективності соціально-економічного розвитку прикордоння можливе шляхом створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу, покращення взаємної обізнаності про можливості економічного транскордонного співробітництва та розвитку інфраструктури й послуг для підприємців. Прикордонне співробітництво має включати підтримку діяльності (проектів та ініціатив), спрямованої на покращення якості життя мешканців прикордонної зони через поштовх до економічного зростання, працевлаштування, зміцнення транскордонних мереж і платформ для розвитку торгівлі та інвестицій. Для досягнення сформульованої цілі необхідно, на наш погляд, впровадити наступні пріоритетні заходи, які в цьому напрямку відіграють ключову роль:

Захід 1: Створення кращих умов для спільного розвитку малого і середнього бізнесу (МіСБ) на прикордонних територіях

Цей захід має охоплювати в першій фазі ретельне вивчення бізнес-середовища і ринкових можливостей у прикордонній зоні, напр., у вигляді спільного транскордонного маркетингового дослідження. Водночас слід провести ідентифікацію, обстеження і пілотне впровадження нових економічних моделей та передачу досвіду й передової практики в галузі інноваційних підходів до місцевого розвитку на основі комунітарного підходу та за участі малих і середніх підприємств (у тому числі підтримку концепції соціально відповідального бізнесу, а також формування рекомендацій щодо реформи державної законодавчої та економічної бази та ін.). Частиною заходу може бути підтримка підготовки і розвитку малих товарних кластерів та кластера у сфері транскордонного туризму.

Другою сферою підтримки є створення спільної транскордонної інфраструктури для підтримки підприємницької діяльності, напр., спільні торгові та бізнес-центри, транскордонні бізнес-інкубатори, логістичні центри, спільні дослідницькі і трансферні центри співпраці університетів і суб'єктів підприємництва, спрямовані на розвиток бізнесу в прикордонній зоні, а також вивчення питання щодо підготовки і розбудови спільного транскордонного промислового парку.

Третьою сферою підтримки є організація стажування і тренінгів для підприємців і працівників МіСБ, зацікавлених веденням підприємницької діяльності з партнерами по той бік кордону.

Четвертою сферою в рамках заходу може бути покращення маркетингової інфраструктури прикордонної зони, напр., у вигляді реалізації регулярної аналітичної діяльності, підготовки маркетингових досліджень, вивчення ринків і підтримки консультаційної діяльності у сфері транскордонної торгівлі та інвестицій.

Захід 2: Створення умов для нових інвестицій у прикордонній зоні

Першочерговою дією повинна бути спільна паспортизація прикордонної території і ключових галузей розвитку для інвестиційних можливостей, включаючи існуючі виробничі потужності. Далі необхідно виробити спільну транскордонну інвестиційну стратегію, напр., регіональні інноваційні стратегії областей. Стратегія має включати дослідження щодо підтримки таких інвестиційних проєктів, які принесуть найбільший ефект по обидві сторони кордону.

Інші дії в рамках заходу мають бути спрямовані на спільну промоцію прикордонних територій перед потенційними інвесторами, зокрема, промоцію інвестиційних можливостей на міжнародних ярмарках, виставках тощо. Не менш важливим завданням є спільне лобіювання перед представниками держави, відповідальними за підготовку умов для приходу інвестицій (державні стимули і дотації), а також транскордонний обмін досвідом і знаннями про діяльність, спрямовану на формування умов для нових інвестицій.

Захід 3: Покращення співпраці підприємств, виробників ноу-хау, посередників і користувачів, а також створення транскордонних кластерів

Забезпечення підтримки спільної промоції та підтримки підприємницької і торгівельної діяльності, включаючи допомогу в розвитку спільних підприємницьких інформаційних систем. Прикладом може бути створення спільного комунікаційного каналу у вигляді підприємницького інформаційного порталу з щоденним оновленням інформації, напр., про попит і пропозиції.

Захід має включати також допомогу в створенні мереж, платформ чи спільних транскордонних кластерів для підтримки розвитку спільного економічного транскордонного співробітництва.

Ціль2: Покращення менеджменту кордону на словацькій та українській стороні – спільний підхід і обмін «передовим досвідом».

Спільний словацько-український кордон вже давно є суттєвою перешкодою для розвитку взаємного співробітництва та розвитку прикордонних територій. Покращення управління кордоном є ключовим фактором для послаблення бар'єрів на шляху розвитку транскордонного співробітництва та надання додаткових імпульсів розвитку прикордонних територій. Поліпшення управління кордоном може бути досягнуто шляхом підвищення освіти та мотивації осіб, відповідальних за управління кордонами, спільного вирішення проблем, пов'язаних з управлінням кордонами і внесенням пропозицій щодо поліпшення умов пропуску на всьому відрізку Шенгенського кордону. Результатом цього має стати скорочення часу очікування на прикордонних пунктах пропуску, підвищення ефективності та спрощення умов перевезення пасажирів і товарів через кордон, підвищення інформованості широкої громадськості та досягнення більшої прозорості у процесах, пов'язаних з перетином кордонів, транскордонною торгівлею, а також більш ефективне функціонування МПР та видача віз. Для досягнення цієї мети вважаємо за необхідне розглянути наступні пріоритетні заходи, які в цьому напрямі відіграють ключову роль:

Захід 1: Освітня і соціалізаційна діяльність митників, прикордонників і зацікавлених представників громадського і приватного сектору по обох сторонах кордону

Захід передбачає дії з підвищення рівня освіти митників та прикордонників у формі спільного стажування та тренінгів, включаючи спільні конференції (обмін і спільне використання передового досвіду з обох боків кордону) у присутності представників громадськості та приватного сектору, тренінги та семінари для малого і середнього бізнесу з обох сторін кордону для встановлення спільної співпраці. Мета полягає в тому, щоб забезпечити введення нових методів роботи і процедур у роботі митників та прикордонників.

Водночас важливо поліпшити співпрацю між суб'єктами в прикордонній зоні з метою зміни ситуації на краще в пунктах перетину кордону, у тому числі, напр., розвиток інфраструктури пунктів пропуску, підтримання чистоти і порядку, забезпечення спільних інформаційних заходів для туристів і пасажирів тощо. Це включає в себе й підтримку розвитку співробітництва органів місцевого самоврядування, а також неурядових організацій з митниками та прикордонниками.

Результатом цього заходу має бути досягнення більшої прозорості і зменшення корупції, зниження рівня злочинності та правопорушень, пов'язаних з пунктами пропуску на кордоні, а також покращення співпраці між словацькими та українськими прикордонними установами.

Захід 2: Регулярний моніторинг управління кордоном та видачі віз

Створення платформи для регулярного моніторингу кордону із представників зацікавлених сторін і реалізація регулярного моніторингу із зосередженням на проблемних питаннях. Мета моніторингу – створення імпульсів для покращення менеджменту кордону, міграції та видачі віз і дозволів на малий прикордонний рух. Захід також забезпечить більшу інформованість основних учасників, а також широкої

громадськості про ситуацію на кордоні. Водночас буде забезпечено зворотній зв'язок щодо ефективності вжитих заходів.

Захід 3: Інформаційні заходи для пасажирів, мігрантів, заявників на отримання віз і дозволів на малий прикордонний рух (МІПР)

Значна кількість конфліктних ситуацій на кордоні і прикордонних пунктах пропуску пов'язана з низькою обізнаністю громадськості. Захід має підтримати різні форми підвищення інформованості пасажирів, туристів, мігрантів, заявників на отримання віз і дозволів на малий прикордонний рух про кордон, умови перетину кордону, умови видачі віз тощо. Захід може бути реалізований у формі інформаційних летючок, публікацій, спільного веб-сайту, створення та оновлення інформаційних стендів у прикордонній зоні і безпосередньо на пунктах перетину кордону тощо. Частиною заходу має стати підтримка проектів щодо інформування населення прикордонних територій про міграцію.

Захід 4: Поліпшення транскордонного співробітництва структур цивільної оборони та рятувальних підрозділів

Спільна підготовка структур цивільної оборони з метою створення планів дій і загальних процедур при стихійних лихах або інших катастрофах поблизу кордону. Мова йде насамперед про розвиток і координацію транскордонного співробітництва між місцевими суб'єктами, а також між місцевими суб'єктами та державними установами й аварійно-рятувальними службами.

Ціль 3: Модернізація прикордонної інфраструктури

Словацько-український кордон від своєї появи був значним бар'єром, що розділяє дві держави колишнього Східного блоку. Після падіння залізної завіси і виникнення незалежних держав України і СР настав короткий період зменшення перешкод на кордоні при пересуванні осіб, товарів, послуг і капіталу. Однак після вступу СР у ЄС (2004) і приєднання до Шенгенської угоди (2007) кордон знову став бар'єром розвитку і співробітництва між прикордонними територіями СР та України. Метою модернізації прикордонної інфраструктури має бути зменшення існуючих бар'єрів у пересуванні осіб, товарів, послуг і капіталу через кордон шляхом покращення інфраструктури. Для здійснення цієї цілі вважаємо за необхідне сконцентрувати увагу на таких пріоритетних заходах, які в цьому напрямку відіграють ключову роль:

Захід 1: Поліпшення інфраструктури шляхом підвищення функціональності та потужності пунктів пропуску

Захід стосується збільшення інвестицій у транспортну та інформаційну інфраструктуру на прикордонних пунктах пропуску – підвищення пропускної спроможності пунктів пропуску, поліпшення технічної і соціальної інфраструктури на існуючих пунктах перетину кордону, ремонт доріг, що ведуть до існуючих пунктів пропуску. Крім цього, посилення і розвиток транскордонного громадського транспорту – збільшення кількості автобусних і залізничних маршрутів між містами і селами в прикордонній зоні і, не в останню чергу, введення ефективного механізму координації місцевого забезпечення, обміну інформацією і прийомами в реалізації проектів розвитку та проектів інфраструктури, пов'язаних з кордоном і пунктами пропуску.

Захід 2: Збільшення кількості прикордонних пунктів пропуску на спільному кордоні

Забезпечення побудови нових прикордонних пунктів пропуску на спільному кордоні: Улич – Забродь, Чірна-над-Тисою – Соломоново, Малі Селменці – Великі Селменці (зміна виду сполучення на автомобільний) до 2020 року. Вироблення технічно-

економічних обґрунтувань, проектної документації і документів з оцінкою впливу проектів нових пунктів пропуску на навколишнє середовище, а також фінансового забезпечення реалізації проектів.

Захід 3: Модернізація транспортних коридорів (автомобільного, залізничного), які ведуть до спільного кордону

Транспортна інфраструктура, що веде до прикордонних пунктів пропуску, перебуває в поганому, навіть аварійному технічному стані. Мета заходу в першій фазі – виробити паспортизацію актуального стану, далі – визначити інвестиційні пріоритети і в співпраці з державними суб'єктами модернізувати транспортну інфраструктуру, що веде з двох сторін до спільного кордону. Частиною заходу має бути розбудова нових комунікацій, наприклад, до запланованого пункту пропуску Улич – Забродь.

Ціль 4: Багатосекторний розвиток транскордонного співробітництва з метою сталого розвитку прикордонних регіонів

Часто найкращим прикладом транскордонного співробітництва є малі проекти і заходи, ініційовані конкретними людьми і організаціями, які реагують на актуальні проблеми чи потреби. Передумовою співпраці є бажання учасників транскордонного співробітництва знаходити спільне вирішення проблем, пов'язаних з розвитком прикордонних районів по обидві сторони кордону, за участю великої кількості зацікавлених осіб. Попередній досвід показує, що найбільш ефективні результати досягаються в тих галузях, де можна продовжити попередню співпрацю і де учасники або установи, незважаючи на добрі чи погані часи, продовжували регулярне транскордонне співробітництво. Тим не менше, слід постійно координувати і підтримувати ці особисті та інституціональні заходи, причому не перешкоджати їх спонтанності, а навпаки – заохочувати цю спонтанність. Для досягнення цієї мети вважаємо за необхідне вжити наступні пріоритетні заходи, які в цьому напрямі відіграють ключову роль:

Захід 1: Підвищення інтенсивності науково-дослідної та освітньої співпраці

Захід направлений на підтримку реалізації вивчення тем, що торкаються прикордонних регіонів і словацько-українських зв'язків. Не зважаючи на позитивний закордонний досвід, дотепер відсутні транскордонні дослідження у програмах словацьких та українських освітніх установ. Нині важливо підтримувати організацію спільних наукових та спеціалізованих конференцій, семінарів, майстер-класів, присвячених актуальним питанням словацько-української співпраці і темам, що торкаються зовнішнього кордону ЄС, а також пріоритетним темам, ідентифікованим у Стратегії продуманої спеціалізації СР¹⁹ та регіональним інноваційним стратегіям. Важливою складовою співробітництва мають бути обміни науковцями, вчителями, студентами й учнями, створення спільних професійних публікацій та реалізація спільних освітніх заходів (літні школи, табори тощо).

Інші види діяльності мають представляти:

- Створення транскордонного науково-дослідного парку (НДП) для розвитку нових технологій та інноваційних галузей за участі дослідницьких та наукових

¹⁹ Канцелярія Уряду СР (2013): Знаннями – до процвітання. Стратегія дослідження та інновацій для продуманої спеціалізації Словацької Республіки. Web: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=23039> (Доступно 06.06.2014).

установ ЗОУ, ПСК та КСК, у тісній співпраці з урядами СР і України, а також з регіональними об'єднаннями підприємців. НДП має створити можливість для спільних прикладних досліджень в інтересах потреб ключових інвесторів в прикордонних регіонах та зростання виробництва з високою доданою вартістю.

- Підготовка спільної програми досліджень суспільно-наукових установ в ЗОУ, ПСК і КСК для потреб планування транскордонного співробітництва на рівні регіональних органів влади – «наука для розвитку». Програма має заповнити існуючі прогалини в інформаційному забезпеченні політичного планування розвитку транскордонного співробітництва, включаючи регулярний моніторинг і оцінку статистичних даних щодо соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, планування регіонального і спільного територіального розвитку, вивчення учасників транскордонного співробітництва, дослідження суспільної думки тощо.
- Започаткування програми малих грантів на рівні прикордонного регіону для підтримки короткотривалого обміну-стажування науковців, педагогів і студентів, наукових і дослідницьких установ прикордонних регіонів.

Захід 2: Покращення співпраці в галузі туризму

Відсутнє управління та координація співпраці суб'єктів у сфері туризму. Істотні недоліки в системі обміну інформацією та просування туризму. Це призводить скоріше до конкуренції, аніж співпраці. Необхідно створити спільну транскордонну систему для спільного пропагування прикордонної території і для створення спільних комплексних продуктів туризму, у тому числі, напр., створення транскордонного туристичного кластера, який забезпечить охоплення Східної Словаччини і Закарпаття. Важливою є також взаємна комунікація суб'єктів і залучення партнерів у реалізацію спільної системи туризму на прикордонних територіях.

Метою заходу є також диверсифікація і підвищення конкурентоспроможності туристичних та курортно-рекреаційних послуг, розвиток туристичної інфраструктури, підтримка рекреаційно-туристичного потенціалу, поглиблення взаємних зв'язків лікувально-рекреаційних комплексів та суміжних галузей. Спільною метою має бути утворення макрорегіонального туристичного продукту, конкурентоспроможного на українському та європейському ринку туристичних послуг.

Інші можливі види діяльності:

- Розробити та реалізувати Програму створення нових спільних туристичних продуктів у регіоні «Закарпаття – Східна Словаччина» до 2020 року за підтримки органів місцевих рад.
- Підтримувати створення транскордонного туристичного кластера «Закарпатська область – Східна Словаччина» (ухвалена назва) як складової туристичних агенств, готелів, установ на підтримку підприємницької діяльності, транспортних організацій, рекламних та інформаційних компаній.
- Створити на базі таких організацій, як Центр словацької культури у м. Ужгород та Центр української культури у м. Пряшів постійно діючу установу (не юридична особа) – Академію транскордонного туризму «Україна – Словаччина» з метою підготовки гідів-перекладачів, туристичних екскурсіводів, публікації краєзнавчих та туристично-інформаційних довідників, друкованих та електронних видань, координації розвитку спільного туризму.

Захід 3: Покращення співробітництва в культурній сфері

Покращення співробітництва в сфері культури шляхом організації спільних культурних заходів і взаємодопомоги в їх пропагуванні. Важливим моментом є забезпечення обміну колективами та митцями й активне використання існуючої інфраструктури в прикордонній зоні, призначеної для задоволення культурних і суспільних потреб населення. Складовою частиною заходу має бути підтримка спільних традиційних ярмарок і базарів, у тому числі пропагування традиційних народних ремесел.

Не менш важливі види діяльності мають охоплювати:

- Організацію регулярного транскордонного фестивалю мистецтва і культури з метою презентації професійних художніх колективів та митців (театр, музика, танці, образотворче мистецтво), що функціонують у ЗОУ, ПСК та КСК. Фестиваль планується проводити мінімум раз на два роки, по чергово в ЗОУ та в ПСК/КСК, завжди в іншому місті.
- Покращення координації, обміну інформацією та пропагування заходів, організованих існуючими та потенційними новими учасниками в галузі культури, наприклад, Обласною культурно-освітньою організацією «Матиця словенська на Закарпатті», Товариством словацьких жінок «Довіра», Товариством словацької інтелігенції, Товариством імені Людовіта Штура, Товариством словаків у м. Ужгород та ін. з словацькими партнерами по той бік кордону, наприклад, з Центром української культури у м. Пряшів. Найвагомішою подією останніх років стало створення зусиллями Обласної культурно-освітньої організації «Матиця Словенська на Закарпатті» за підтримки органів державної влади, органів місцевого самоврядування України та Словаччини, грантового Проекту програми ЄІСП ЄС Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна свого важливого підрозділу: Центру словацької культури. У м. Ужгороді, у 2013 році відкрито Центр культур національних меншин Закарпаття. *
- Створення програми малих грантів на рівні прикордонного регіону для підтримки участі аматорських художніх колективів та митців на фестивалях та культурних заходах, організованих на другому боці кордону, включаючи культурні заходи, організовані національними меншинами.

Захід 4: Посилення співробітництва в питаннях розвитку і захисту природної спадщини, включаючи ліквідацію негативних наслідків діяльності людини і запобігання повеней

Мета полягає в поліпшенні стану навколишнього середовища в прикордонній зоні. Предметом заходу має бути спільна паспортизація і підготовка документів з метою розвитку галузі охорони навколишнього середовища, організація професійних заходів з запобігання стихійних лих та охорони довкілля, сприяння інформованості громадськості в питаннях охорони навколишнього середовища на прикордонних територіях.

Іншими видами діяльності мають бути:

- Співробітництво у розвитку європейської системи міждержавних транскордонних заповідників (нині єдиним представником такої сучасної транскордонної мережі є лише українсько-словацько-польський біосферний заповідник «Східні Карпати»), а також екологічні мережі.

** Пункт внесено згідно пропозицій та зауважень Закарпатської обласної державної адміністрації.*

- Більш ефективне і різноманітне використання можливостей Програми ЄС, Вишеградського фонду, Slovak AID, Норвезького механізму тощо для охорони та покращення довкілля і вирішення природоохоронних проблем в українсько-словацькому прикордонні.
- Співпраця в охороні та використанні водотоків в рамках «Інтегрованого плану управління водними ресурсами в басейні річки Тиса», підписаного та ухваленого в 2012 р. представниками п'яти європейських країн. Адже транскордонні річки Уж і Латориця чи річки Східної Словаччини (крім річки Малий Дунаєць), впадають в басейн річки Тиса або ріки Дунай.
- Розвиток співробітництва в галузі екологічної освіти, виховання та формування екологічної свідомості, включаючи вдосконалення нормативно-правової бази.
- Реалізація спільних проектів у галузі екологічної інфраструктури включаючи водовідведення (каналізація, місцеві очисні споруди) на сільських територіях та в рекреаційно-туристичних місцевостях; дбайливе ведення лісового господарства, екологічно чисте видобування руд та їх обробка; малі гідроелектростанції на гірських ріках.
- Підтримка співробітництва громадських природоохоронних організацій по обох сторонах кордону. Прикладом такого співробітництва служить реалізація спільного проекту та спільне видання в 2010 р. книги «Вода без кордонів» представниками громадської організації з Кошиць «Люди і вода» разом з їх партнерами з благодійного фонду „Фонд розвитку Ужанської долини“, на території трьох районів Закарпаття уздовж кордону.

Захід 5: Підвищення якості та інтенсивності контактів між людьми

Мета заходу – посилення міжлюдських взаємин по обидва боки кордону шляхом розвитку особистих контактів, організації суспільних та спортивних заходів, а також поліпшення соціальних стандартів на прикордонних територіях на основі взаємного співробітництва. Захід включає обмінні, мережеві та освітні заходи в соціальній сфері, сприяння співробітництву, утворення транскордонних мереж неурядових організацій, підтримку розвитку волонтерства, сприяння в обміні досвідом роботи неурядових організацій (в основному watchdog та правозахисних) у впливі на процеси і зміни законодавства, підтримку місцевого планування й розвитку потенціалу, підтримку інноваційних підходів до транскордонного співробітництва та обмін досвідом, кращими моделями і практиками.

Захід 6: Покращення та зміцнення співробітництва в сфері самоврядування

Найбільш активні форми комунального транскордонного співробітництва:

- обмін делегаціями та групами вчителів, лікарів, депутатів, працівників громадського обслуговування, громадських активістів, місцевих музичних колективів під час проведення різних фестивалів, Днів міста, ярмарок, виставок та ін.;
- обмін групами учнів та студентів у рамках екскурсій та літніх таборів, участь у спортивних змаганнях та олімпіадах;
- спільна участь команд міст у різних спортивних змаганнях;
- спільна розробка та реалізація проектів транскордонного співробітництва з підтримкою різних фондів, у тому числі Програми ЄС;

- співробітництво міст в галузі комунальної інфраструктури, озеленення довкілля та збереження культурної спадщини, екології та охорони навколишнього середовища, енергозбереження, розвитку туризму тощо.

Крім подальшого розвитку наведених видів діяльності, метою заходу є також:

- посилення транскордонного співробітництва міст і сіл, спрямованого на розвиток їх базової комунальної інфраструктури (водопостачання та очищення води, каналізація, дороги, місцеві установи культури) та підтримка комунального підприємництва в галузі виробництва та послуг шляхом створення twin-проектів (паралельна реалізація однакових видів діяльності з метою розвитку);
- заснування програми консультацій та малих грантів для професійної підтримки населених пунктів, їх голів та місцевих рад у підготовці та реалізації спільних twin-проектів (село або група сіл ЗОУ – село або група сіл ПСК/КСК) з боку регіональних органів самоврядування (ПСК/КСК) та державного управління (ЗОУ).

Співробітництво міст і сіл. Українсько-словацьке ТКС міст, селищ і сіл (міжмуніципальне ТКС) у прикордонні є прикладом найбільш успішної і різносторонньої регіональної прикордонної співпраці місцевих рад і громад в Україні взагалі. Це співробітництво своїми коренями сягає як у радянський період Закарпаття та соціалістичної Чехословаччини у повоєнні роки, так і в історичні періоди спільного перебування міст і сіл українсько-словацького прикордоння у складі одного державного утворення (Угорське Королівство, Австро-Угорщина, Чехословаччина до Другої світової війни). Основою ТКС після 1991 року стала Європейська Рамкова конвенція про ТКС між територіальними громадами та місцевими владами (з додатковими Протоколами), яка забезпечила достатню автономію містам і селам щодо ТКС.*

Основною формою міжмуніципального ТКС в українсько-словацькому прикордонні стала різностороння співпраця місцевих влад і громад у рамках договорів про побратимство і партнерство. Таких договорів між містами-побратимами є 12, а між селами – 37. Ось лише неповний перелік міст-побратимів в українсько-словацькому прикордонні, які активно співпрацюють: м. Ужгород – м. Кошиці, м. Михайлівці; м. Мукачево – м. Пряшів; м. Виноградів – м. Вранов-над-Топлею; м. Хуст – м. Снина; м. Хуст – м. Спішська Нова Вес; м. Тячів – м. Бардіїв; м. Свалява – м. Стара Любовня; м. Перечин – м. Гуменне; с. Великий Березний – с. Стакин; м. Чоп – м. Чієрна-над-Тисою; м. Рахів – м. Свидник.*

* Пункт внесено згідно пропозицій та зауважень Закарпатської обласної ради.

Ціль 5: Підтримка європейського інтеграційного процесу України та реформ, котрі наблизять її до стандартів інтегрованого внутрішнього простору ЄС

Імплементация Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом наблизить умови розвитку транскордонного співробітництва між Словацькою Республікою та Україною до умов на внутрішніх кордонах ЄС. Пропонуються три сфери заходів, адресовані урядам Словацької Республіки та України, так само як і учасникам транскордонного співробітництва на регіональному рівні. Їх мета – запропонувати кроки для Словацької Республіки як країни - члена Європейського Союзу із подальшим створенням політики Європейського Союзу по відношенню до України, так само як і спільні заходи на двосторонньому рівні, які, на нашу думку, можуть допомогти в реалізації позитивного сценарію євроінтеграції України і в створенні сприятливіших умов для транскордонного співробітництва між Словацькою Республікою та Україною.

Захід 1: Розвиток стратегічних рамок Східного партнерства

СР як країна-член ЄС має в рамках Європейського союзу намагатися розширювати кількість секторних політик, які є частиною АА/DCFTA з Україною, але в яких чинним є те, що: 1) в їх випадку Україна має передумови для досягнення швидшого прогресу в апроксимації із законодавством та політиками Євросоюзу в порівнянні з іншими секторними політиками, охопленими АА/DCFTA; 2) по можливості застосувати принцип договору по секторах, який може бути підписаний скоріше, ніж пройде час, необхідний для імплементції усього комплексу законодавства, охопленого в АА/DCFTA. Сьогодні цей принцип застосовується лише у випадку візового діалогу та енергетичного сектора. СР має направляти зусилля на проведення в Україні прийняття індивідуального пакету механізмів ЄС при наданні технічної допомоги, яка відповідає її потребам при імплементції АА/DCFTA. Пакет має складатися з технічної допомоги при імплементції документів щодо асоціації переважно на підтримку політичної модернізації, в тому числі побудови демократичних інституцій та секторних механізмів, які сприяють модернізації секторів України та розвитку транскордонного співробітництва, особливо на кордоні України з ЄС.

Захід 2: Допомога в розвитку та технічна допомога

Провести консультації на міжурядовому рівні з метою ідентифікації «best practices» (найкращого досвіду) Словаччини в рамках секторних сегментів договору про асоціацію України, який Словацька Республіка отримала при гармонізації з секторним правом ЄС у процесі виконання власного договору про асоціацію, процесу входження до Євросоюзу, а також при транспозиції секторного права до національного законодавства Словацької Республіки після вступу до Євросоюзу. Водночас необхідна ідентифікація «worst expectations» (найгірших очікувань) України, в тому числі й ідентифікації тих секторів, які будуть становити найбільшу проблему для України з точки зору апроксимації з європейським законодавством та практикою. Ідентифікація точок перетину між найкращим досвідом СР та найпроблематичнішими секторами України з точки зору їх апроксимації з європейським законодавством могла б стати методологічним ключем до формулювання плану допомоги СР Україні при імплементції договору про асоціацію. До підготовки проекту мають бути залучені всі словацькі суб'єкти, які мають досвід реалізації проектів розвитку в Україні, в тому числі й ті, які цікавляться розвитком співробітництва та наданням технічної допомоги

Україні, а також їх партнери, у тому числі суб'єкти підприємництва, органи територіального та місцевого самоврядування, неурядові організації.

Захід 3: Співпраця, орієнтована на «флагмани» інтеграційного процесу України: візовий діалог та співробітництво в енергетиці

- Провести консультації на рівні міністерств внутрішніх справ (прикордонна поліція та поліція з питань іноземних громадян) та закордонних справ Словацької Республіки й України з метою ідентифікації можливостей надання допомоги СР Україні в галузі гармонізації законодавства з Шенгенським кодексом. Розробити спільний експертний звіт щодо оцінки застосування сучасного візового режиму ЄС у стосунках з Україною при взаємному подорожуванні громадян Словацької Республіки та України. При підготовці звіту мають взяти участь представники відповідних державних органів, органів місцевого самоврядування прикордонних регіонів, академічних кіл та неурядових організацій з обох країн. Окрім оцінки застосування та видачі Шенгенських віз, цей звіт має включати й оцінку використання Договору про малий прикордонний рух та надання довгострокових національних віз Словацької Республіки громадянам України. Його частиною має бути й можливе вивчення запровадження безвізового режиму для взаємних подорожей громадян та рекомендації (дорожня карта) для відповідних органів державного управління СР та України з метою підготовки до введення безвізового режиму. Звіт має стати джерелом для широкого інформування словацької та української громадськості. Розробка звіту може фінансуватися в рамках грантової схеми МЗС СР або МВС СР.
- Провести консультації на рівні міністерств економіки та праці Словацької Республіки і України з метою оцінки застосування Договору про взаємне працевлаштування громадян, у тому числі координацію позицій на майбутніх переговорах Європейського Союзу та України про умови поступового відкриття ринку праці країн Європейського Союзу для громадян України, що є частиною Угоди про асоціацію. Відкриття ринку праці ЄС/СР для громадян України і навпаки буде важливим фактором регіонального розвитку прикордонних регіонів. Тому для консультації з цього питання мають бути залучені також представники прикордонних регіонів.
- Підготувати спільні двосторонні проекти з Україною в галузі підвищення енергетичної ефективності та використання альтернативних джерел енергії за участі Словацького інноваційного та енергетичного агентства й відповідного українського партнера, в тому числі суб'єктів із прикордонних регіонів. За участі Міністерства економіки СР, Словацької торгово-промислової палати, Асоціації міст і сіл Словацької Республіки та суб'єктів підприємництва ініціювати переговори з українськими партнерами про двостороннє співробітництво щодо інвестування в реконструкцію комунальної подачі тепла та гарячої води, зниження енергоспоживання будівель, модернізацію переробки відходів тощо. Модернізація комунальної інфраструктури міст та сіл є одним з найбільших викликів розвитку, перед яким стоїть Україна, в тому числі й сусідні зі Словаччиною прикордонні області.

Захід 4: Реформа державного управління та регіональний розвиток

Розробити програму дій співпраці між ПСК, КСК та ЗОУ для обміну досвідом в галузі реформи державного управління та регіонального розвитку. Реформа державного

управління в країнах СП згідно з правилами та практикою країн ЄС визначена одною з головних цілей СП. У грудні 2011 р. Європейська комісія схвалила фінансову допомогу в сумі 105 мільйонів євро для підтримки реформи державного управління та регіонального розвитку України. Співробітництво між ПСК та КСК з одного боку та ЗОУ з іншого на рівні регіонів та населених пунктів в плані передачі досвіду реформування державного управління та політики регіонального розвитку СР має бути вагомим вкладом у транскордонне співробітництво та досягнення цілей Східного партнерства.

Ціль 6: Посилення транскордонного управління словацько-українським співробітництвом

Посилення транскордонного управління словацько-українським співробітництвом є ключовим для успішного досягнення попередніх п'яти цілей. Його мета – створення механізмів підтримки транскордонного співробітництва, підняття якості та ефективності менеджменту регіонального розвитку в прикордонній зоні, створення привабливості прикордонного регіону і підвищення взаємообміну інформацією та інформування громадськості про транскордонне співробітництво. Пропоновані заходи:

Захід 1: Створення механізмів підтримки транскордонного співробітництва, передусім відкриттям Фонду розвитку транскордонного співробітництва та веденням регулярного діалогу

Предметом заходу має бути створення спільного Фонду розвитку транскордонного співробітництва, напр., за моделлю Міжнародного Вишеградського фонду. Джерела фонду можуть утворюватися вкладом прикордонних регіонів і населених пунктів, урядів обох країн та поповненням фонду, наприклад, з європейських ресурсів або з інших джерел (2% податку з доходу, ресурси інших фондів тощо). Фонд має управлятися спільною Радою і правилами ухвалення рішень; при цьому фонд має готувати малі грантові програми для досягнення 5-ти вищенаведених цілей і забезпечення підтримки транскордонного співробітництва в пріоритетних секторах.

Створення спільної комунікаційної платформи для управління і координації транскордонного співробітництва на регіональному рівні, яка б у силу своєї компетенції могла поєднати зацікавлених представників з громадського, приватного і неурядового сектора. Платформа може мати форму або транскордонного «парламенту», або транскордонного конвенту, який би засідав двічі на рік і який міг би керувати експертними групами для вирішення актуальних проблем.

Захід 2: Поліпшення спільного управління регіональним розвитком на прикордонних територіях

Головною метою заходу має бути обмін досвідом у підготовці та імплементації проектів (освіта, конференції, майстер-класи), включаючи спільну підготовку проектів. Захід має забезпечити мережування організацій, активних у регіональних питаннях, розвиток тематичних транскордонних кластерів (напр., винних шляхів, велотрас, історичних шляхів тощо), а також підтримку єврорегіональної діяльності і створення європейських об'єднань співробітництва територій чи транскордонних мікрорегіонів. Складовою частиною заходу має бути діяльність, спрямована на координацію територіального планування, у тому числі координація розробки та гармонізації територіальних планів і стратегії розвитку прикордонних областей на рівні регіонів та окремих міст і сіл.

Захід 3: Підвищення інтенсивності та якості обміну інформацією між транскордонними партнерами

У першу чергу, необхідно створити систему збору і оприлюднення статистики, пов'язаної з прикордонною територією. Відсутність даних та інформації про ситуацію і діяльність на прикордонній території унеможливорює покращення менеджменту транскордонного співробітництва і цілеспрямоване виконання заходів. Необхідно підтримати створення і функціонування спільних вебсайтів для інформування про словацько-українські зв'язки і транскордонне співробітництво.

Захід має також включати інформаційну діяльність, зокрема, підтримку спільних теле- і радіопередач, обмін програмами та інформацією між медіа, а також організацію спільних транскордонних заходів або обмінних стажувань журналістів, прес-секретарів та маркетологів.

Ієрархія цілей

Стратегічна ціль	Сприяти досягненню територіально згуртованого, обдуманого, сталого розвитку прикордонного регіону та підвищення якості життя його населення.
Середньострокові цілі	Пропоновані заходи
1. Інтенсифікація соціально-економічного розвитку прикордонного регіону	- Створення кращих умов для спільного розвитку малого і середнього бізнесу (МіСБ) в прикордонному регіоні. - Створення умов для нових інвестицій в прикордонному регіоні. - Покращення співпраці підприємств, виробників ноу-хау, посередників та користувачів, у тому числі заснування транскордонних кластерів.
2. Покращення менеджменту кордону на словацько-українській стороні – спільний підхід та обмін «передовим досвідом»	- Освітня і соціалізаційна (networking) діяльність митників, прикордонників та зацікавлених представників державного і приватного сектора по обидва боки кордону. - Регулярний моніторинг менеджменту кордону та оформлення віз. - Інформаційна діяльність по відношенню до пасажирів, мігрантів, заявників віз та щодо дозволів на малий прикордонний рух (МПР). - Покращення транскордонної співпраці структур цивільної оборони та рятувальних підрозділів
3. Модернізація прикордонної інфраструктури	- Покращення інфраструктури шляхом поліпшення функціональності та підвищення потужності пунктів пропуску. - Збільшення кількості пунктів пропуску на спільному кордоні. - Модернізація транспортних коридорів (автомобільних, залізничних), що прямують до спільного кордону.
4. Багатосекторний розвиток транскордонного співробітництва з метою	- Інтенсифікація науково-дослідної та освітньої співпраці. - Покращення співпраці в галузі туризму.

<i>сталого розвитку прикордонних регіонів</i>	- Покращення співпраці в культурній сфері. - Посилення співпраці у розвитку та охороні природної спадщини, у тому числі при ліквідації негативних наслідків діяльності людини, запобігання паводкам. - Покращення та інтенсифікація контактів між людьми. - Покращення та посилення співпраці органів самоврядування.
5. Підтримка євроінтеграційного процесу України та реформ, що наблизять її до стандартів інтегрованого внутрішнього простору ЄС	- Розвиток стратегічних рамок Східного партнерства. - Допомога в цілях розвитку та технічна допомога. - Співпраця, спрямована на «флагмани» інтеграційного процесу України: візовий діалог та енергетична співпраця. - Реформа державного управління та регіональний розвиток.
6. Посилення транскордонного менеджменту словацько-української співпраці	- Створення інструментів для підтримки транскордонного співробітництва, спочатку – через заснування Фонду розвитку транскордонного співробітництва та регулярний діалог. - Покращення спільного менеджменту регіонального розвитку на прикордонних територіях. - Інтенсифікація та покращення обміну інформацією між транскордонними партнерами.

2.3. Фінансові інструменти

Фінансування транскордонного співробітництва в сучасних умовах вимагає координації фінансових ресурсів. В ідеалі словацько-українське транскордонне співробітництво мало б фінансуватися ресурсами суб'єктів, котрі транскордонну співпрацю ініціюють і реалізують, тобто переважно суб'єктами прикордонних територій. На жаль, сучасний стан спрямовує фінансування транскордонного співробітництва на зовнішні джерела, чи з бюджету ЄС, джерел EZVO, Міжнародного Вишеградського фонду чи інших донорів, що підтримують транскордонне співробітництво. Проте необхідно поступово створювати середовище і передумови для власних регіональних та місцевих інструментів підтримки транскордонного співробітництва.

На регіональному рівні однак необхідно створити місцевий механізм співфінансування і сприяння транскордонному співробітництву, який пропонується в меті № 6. Позитивом транскордонного регіону є також факт, що тут присутні інституції, які мають досвід з акумуляції ресурсів і подальшої підтримки місцевих проектів, наприклад, Карпатський фонд або фонди місцевих громад. Позитивний досвід керування програмами і проектами, включаючи фінансовий менеджмент європейських транскордонних програм, вже має регіональне самоврядування (КСК, ПСК), у тому числі Агенства регіонального розвитку, певні потужності присутні також в єврорегіональних об'єднаннях.

Ресурси державного рівня (національні бюджети, наприклад, на підтримку єврорегіональних об'єднань) для транскордонного співробітництва в 2014-2020 рр. будуть обмежені, і тут важко передбачати значну допомогу, хоча частину ресурсів на підтримку транскордонного співробітництва надає Slovak AID, де Україна залишилася у Середньостроковій стратегії офіційної допомоги розвитку ЄС на 2014-2018 рр. країною-партнером. Частина бюджетних ресурсів має залишитися в програмі підтримки об'єднань єврорегіонів. Національні ресурси більше співфінансують транскордонні програми, що базуються на джерелах ЄС.

Тому, крім власних ресурсів, суб'єкти прикордонних територій мають покладатися передусім на зовнішні ресурси Євросоюзу та Норвезького фінансового механізму. У рамках мети «Європейського територіального співробітництва» у наступному програмному періоді 2014-2020 рр. буде підтримуватися з Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) транскордонна, наднаціональна та міжрегіональна співпраця. Транскордонне співробітництво буде спрямоване на підтримку інтегрованого регіонального розвитку сусідніх наземних та морських прикордонних регіонів з двох або кількох країн-членів ЄС або сусідніх прикордонних регіонів хоча б одної держави-члена ЄС та одної третьої країни на зовнішніх кордонах ЄС. Для співпраці з регіонами поза ЄС призначені такі інструменти: Інструмент європейського сусідства (ENI – European Neighbourhood Instrument) та Інструмент підготовки до вступу (IPA – Instrument for Pre-Accession Assistance).

Конкретно для можливої співпраці словацьких та українських суб'єктів буде доступний інструмент ENI Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна на 2014-2020 рр., що є продовженням програми 2007-2013 рр. Це інструмент, важливий і для розбудови транскордонної інфраструктури. Органом, відповідальним за підготовку та імплементацію програми за Словаччину, є Міністерство сільського господарства та розвитку села ЄС. Програма зараз лише починається, однак існує передумова продовження цілей та заходів попередньої програми.

З європейських ресурсів, тобто в рамках територіальної співпраці, будуть і надалі підтримуватися угруповання співпраці – юридичні суб'єкти, створені на території ЄС, названі як Європейські угруповання територіального співробітництва (ЄУТС). Метою ЄУТС буде полегшення та підтримка транскордонного, наднаціонального та/або міжрегіонального співробітництва між його членами з винятковою метою посилити економічну, соціальну і територіальну згуртованість. Отже, необхідно зважити підготовку і впровадження ЄУТС на словацько-українському кордоні.

Крім того, словацьким та українським регіонам будуть доступні програми наднаціонального співробітництва: Центральна Європа (Central Europe Programme) та ЕТС Дунай, які підтримують багатосторонню співпрацю. Також словацькі та українські суб'єкти можуть залучитися до програми URBACT, метою якої буде в 2014-2020 рр. підтримка співпраці в галузі розвитку міст та посилення обміну досвідом між європейськими містами.

Визначним фінансовим ресурсом передусім на 2014-2016 рр. може бути програма «Транскордонне співробітництво»²⁰ Норвезького фінансового механізму на 2009-2014 рр., де для словацько-українського співробітництва був виділений фінансовий вклад

²⁰ Більше див. web: <http://www.eeagrants.sk/6945/cezhranicna-spolupraca/>

12,72 млн. євро з метою підтримки особистих контактів людей. Першочергові цілі програми:

- тісніші зв'язки й співпраця місцевих і регіональних органів та неурядових організацій по обидва боки зовнішнього кордону ЄС;
- підвищення знань і вмінь місцевих і регіональних органів та неурядових організацій у питаннях розвитку транскордонного співробітництва;
- пом'якшення існуючих бар'єрів транскордонного співробітництва;
- краще розуміння спільних транскордонних проблем і можливостей;
- створення нових та інноваційних форм транскордонного співробітництва.

Крім цього, програма підтримує такі галузі:

- підтримка розбудови потужностей для місцевих і регіональних органів та/або неурядових організацій, залучених або тих, що планують залучитися до розвитку транскордонного співробітництва;
- підтримка дослідження та розвитку методології та підходів до транскордонного співробітництва;
- підтримка заходів щодо обміну інформацією, досвідом та перевірених прийомів у транскордонному співробітництві;
- підтримка ініціатив «люди людям», які підвищують свідомість та порозуміння між людьми, що проживають в прикордонних регіонах, включаючи обмін, заходи, виставки, висади та ін. суспільну діяльність;
- підтримка розвитку сталої транскордонної стратегії управління ресурсами/планами дій;
- підтримка розвитку системи аварійного порятунку.

До пріоритетних дій програми належать:

- створення нових і підтримка існуючих партнерств/мереж;
- посилення обміном ноу-хау, перевіреними підходами та норвезьким досвідом;
- створення кращих умов на пунктах перетину кордону;
- поліпшення транскордонного інформаційного потоку.

Первинною метою імплементації цієї транскордонної Стратегії має бути якомога ефективніше використання доступних внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Ключова роль належить регіональним учасникам (ПСК, КСК, ЗОУ), які мали б інтенсивніше співпрацювати в комісіях, що оцінюють проекти, а також вести прозору та інтенсивну комунікацію між собою та з іншими учасниками транскордонного співробітництва. Не менш суттєвим має бути визначення чітких принципів вибору пріоритетних проектів (див. розділ 2.4. Стратегії) та їх дотримання.

Важливим є також спілкування з широкими колами громадськості та реалізація регулярної евальвації стратегій, програм і проектів з метою активного впливу на можливі відхилення від досягнення встановлених цілей. Пріоритетною при цьому має бути регулярна комунікація з експертами в галузі транскордонного співробітництва у вигляді консультацій чи організації чергових професійних заходів (конференції, майстер-класи), спрямованих на координацію спільної транскордонної співпраці.

2.4. Пропозиції принципів вибору реалізації та евальвації пріоритетних проектів

Важливим елементом для імплементації Стратегії, прозорості процесів та досягнення цілей є встановлення чітких принципів вибору, реалізації та евальвації ключових проектів. Тих проектів, які для транскордонної території найважливіші, найкраще

підготовлені для їх реалізації і котрі відзначаються інноваціями при одночасному гарантуванні безпечного процесу імплементації.

Принципи мають бути такі:

- **Винятковість** (якість, інноваційні аспекти, чіткість і зрозумілість цілей та очікуваних результатів, якість передачі ноу-хау партнерам-учасникам, якість транскордонної взаємодії тощо).
- **Вплив** (вплив на прикордонний регіон, вплив на цільові групи, зміцнення існуючих потужностей, використання потенціалу прикордонного регіону, ініціативи, направлені на зміну політики на користь поліпшення умов розвитку прикордонних територій, підвищення потенціалу та потужностей на регіональному, національному та європейському рівні, ефективність та обсяг щодо комунікації та поширення очікуваних результатів, збільшення різних спільних інформаційних продуктів тощо).
- **Імплементація** (загальна когеренція та ефективність праці/діяльності, відповідність управлінських структур та плану діяльності, сталість розвитку, ефективність бюджету проекту тощо).
- **Потужність** (компетентність партнерів, попередній досвід співпраці, комплементарність партнерів, інституціональна потужність та ангажованість, підключення більшої кількості партнерів, запозичення успішних прикладів з інших прикордонних територій тощо).

Інші принципи:

- обов’язкове партнерство інституцій з обох боків кордону та спільна діяльність в рамках проекту по обидві сторони спільного кордону;
- готовність даного проекту до імплементації (включаючи формальну та юридичну підготовку інвестицій, комплексного та вичерпного розподілу завдань та відповідальності між окремими партнерами),
- внесок до соціально-економічного розвитку прикордонного регіону і створення кращих умов для нього;
- преференція співпраці державного (державні установи та органи самоврядування) і неурядового/підприємницького сектора;
- залучення зовнішніх ерудованих експертів в окремих галузях транскордонного співробітництва до оцінки якості намірів/проектів, спроможних оцінити запланований ступінь співпраці партнерів упродовж реалізації проекту, а також його вплив на місцеві/регіональні громади по обидва боки кордону.

Список додатків

Додаток 1. Мапи

Додаток 2. Статистичний огляд

Додаток 3. Benč, Vladimír – Angelovič, Martin: *Socio-ekonomické postavenie Východného Slovenska v Slovenskej republike a jeho regionálny rozvoj* (podkladová štúdia)

Додаток 4. Duleba, Alexander: *Strategický rámec pre rozvoj cezhraničnej spolupráce medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou na nadnárodnej a bilaterálnej úrovni* (podkladová štúdia)

Список використаної літератури

Benč, V. (ed): Slovensko-ukrajinská cehraničná spolupráca: analýza problémov a stratégia rozvoja. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Národný inštitút strategických štúdií – Užhorod, Karpatská nadácia, 2006.

Bröcker, J., Schneider, M.: How does Economic Development in Eastern Europe Affect Austria's Regions? A Multiregional General Equilibrium Framework. In: *Journal of Regional Science*, 42, 2, May 2002, s. 257/285.

Caporale, G.M., Rault, Ch., Sova, R., Sova, A.: On the bilateral trade effects of free trade agreements between the EU-15 and the CEEC-4. In: *Review of World Economics* no. 149. Kiel Institute, 2009, s. 189-206.

Dlhodobá nezamestnanosť, <http://www.iz.sk/sk/projekty/ukazovatele-za-EU/dlhodoba-nezamestnanost-nuts-2> (prístup 20. 9. 2013)

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o cezhraničnej spolupráci. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*, 172/2001 Z.z.

Досвід формування та реалізації стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року за участю громади / С.Слава, В.Гоблик, М. Попадинець, О.Лукша, О.Станкевич, Л.Грицак; за ред. С.С.Слави, В.В.Гоблика, М.А.Попадинець. – К.: «К.І.С.», 2010. – 144с.

Duleba, A., Najšlová, L., Benč, V., Bilčík, V., *The Reform of the European Neighbourhood Policy. Tools, Institutions, and a Regional Dimension*. Bratislava: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2008.

Duleba, A., Benč, V., Bilčík, V.: *Policy Impact of the Eastern Partnership on Ukraine. Trade, energy, and visa dialogue*. Bratislava: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2012.

Eastern Partnership. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Commission of the European Communities, Brussels, 3.12.2008, COM(2008) 823 final.

Eastern Partnership. Polish-Swedish Proposal, 23 May 2008.

Eeckhout, P.: *External Relations of the European Union. Legal and Constitutional Foundations*. Oxford EC Law Library: Lavoisier SAS, 2004.

Elaboration of the Eastern Partnership. Polish-Swedish paper with the support of the incoming Czech Presidency, 3 October 2008.

Employment rate in the EU27 fell to 64.6% in 2009, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-04082010-BP/EN/3-04082010-BP-EN.PDF (prístup 4. 10. 2013)

EU – Ukraine. Association Agreement. What does the Agreement offer?, http://eeas.europa.eu/images/top_stories/140912_eu-ua_aa_what_does_the_agreement_offer_v.pdf (prístup 17. 9. 2013)

EU-Ukraine. Deep and Comprehensive Free Trade Area, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf

EU – Ukraine. Guide to the Association Agreement. European External Action Service http://eeas.europa.eu/images/top_stories/140912_eu-ukraine-association-agreement-quick_guide.pdf (prístup 17. 9. 2013)

EU/Ukraine Action Plan, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf (prístup 15. 9. 2013).

EU-Ukraine Visa Dialogue. Action Plan on Visa Liberalisation, <http://novisa.org.ua/upload/file/EU-Ukraine-Action-Plan.pdf> (prístup 19. 9. 2013).

European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine, <http://ec.europa.eu/world/agreements/searchByCountryAndContinent.do?countryId=3856&countryName=Ukraine> (prístup 14. 9. 2013).

European External Action Service. European Neighbourhood Policy. Documents. Strategy papers, http://eeas.europa.eu/enp/documents/strategy-papers/index_en.htm (prístup 15. 9. 2013).

Eurostat, <http://www.eurostat.com> (prístup 20.10. 2013)

Gromadzki, G., Sushko, O., Vahl, M., Wolczuk, K., and Wolczuk, R., *Ukraine and the EU after the Orange Revolution*. Brussels: CEPS Policy Briefs No. 60, 1 December 2004.

Hanzelová, E.: Dlhodobá nezamestnanosť v kontexte zmien sociálneho systému a trhu práce, 2007, <http://www.sspr.gov.sk/texty/File/vyskum/2007/Hanzelova/Hanzelova.pdf> (prístup 24. 8. 2013)

Hudec, O., Bilá, A., Burger, P.: *Stratégia rozvoja cezhraničnej spolupráce*. IRKR TU Košice, 2008.

Informačný systém výstavby a regionálneho rozvoja (ISVRR). Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR, Bratislava, <http://www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov> (prístup 24. 8. 2013)

Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague 7 May 2009. Council of the European Union, Brussels, 7 May 2009, 8435/09.

Карий О.І., Зима Ю.В. Стратегічне планування та інвестиційна політика територіальних громад: / Асоц.міст України та громад – К., 2007. – 142 с.

Конкурентоздатність українських регіонів на прикладі Закарпатської області: Науково-практичний аналіз в рамках проекту SlovakAid SAMRS/2007/03/02/ - Братіслава: Центр економічного і соціального аналізу М.Е.С.А. 10, 2009. – 96с.

Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie. In: *Úradný vestník Európskej únie*, C 83, zväzok 53, 30. marca 2010.

Кравчук, І., Д.Гамбітова. Створення дієвої системи моніторингу та оцінювання виконання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: уроки словацького та польського досвіду// В кн.: Н.Копсей, І.Кравчук, Д.Гамбітова. Амбіції та очікування Східного Партнерства. За заг.ред. В.Білчіка. – Братіслава – Київ: Досл.Центр Слов. Асоціації зовн.політики, 2011. – 92с.

Lepeňová, E., Schvalb, M., Šteiner, A., Kozlayová, A. (ed.): *Audit pripravenosti pre rozvoj. Karpatský rozvojový inštitút*, 2009.

Лукша О.В. Стратегії і бар'єри системних реформ в Україні. Політична студія/ В рамках проекту SUREC Дослідницького Центру Словацької Асоціації зовнішньої політики – Пряшів – Ужгород: 2011. – 82с.

Matlovič R., Klamár R., Matlovičová K.: Vývoj regionálnych disparít začiatkom 21. storočia na Slovensku vo svetle vybraných indikátorov. *Regionální studia* 2/2008. Vysoká škola ekonomická v Praze.

Matlovič R., Klamár R. a kol.: *Špecifické postavenie regiónu východné Slovensko v kontexte regionálnych disparít SR*, Prešovská univerzita, 2010.

Matlovič R., Matlovičová K.: Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja Prešovského kraja, Prešovská univerzita, 2005, <http://www.fhpv.unipo.sk/~matlovicova/Region%C3%A1lne%20disparity.pdf> (prístup 5. 9. 2013).

Member Information. Ukraine and the WTO, http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm (prístup 15. 9. 2013).

McCallum, J.: National Borders Matter: Canada–US Regional Trade Patterns. In *American Economic Review* 85, 3, 1995, s. 615–623.

Мінцберг, Г., Зліт і падіння стратегічного планування. Пер. з англ. К.Сисоева. – К.: Видавництво Олексія Капусти (підрозділ «Агенції «Стандарт») – 2008. – 412с.

Niebuhr, A.: *The Impact of the EU Enlargement on European Border Regions*. Hamburg Institute of International Economics: HWWA Discussion Paper 330/2005.

Оптимізація системи транскордонного співробітництва: концепція та її пілотна імплементація (на прикладі сусідніх регіонів Угорщини, Словаччини, Румунії та України): Науково-практична розробка в рамках проекту Програми ЄІСП ЄС Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна/ Устич С.І., Білак О.П., Віднянський С.В. та ін.. Відпов.ред. Устич С.І – Ужгород: Інститут транскордонного співробітництва, 2012. – 118с.

Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and Their Member States, and Ukraine. In: *European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine*, <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=217> (prístup 15. 9. 2013).

Польсько-українська стратегія транскордонного співробітництва на 2007-2015 роки. //За наук. Редакцією Н.Мікули, В.Волошина. – Центр європейської інтеграції та співробітництва «Дім Європи». – Люблін. – 2008. – 230с.

Посібник із індексації та моніторингу транскордонного співробітництва: Науково-методична розробка в рамках проекту Програми ЄІСП ЄС Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна/ Утич С.І., Мірошніков Д.Д., Яценко Є.В., Бізіля М.М. Відпов.ред. Утич С.І. – Ужгород: Інститут транскордонного співробітництва, 2012.

Presidency Conclusions. Extraordinary European Council, Brussels, 1 September 2008. Brussels: Council of the European Union, 6 October 2008, 12594/2/08.

Prílev a odlev PZI. *Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO)*, <http://www.sario.sk/?prilev-a-odlev-pzi> (prístup 10.10. 2013).

Protocol concerning the Accession of Ukraine to the Treaty Establishing Energy Community, <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/728177.PDF> (prístup 19. 9. 2013).

Protokoly zo zasadnutí Slovensko-ukrajinskej medzivládnej komisie pre cezhraničnú spoluprácu. *Ministerstvo vnútra SR*, <http://www.minv.sk/?protokoly-zo-zasadnuti-slovensko-ukrajinskej-medzivladnej-komisie> (prístup 24. 7. 2013)

Regionálna databáza. *Štatistický úrad SR*, Bratislava, <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak> (prístup 15. 10. 2013).

Second progress report on the implemenatation by Ukraine of the Action Plan on Visa Liberalisation. Joint Staff Working Document. *European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy*. Bruselss, 9.2.2012, SWD(2012) 10 final, <http://ec.europa.eu/home-affairs/news/intro/docs/20120209/UA%202nd%20PR%20VLAP%20SWD%202012%2010%20FINAL.pdf> (prístup 19. 9. 2013).

Стратегічне планування сталого розвитку за участі громади. За загальною редакцією В.Кашевського. – Рівне.: 2004. – 124с.

Štatistický úrad SR, <http://www.statistics.sk> (prístup 15. 10. 2013).

Štatút Slovensko-ukrajinskej medzivládnej komisie pre cezhraničnú spoluprácu. *Ministerstvo vnútra SR*, <http://www.minv.sk/?statut-slovensko-ukrajinskej-medzivladnej-komisie-pre-cezhranicnu-spolupracu> (prístup 24. 7.2013)

Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with Our Eastern and Southern Neighbours, Brussels: Commission of the European Communities, March 11, 2003, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (prístup 15. 9. 2013).

Zamestnanosť – odkiaľ prídu nové pracovné miesta?, <http://www.noveidey.sk/kontakt/139-zamestnanost-odkial-pridu-nove-pracovne-miesta> (prístup 10. 9. 2013).

Соціально-економічне становище Східної Словаччини у Словацькій Республіці та її регіональний розвиток

Регіон Східної Словаччини займає територію площею 15 729 km² (32% площі Словаччини). Адміністративно регіон ділиться на Кошицький та Пряшівський самоврядні краї. Вони, у свою чергу, діляться на 24 округів, у яких всього є 40 населених пунктів, що мають статус міста. Рівень урбанізації становить близько 51%.

Східна Словаччина (Пряшівський та Кошицький самоврядні краї) належить до соціально-економічно найменш розвинених регіонів Словаччини. Існує багато причин для такого становища, їх можна розглядати на наднаціональному, національному та регіональному рівнях. У всьому Європейському Союзі спостерігається західно-східний градієнт зростання бідності регіонів, який у меншій мірі проявляється і в Словаччині.

Якщо розглядати східну Словаччину як єдине ціле, то потрібно зважати на її внутрішні відмінності. Тут є міста з виразним потенціалом зростання, переважно це міста, як Кошиці, Попрад, Пряшів чи Гуменне, а також майже обезлюдніла територія, без будь-якої вищої інфраструктури та можливості працевлаштування для молодих людей, переважно у прикордонних областях.

Населення

У Східній Словаччині з 2001 року спостерігається зростання кількості населення. У 2013 році на її території проживало 1 613 672 мешканців, що представляє 30,0% усіх жителів Словаччини. За зростання кількості населення відповідає підвищена народжуваність у деяких регіонах. Загальний приріст у Словаччині є найвищим на території Братиславського краю та Східної Словаччини.

Таблиця № 1 Загальний приріст (-зменшення) на 1000 жителів (NUTS I, II а III)

Територія / рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	в за період
Словацька Республіка	0,03	0,04	0,17	0,89	0,81	0,83	1,36	2,08	2,34	1,91	2,20	1,20	1,16
Братиславський край	0,44	1,16	0,09	2,24	4,26	5,05	6,73	9,33	9,89	9,56	10,9 5	10,0 8	5,82
Західна Словаччина	-1,54	-1,47	-0,79	0,00	-0,47	-0,45	0,81	1,30	0,12	0,14	0,26	-0,61	-0,23
Трнавський край	-0,15	-0,01	2,00	2,14	1,76	1,63	3,73	4,98	2,84	2,77	2,68	1,92	2,19

<i>Тренчіанський край</i>	-1,73	-2,36	-2,20	-1,29	-1,67	-0,90	-0,03	0,05	-1,08	-0,66	-0,45	-1,73	-1,17
<i>Нітр्यानський край</i>	-2,44	-1,84	-1,76	-0,57	-1,20	-1,69	-0,77	-0,54	-1,01	-1,29	-1,08	-1,69	-1,32
<i>Центральна Словаччина</i>	-0,67	-0,46	-0,52	0,03	-0,45	-0,59	-0,53	-0,24	0,48	-0,15	0,33	-0,83	-0,30
<i>Жилінський край</i>	0,43	0,88	0,66	0,91	0,91	0,81	0,53	0,93	1,66	1,11	1,90	0,75	0,96
<i>Банськобистрицький край</i>	-1,81	-1,87	-1,75	-0,89	-1,90	-2,07	-1,67	-1,48	-0,78	-1,48	-1,31	-2,48	-1,62
<i>Східна Словаччина</i>	2,36	1,85	1,93	2,15	2,10	1,93	1,57	2,17	3,58	2,72	2,71	1,62	2,22
<i>Пряшівський край</i>	3,09	2,33	2,06	2,43	2,32	2,36	1,82	2,51	3,79	3,01	2,70	1,93	2,53
<i>Кошицький край</i>	1,62	1,35	1,80	1,87	1,87	1,47	1,31	1,81	3,36	2,41	2,72	1,30	1,91

ДЖЕРЕЛО: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/index.htm>

При оцінюванні середнього приросту на території, найвищі показники демонструє Братиславський край, який за досліджуваний період показав у 5 разів вищий середній приріст за середнє значення країни. Області західної та центральної Словаччини показали скорочення населення за період. У позитивних значеннях рухається область східної Словаччини. Але за приріст на території Східної Словаччини та Братиславського краю відповідають різні причини. У таблиці № 2 добре видно напрямки міграції населення Словаччини. Сальдо міграції показує кількість іммігрантів на певну кількість людей.

Таблиця № 2 *Сальдо міграції на 1000 жителів (NUTS I а II)*

<i>Територія/рік</i>	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	<i>в за період</i>
<i>Словацька Республіка</i>	0,19	0,17	0,26	0,53	0,63	0,72	1,26	1,31	0,81	0,62	0,55	0,63	0,64
<i>Братиславський край</i>	2,00	2,77	1,08	2,62	4,34	4,94	5,82	7,62	7,17	6,98	7,52	7,18	5,00
<i>Західна Словаччина</i>	0,44	0,58	1,28	1,57	1,29	1,33	2,74	2,44	0,81	0,79	0,64	0,74	1,22
<i>Центральна Словаччина</i>	- 0,22	- 0,27	- 0,31	- 0,07	- 0,16	- 0,15	- 0,13	- 0,22	- 0,27	- 0,56	- 0,61	- 0,65	-0,30
<i>Східна Словаччина</i>	- 0,46	- 0,95	- 0,77	- 0,98	- 0,89	- 0,90	- 1,06	- 1,19	- 0,77	- 1,08	- 1,19	- 0,90	-0,93

ДЖЕРЕЛО: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/index.htm>

Братиславський край в обох досліджуваних показниках виразно домінує за рахунок Центральної та Східної Словаччини і цей тренд має зростаючу тенденцію. Загальний приріст населення у Східній Словаччині, зумовлений природним приростом населення, тобто підвищеною народжуваністю. Загальний приріст населення Братиславського краю забезпечує міграція робочої сили. Міграція робочої сили з території означає, що там немає достатньої кількості пропозицій на ринку праці і територія є економічно визначеною.

З вище наведеного можна зробити простий висновок. Східна Словаччина не є привабливим місцем для життя. Проблеми, пов'язані із поганою ситуацією на ринку праці, яка змушує людей мігрувати до багатших регіонів. Відповідно до тренду останніх років ця несприятлива ситуація погіршується.

Зайнятість та безробіття

Важливим показником стану ринку праці є рівень зареєстрованого безробіття. Його «здоровий» показник коливається на рівні близько 4-6%, який відповідає нормальному руху робочої сили. З 2001 року безробіття скорочувалося по всій Словаччині. У 2009 році спостерігається його підвищення у зв'язку з економічною кризою. Дані за 2010 рік показують відновлення ринку праці, але лише на один рік. Протягом 2011 та 2012 років знову можна спостерігати повторне зниження у всіх досліджуваних регіонах. Звичайне середнє арифметичне рівня зареєстрованого безробіття є найвищим саме в області східної Словаччини. Серед країв найвищий середній рівень безробіття є у Банськобистрицькому, Кошицькому та Пряшівському краї.

Таблиця № 3 ***Рівень зареєстрованого безробіття у % (NUTS I, II, III)***

<i>Територія / рік</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>	<i>в за період</i>
<i>Словацька Республіка</i>	18,6	17,5	15,6	13,1	11,4	9,4	8,0	8,4	12,7	12,5	13,6	14,4	13,5	<i>13,0</i>
<i>Братиславський край</i>	5,8	5,2	4,0	3,4	2,6	2,3	2,0	2,3	4,4	4,6	5,4	5,7	6,2	<i>4,1</i>
<i>Західна Словаччина</i>	17,5	15,6	13,6	10,8	8,6	6,6	5,4	5,7	10,2	9,9	10,8	11,6	10,9	<i>10,6</i>
<i>Трнавський край</i>	15,5	13,0	11,1	8,8	7,2	5,2	4,3	4,3	8,4	8,2	8,9	9,4	9,2	<i>8,7</i>
<i>Тренчіанський край</i>	12,7	10,9	9,9	8,1	6,8	5,2	4,5	5,0	10,1	9,5	10,0	10,9	10,7	<i>8,8</i>
<i>Нітрянський край</i>	23,1	21,5	19,1	14,8	11,4	9,1	7,1	7,4	11,7	11,8	13,3	14,1	12,5	<i>13,6</i>
<i>Центральна Словаччина</i>	19,9	19,1	17,9	15,3	13,8	11,6	9,8	10,2	14,9	14,8	15,8	16,7	15,4	<i>15,0</i>

Жилінський край	16,4	14,7	13,2	11,1	9,3	7,0	5,6	6,2	10,9	10,9	11,9	12,8	12,5	11,0
Банськобистрицький край	23,6	23,8	22,8	19,5	18,3	16,1	14,1	14,3	19,2	18,9	19,8	20,8	18,3	19,2
Східна Словаччина	24,7	23,6	20,8	18,2	16,6	14,4	12,5	13,2	17,8	17,3	18,9	20,1	18,3	18,2
Пряшівський край	24,0	23,0	19,6	17,5	15,8	13,7	12,1	12,9	18,3	17,8	19,0	20,7	19,4	18,0
Кошицький край	25,6	24,3	22,2	18,9	17,5	15,2	13,0	13,5	17,3	16,8	18,8	19,6	17,2	18,4

ДЖЕРЕЛО: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>

Найвищі значення рівня безробіття протягом тривалого періоду часу досягає Банськобистрицький край із середнім значенням більше 19% за останні роки. Далі це – Пряшівський та Кошицький краї. В обох краях спостерігається зниження безробіття у 2010 році, але повторне підвищення протягом наступних двох років на цілий рівень з 2002 та 2003. Східна Словаччина як єдине ціле у 2013 році мала більше 18% безробіття та зазначає найвищі показники рівня безробіття у межах регіонів NUTS II протягом усього досліджуваного періоду.

У 2009 році безробіття, як результат економічної кризи, зросло по усій території. Найбільше зростання спостерігається у Братиславському краї та краях західної Словаччини, де воно зросло майже у два рази. Але незважаючи на це, безробіття у західній частині республіки залишалося на рівні від 5 до 12%, що не так вже й погано у часи економічної кризи. Після короткого покращення у 2010 році безробіття у західній частині Словаччини знову зросло і за рік вже досягало значення від 6 до 12%. Незважаючи на це повторне підвищення, регіон залишається місцем із найнижчим рівнем зареєстрованого безробіття у Словаччині. У Пряшівському та Кошицькому краї ситуація є дещо серйознішою. У 2013 році безробіття коливається на рівні 18% та середнє значення за весь досліджуваний період є вищими за 18%, а це вже свідчить про серйозніші проблеми на ринку праці. При питанні безробіття добре видно прірву між західною та південно-східною Словаччиною, адже до проблем Пряшівського та Кошицького краю потрібно додати і Банськобистрицький край. Три краї південно-східної Словаччини у середньому мають на 7% вищий рівень безробіття, ніж краї на заході і в середньому на 5% вищий рівень безробіття з середнє значення у Словаччині.

Проблемою безробіття у Словаччині є не тільки його високий рівень, але й період тривання безробіття у осіб, тобто довгострокове безробіття. Особою з довгостроковим безробіттям вважається особа, яка протягом 12 місяців не була працевлаштована з оплатою чи самостійно працевлаштована, яка готова приступити до роботи і вживає заходів для отримання роботи.

Виходячи із досліджень Інституту з питань працевлаштування²¹ у 2009 році найвищий рівень довгострокового безробіття з-поміж 32 досліджуваних країн Європи був саме у Словаччині, де він досягав рівня 6,49 %. При порівнянні регіонів NUTS I за цей рік, Словаччина зайняла 9 місце. У 2012 році у порівнянні з Іспанією та Хорватією Словаччина зайняла третє місце. Значення довгострокового безробіття у Словаччині у 2012 році досягнуло рівня 9,5%. Цей показник значною мірою є просторово диференційований. При порівнянні

²¹ <http://www.iz.sk/sk/projekty/ukazovatele-za-EU/dlhodoba-nezamestnanost>

регіонів NUTS II у 2012 році найгіршою була східна Словаччина з показником 13,48%, яка зайняла невтішне 10 місце з 271 порівнюваних регіонів NUTS II. Центральна Словаччина із значенням довгострокового безробіття 10,92% зайняла 18 місце. Прийнятніший рівень безробіття спостерігається у західній Словаччині зі значенням 7,46% (44 місце). Найнижчий рівень безробіття є у Братиславському краї з показником 2,49%, що ставить його на 152 місце серед регіонів NUTS II ЄС за даним показником.

Результати довгострокового безробіття віддзеркалюються у меншій кількості можливостей для працевлаштування для цих осіб, через збільшення витрат на утримання їх доходів та фінансів, витрачених на перекваліфікацію. Тривале безробіття часто є причиною соціального виключення осіб і призводить до багатьох неприємних реалій.

Рівень працевлаштування у СР є нижчим у порівнянні з іншими розвиненими країнами ЄС. Досить великими є розбіжності між Братиславським краєм (60,6 %) та трьома найменш розвиненими країнами (ББ, ПР, КО - 44,6 – 48,6 %). Така взаємна регіональна розбіжність зберігається майже під час всього періоду у 2000 – 2006²² роках. Даний аналіз розвитку зайнятості у Словаччині протягом 200-2006 років надали у своїй праці наведені автори. У період економічної кризи ситуація змінилася. В загальному працевлаштування у ЄС знижувалася швидше, ніж у Словаччині, що покращило відносне становище словацьких регіонів упрі оцінюванні.

Таблиця № 4 *Індекс зростання зайнятості (однаковий період минулого року =100)*

<i>Територія / рік</i>	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	<i>в за період</i>
Словацька Республіка	101,5	100,1	100,8	100,3	102,2	102,2	102,5	102,6	95,5	98,9	101,9	99,9	99,3	100,6
Братиславський край	101,5	101,4	101,7	99,7	102,0	103,6	103,3	103,2	98,8	99,0	100,8	101,9	97,0	101,1
Трнавський край	102,4	101,5	101,2	103,2	105,0	105,1	103,1	102,5	95,4	99,7	100,7	101,6	101,1	101,7
Тренчіанський край	101,5	100,9	100,8	100,3	101,6	101,3	101,4	102,1	94,0	97,7	104,9	96,1	97,6	100,0
Нітранський край	100,7	98,3	101,7	102,4	102,1	102,9	101,9	105,7	92,7	98,8	100,2	100,8	97,8	100,5
Жилінський край	100,7	100,4	100,4	100,3	102,8	102,2	102,8	105,8	94,3	96,1	103,9	102,6	102,8	101,2
Банськобистрицький край	102,4	100,1	99,1	97,6	100,2	98,3	103,1	98,2	95,1	101,8	100,1	95,0	101,8	99,4
Пряшівський край	99,9	100,0	100,0	99,8	102,3	100,2	101,8	99,4	95,8	99,4	103,4	102,0	99,3	100,3
Кошицький край	103,1	97,8	100,9	99,5	102,0	103,3	102,0	102,6	95,5	98,8	102,1	97,6	99,2	100,3

ДЖЕРЕЛЮ: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>

²²MATLOVIČ R., KLAMÁR R., MATLOVIČOVÁ K. (2008): *Vývoj regionálnych disparít začiatkom 21. storočia na Slovensku vo svetle vybraných indikátorov*. Regionální studia 2/2008. Vysoká škola ekonomická v Praze.

У 2012 році загальний рівень безробіття у Словаччині²³ становив 56,8%. При порівнянні регіонів NUTS II за 2012 рік Братиславський край перевищує середнє значення Словаччини майже на 10% і разом з регіоном західної Словаччини (57,5% зайнятості), є єдиними регіонами, які досягають значення вище за середнє за цим показником у Словаччині. Центральна та Східна Словаччина досягають такий самий рівень безробіття (55,3%, 55,1%), у зв'язку з чим вони відстають не лише від середнього значення ЄС, який у цьому році мав рівень 68,5%²⁴, але й від середнього значення Словаччини.

Для працевлаштування у Словаччині, у зв'язку його низьким рівнем важливим є його зростання, яке свідчить про підвищення соціально-економічного рівня регіонів. Розвиток зростання зайнятості оцінюється за період з 2001 по 2013 роки на основі індексу працевлаштування, який свідчить про зростання чи спад у порівнянні з минулим роком. Єдиним краєм, у якому середнє підвищення індексу не досягнуло 100%, тобто де спостерігається зниження, є Банськобистрицький край. Найповільніше зайнятості зростала у Тренчіанському, Пряшівському та Кошицькому краях. В середньому індекс зайнятості цих країв за наведений період не перевищив показник 100,35, це означає, що зайнятості зростала дуже повільно. Також дуже низьким є зростання зайнятості у Нітріанському краї. Високе безробіття, пов'язане з високим рівнем довгострокового безробіття, низька зайнятості і її повільне зростання знову сконцентровані переважно у Східній Словаччині, з чого випливає, що найгірша ситуація на ринку праці є саме у цьому регіоні.

Чисті місячні доходи на особу

²³ Prameň: www.iz.sk/sk/projekty/ukazovatele-za-EU/miera-zamestnanosti

²⁴ epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdec420&language=en

Від здатності працевлаштуватися залежать наступні показники економічної продуктивності. Чисті фінансові доходи сімей представляють собою доходи від роботи (без податків), соціальні доходи та інші доходи сімей, вираховані на одну особу у сім'ї. У більшості регіонів доходи зростали протягом усього періоду, що свідчить про покращення економічної ситуації на всій території. Зниження спостерігається у деяких краях у 2010 році, як результат економічної кризи. Найбільший спад був зафіксований у Пряшівському та Кошицькому краях. У 2011 році показники повернулися до рівня 2009 року. У 2011 році найменші доходи були у Банськобистрицькому, Пряшівському та Кошицькому краях. Пряшівський край, за винятком 2009 року, залишався на останньому місці. Виразно погіршилася позиція Кошицького краю, який у 2001 році мав другі найвищі сімейні доходи, але у 2011 році він є на передостанньому з іншими найнижчими сімейними доходами. Найповільніше зростали доходи у Кошицькому краї (2001-2011 зростання на 55%), а у Пряшівському краї – зростання на 67%. Ця дійсність свідчить про сповільнення розвитку Кошицького краю і зниження східнословачького регіону в економіці Словаччини. Кошицький край тривалий час був першим в економічній продуктивності Східної Словаччини. Його поступове значення не є доброю новиною для регіонального розвитку сходу.

<i>Територія/рік</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>σ за період</i>
Словацька Республіка	212,1	222,9	235,3	241,6	251,2	286,0	320,4	352,2	350,6	349,0	361,8	366,3	295,8
Братиславський край	270,4	280,5	294,5	340,5	326,2	381,3	407,9	465,6	441,3	442,8	452,5	468,5	381,0
Трнавський край	201,2	212,2	229,1	239,2	253,6	286,0	335,4	367,6	359,4	373,2	376,7	384,6	301,5
Тренчіанський край	202,3	212,8	233,0	221,1	242,2	282,9	309,8	338,6	347,0	355,5	364,6	371,0	290,1
Нітріанський край	206,0	211,8	226,7	230,3	254,0	285,3	321,7	349,1	345,3	344,0	361,8	352,2	290,7
Жилінський край	201,7	214,2	219,6	235,3	241,2	277,1	307,2	336,5	345,5	337,5	356,3	367,0	286,6
Банськобистрицький край	211,3	216,5	229,2	229,3	242,0	276,0	310,0	331,5	323,8	335,3	349,6	353,1	284,0
Пряшівський край	195,0	205,0	209,7	221,4	222,8	247,5	287,5	309,2	327,0	305,5	327,1	327,7	265,4
Кошицький край	212,3	233,7	246,0	235,4	243,7	269,6	304,9	341,0	331,2	322,1	330,4	333,8	283,7

Таблиця № 5 *Чисті щомісячні доходи сім'ї у євро на особу*

ZDROJ: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>

Чисті щомісячні витрати на особу

Чисті щомісячні витрати на особу належать до економічних індикаторів регіональних відмінностей. Вони складаються із витрат на споживання (тобто витрати на харчування, одяг, проживання, відпочинок та культуру тощо) та інші чисті витрати (на податки та збори) без обов'язкових внесків для страхових компаній у тому числі грошових подарунків поза сім'єю та оплачених позик.²⁵

Витрати зростали протягом всього досліджуваного періоду у всіх краях Словаччини. Використання витрат протягом досліджуваного періоду дуже схоже на використання прибутків сім'ями. Дуже виразним є зниження витрат у 2010 році. Найбільше підвищення між 2001 та 2011 роками спостерігається у Трнавському краї (71,7%) та Жилінським краї (63,3%). Найбільше зростання витрат спостерігається у Кошицькому (43,7%) та Банськобистрицькому краї (46,3%). Витрати сімей у Пряшівському краї виросли на 47%, що є третім найнижчим показником серед країв СР. Огляд наведений у таблиці.

Таблиця № 5 **Чисті щомісячні витрати сімей в євро на особу**

Територія/рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	в за період
Словацька Республіка	208,5	214,9	229,0	234,8	244,6	280,6	304,2	324,7	306,6	307,8	320,8	322,6	274,9
Братиславський край	262,3	264,2	278,5	317,3	313,7	350,7	405,1	416,8	384,5	393,0	400,9	409,3	349,7
Трнавський край	191,8	204,7	222,1	243,6	242,0	284,7	293,4	318,7	301,0	327,1	329,3	335,0	274,4
Тренчіанський край	204,5	210,5	234,5	211,5	223,1	283,3	286,6	317,3	307,7	301,0	333,3	325,8	269,9
Нітріанський край	207,7	212,3	225,8	224,6	251,8	276,0	304,5	336,0	306,3	319,3	318,8	313,8	274,7
Жилінський край	199,3	210,5	215,3	225,7	248,6	276,9	308,1	335,4	308,5	304,3	325,5	333,1	274,3
Банськобистрицький край	207,3	204,7	222,0	257,3	232,4	269,5	300,2	318,7	283,8	292,9	303,3	313,4	267,1
Пряшівський край	194,5	196,7	204,7	205,3	210,2	256,0	275,1	268,3	265,4	258,5	286,0	285,3	242,2
Кошицький край	203,3	219,2	234,4	215,0	246,7	262,6	279,9	305,3	308,4	286,6	292,2	289,3	261,9

ДЖЕРЕЛО: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>

Продуктивність праці

⁵MATLOVIČ R., MATLOVIČOVÁ K. : *Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja prešovského kraja*. Voľne dostupné:
<http://www.fhvp.unipo.sk/~matlovicova/Region%C3%A1lne%20disparity.pdf>

Продуктивність праці у Словаччині статистично реєструється у двох галузях - промисловості та будівництві. В даному аналізі ми наводимо дані, що стосуються промисловості.

Регіональні відмінності, як і підвищення продуктивності праці у промисловості, показані у таблиці № 5. Найвища продуктивність праці спостерігається у Братиславському краї, який за цим показником перевищує середнє значення Словаччини більше, ніж у два рази. З великим відривом далі йдуть Трнавський, Жилінський та Кошицький край. Найнижчу продуктивність праці демонструє промисловість у Пряшівському та Банськобистрицькому краї. Найвиразніше зростання спостерігається у Трнавському краї (на 150%), далі Жилінському (на 128%) та Братиславському (на 120%). Найповільніше продуктивність праці зростала у Пряшівському (54%) та Банськобистрицькому краях (58%).

У Східній Словаччині продуктивність праці є найнижчою, до того ж вона найповільніше зростає (на 68%), а у 2008 році досягає лише 74% середнього значення Словаччини та лише 30% від продуктивності Братиславського краю.

Таблиця № 5 *Продуктивність праці з прибутків від власного виробництва та за товар у промисловості в євро (NUTS I, II а III)*

<i>Територія / рік</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>
Словацька Республіка	65 049,6	69 846,4	81 161,7	87 664,1	92 940,7	109 460,8	119 205,2	124 828,6
Братиславський край	136 211,1	148 413,8	215 024,5	216 720,1	211 570,3	278 521,5	266 140,4	300 500,0
Західна Словаччина	45 689,0	49 347,2	53 927,3	58 419,0	65 507,0	81 583,3	92 525,2	97 203,7
Трнавський край	59 117,1	64 805,7	70 144,9	82 741,4	91 522,6	133 398,5	154 943,7	147 980,1
Тренчіанський край	39 521,9	41 089,0	46 235,8	49 035,4	55 945,7	62 096,9	65 591,1	67 604,6
Нітріанський край	43 562,9	50 170,2	50 396,3	50 439,3	52 495,1	57 350,5	64 711,9	87 882,4
Центральна Словаччина	48 534,3	51 056,6	53 329,6	60 760,0	65 093,7	67 916,1	89 008,0	98 563,1
Жилінський край	53 074,4	58 658,6	59 242,1	68 173,5	71 691,9	72 063,9	106 707,4	121 330,7
Банськобистрицький край	43 773,4	43 704,7	46 345,9	53 355,9	58 138,8	63 097,3	67 406,5	69 412,5
Східна Словаччина	54 978,1	56 517,4	61 047,6	70 521,8	78 932,0	83 375,9	88 199,6	92 815,9

Пряшівський край	39 924,5	39 264,6	41 097,5	45 380,1	46 784,5	48 806,0	53 033,9	61 828,8
Кошицький край	68 000,7	71 068,2	80 689,3	90 052,9	104 955,9	112 530,6	115 455,3	116 086,1

Середня щомісячна заробітна плата

До середньої номінальної щомісячної заробітної плати належать витрати по зарплатні, які отримує працевлаштований, як винагороду за роботу на основі правових відносин з роботодавцем. Це груба зарплата, не знижена відповідно до законних податків.

Таблиця № 6 **Середня щомісячна номінальна заробітна плата в євро**

Територія / рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	за період
Словацька Республіка	410	448	477	525	573	623	669	723	744	769	786	805	824	644,3
Братиславський край	540	585	627	698	770	825	877	944	970	991	1001	1029	1049	838,9
Трнавський край	379	414	444	487	534	584	636	676	689	705	735	736	745	597,2
Тренчіанський край	371	404	423	462	502	544	583	630	635	657	687	724	750	567,1
Нітріанський край	346	379	403	440	473	511	551	606	625	636	662	661	680	536,4
Жилінський край	363	400	418	462	504	546	589	646	657	686	707	726	732	572,0
Банськобистрицький край	354	386	406	442	483	520	560	600	605	635	652	675	706	540,3
Пряшівський край	328	359	378	416	438	468	498	546	573	594	608	613	636	496,5
Кошицький край	391	433	469	512	557	595	627	672	684	716	726	735	758	605,8

ДЖЕРЕЛО: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/index.htm>

Найнижча середня щомісячна номінальна заробітна плата тривалий період часу спостерігається у Пряшівському краї. Це єдиний край, де вона досягає показників вище 600 євро лише протягом останніх трьох років та єдиний край, де за досліджуваний період середнє значення є нижчим на 500 євро. У порівнянні з Братиславським краєм вона майже на половину нижча і в 2013 році досягає лише 77% середнього значення Словаччини. Розвиток у другій адміністративній одиниці, яку утворює Східна Словаччина, тобто у Кошицькому краї, є кращим. Середня місячна заробітна плата у цьому регіоні є вищою завдяки сильному представництву металургійної промисловості регіону, у вигляді "USS Кошиці" і доброму становищу міста Кошиці як центра торгівлі, послуг та туризму. Більше того, у місті Кошиці знаходяться більшість компаній, спрямованих на інформаційні технології та галузі з вищою середньою заробітною платою.

Розвиток зростання заробітних плат видно по індексу зростання. Це показник, який демонструє підвищення заробітної плати у порівнянні з минулим роком. Його середнє арифметичне за період з 2001 по 2013 роки є найвищим у Тренчіанському краї і найнижчим у Кошицькому краї. Пряшівський край має другий найнижчий рівень зростання у порівнянні з іншими країнами. Цей показник знову вказує на погіршення ситуації у Кошицькому краї, що підтверджує погіршення становища східної частини країни та збільшення міжрегіональних розбіжностей у середній заробітній платі.

Прямі закордонні інвестиції

Розподіл прямих закордонних інвестицій (ПЗІ) у Словаччині є дуже нерівномірним. Протягом дев'яти років 64,87% від усіх ПЗІ, спрямованих у Словаччину, були виділені Братиславському краю, а інші більше 18% на територію Західної Словаччини. Лише 8,88% із загальної частки ПЗІ надійшли до Східної Словаччини, а до Центральної Словаччини надійшло 8,33% ПЗІ. На рівні країв найгірша позиція у Пряшівського краю, куди за шість років було спрямовано лише 1,07% ПЗІ, направлених у Словаччину. Банськобистрицький край зміг залучити у два рази більшу кількість ПЗІ на рівні 2,37% усіх ПЗІ виділених для Словаччини протягом дев'яти років. Розподіл ПЗІ за країнами та областями у Словаччині наведений у таблиці № 7.

Ці виразні розбіжності спричинені різними факторами. Пряшівський край, незважаючи на найнижчу середню заробітну плату, не зміг залучити жодне істотне закордонне інвестування. Важливу роль при розподілі ПЗІ відіграють і урядові стимули, які можуть переконати інвесторів займатися підприємницькою діяльністю і в несприятливих умовах. Як приклад можна навести компанію KIA Motors, якій були надані виразні фінансові стимули та обіцянка добудувати автомагістраль, чи останні переговори уряду СР у центральній установі U.S. Steel та зниження цін на електроенергію для заводу у місті Кошиці.

Таблиця № 7 **Прямі закордонні інвестиції у Словаччині у тис. євро (NUTS I, II а III)**

Територія /рік	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	у % за період
Словацька Республіка	17 238 894	20 692 595	25 086 674	29 284 029	32 411 722	36 226 446	36 469 023	37 665 095	39 641 910	100
Братиславський край	11 786 073	13 524 247	14 496 771	18 386 927	19 979 993	23 879 091	24 169 988	25 182 386	26 806 640	64,87
Західна Словаччина	2 529 198	3 432 636	6 261 843	5 612 167	6 165 268	6 278 615	6 641 527	6 466 537	6 203 024	18,05
Трнавський край	1 201 140	1 861 529	4 445 115	3 218 428	3 302 558	3 251 024	3 439 328	3 109 697	2 769 659	9,68
Тренчіанський край	784 101	956 128	1 141 431	1 217 314	1 562 993	1 628 474	1 734 913	1 803 931	1 847 027	4,61
Нітріанський край	543 956	614 979	675 296	1 176 424	1 299 716	1 399 116	1 467 286	1 552 909	1 586 338	3,75
Центральна Словаччина	1 286 078	1 442 806	1 804 461	2 241 673	3 065 373	3 071 942	3 202 199	3 356 840	3 433 365	8,33

Жилінський край	819 122	939 189	1 292 007	1 645 263	2 221 821	2 195 419	2 078 715	2 283 702	2 635 227	5,86
Банськобистрицький край	466 956	503 616	512 453	596 409	843 552	876 523	891 499	816 171	997 493	2,37
Східна Словаччина	1 637 544	2 292 904	2 523 598	3 043 261	3 201 086	2 996 797	2 687 294	2 916 299	2 999 525	8,88
Пряшівський край	253 438	296 839	298 949	282 361	249 094	363 904	425 039	415 900	369 024	1,07
Кошицький край	1 384 106	1 996 064	2 224 649	2 760 899	2 951 992	2 632 892	2 262 255	2 500 399	2 630 501	7,76

ДЖЕРЕЛО: [http://www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie/priame-zahranicne-investicie, udaje za rok 2011 sú predbežné](http://www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie/priame-zahranicne-investicie_udaje_za_rok_2011_su_predbezne)

Внутрішній валовий продукт

Регіональний внутрішній валовий продукт на одного мешканця є часткою двох показників – регіонального внутрішнього валового продукту (для якого діє критерій складання відповідно до місця роботи) та середньої кількості населення з постійним проживанням у даному регіоні. У більшості регіонів порівняння цих двох показників, які закладені на відмінних принципах, не спричиняє великих проблем. У випадку регіонів з високою явкою з бажанням працевлаштуватися з навколишніх регіонів, якими насамперед є регіони столиць, цей показник є переоціненим. Показник регіонального ВВП на одного мешканця характеризує економічне процвітання, тобто розвиненість регіону з точки зору його потенціалу виробництва. Він підходить для оцінювання рівня економіки та інтенсивності розвитку регіону²⁶.

Творення ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) є значно диференційованим. Як і за іншими показниками, тут також спостерігається явне зниження у 2009 році, як результат економічної кризи. Найвищі значення досягає Братиславський край, який в 2010 році досяг 241% від середнього значення Словаччини в цьому році. Перевищує другий Трнавський край, більш ніж в два рази і останній Пряшівський край – більш ніж в чотири рази. Регіональні відмінності є дуже істотними. Тільки два краї перевищують середній показник по країні - Братиславський і Трнавський. Найгірше становище у Пряшівського краю, де величина ВВП перевищує 10 000 євро тільки двічі протягом досліджуваного періоду. У 2010 році величина ВВП в Пряшівському краї досяга 56,5% ВВП Словаччини а Кошицький край досягає 78,9%. Середнє арифметичне значень Пряшівського краю не досягає величини 9000 євро в якості одного регіону. Другим найслабшим є Банськобистрицький край. Східна Словаччина серед областей є традиційно найслабшою.

Цікавим є розвиток Кошицького краю, який у 2001 році мав третє найвище значення ВВП на душу населення. Протягом десяти років він перемістився на шосте місце! Найповільніше зростав ВВП у Банськобистрицькому краї (на 38%) та Кошицькому краї (на 41%). Пряшівський край у 2010 році досягнув 147% значення 2001 року і є третім найповільнішим за показником зростання ВВП. Найшвидше ВВП зростав у Братиславському краї (на 88%) та Трнавському краї (на 81%).

²⁶<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=2275>

Таблиця № 8. *Внутрішній валовий продукт на одну особу за ПКС (NUTS I, II а III)*

Територія /рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Словацька Республіка	10368,5	11082,9	11499,8	12348,9	13547,7	14971,4	16825,1	18090,7	17064,2	17864,8
Братиславський край	22860,6	25049,2	25861,3	27900,9	32959,0	34900,6	39774,7	41702,6	41691,8	43063,3
Західна Словаччина	9629,7	10122,8	10766,8	11709,8	12783,1	14821,7	16360,6	17295,8	16002,5	16734,2
Трнавський край	10595,0	11084,5	11994,2	13027,9	14645,1	18235,5	20206,7	20743,0	18861,3	20078,2
Тренчіанський край	9744,6	10130,2	10580,8	11436,4	11960,1	13994,4	15518,8	16394,4	15142,7	15823,3
Нітріанський край	8786,4	9372,0	9971,8	10914,9	12026,0	12848,2	14050,5	15334,7	14462,9	14841,1
Центральна Словаччина	8651,7	9309,6	9528,4	10081,3	10454,9	11613,0	13325,3	14732,0	13660,3	14564,5
Жилінський край	8576,5	9056,5	9196,9	9997,3	11154,2	12135,6	14115,8	15765,7	14764,0	15826,1
Банськобістрицький край	8730,4	9574,9	9877,0	10169,7	9716,4	11059,6	12486,0	13632,0	12483,2	13215,4
Східна Словаччина	7942,0	8406,6	8567,7	9106,6	9668,6	10367,4	11500,5	12718,7	11577,4	12069,6
Пряшівський край	6327,1	6862,4	6973,1	7390,7	7969,0	8192,4	9248,3	10619,4	9864,9	10103,7
Кошицький край	9607,8	10001,7	10215,3	10879,8	11426,2	12618,2	13832,6	14894,8	13353,2	14109,3

ДЖЕРЕЛО: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>

При перерахуванні ВВП за ПКС на процентну частку окремих країв відмінності є ще більш вираженими. Братиславський край протягом всього періоду перевищує середнє значення Словаччини більш, ніж на 120%. Крім того, протягом усього досліджуваного періоду до 2008 року, зафіксоване зростання. Якраз протилежним є розвиток в Пряшівському та Кошицькому краях. Пряшівський край, який ще в 2001 році досягав 61% від середнього значення Словаччини, досягає в 2010 році тільки 56% від середнього значення Словаччини і знижується на 6%. У Кошицькому краї спостерігається найбільший спад, коли в 2001 році досягав майже 93%, але в 2010 році тільки 79% від середнього значення Словаччини.

Таблиця № 8. *Частка ВВП на особу за ПКС в регіонах Словаччини (NUTS I, II а III)*

Територія /рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Словацька Республіка	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Братиславський край	220,45	225,97	224,91	225,86	243,35	233,17	236,87	230,52	244,32	252,36

Західна Словаччина	92,89	91,35	93,62	94,82	94,35	199,01	97,73	95,61	93,78	98,07
Трнавський край	102,19	100,03	104,29	105,51	108,1	121,81	121,09	114,66	110,53	112,39
Тренчіанський край	94,01	91,42	92,01	92,61	88,28	93,56	92,59	90,62	88,74	88,57
Нітріанський край	84,76	84,57	86,7	88,37	88,75	85,77	83,72	84,77	84,76	83,07
Центральна Словаччина	83,43	83,99	82,85	81,62	77,16	77,53	78,79	81,43	80,05	81,53
Жилінський край	82,69	81,69	79,95	80,92	82,33	80,97	83,76	87,15	86,52	88,59
Банськобистрицький край	84,21	86,41	85,89	82,36	71,71	73,89	73,52	75,35	73,15	73,97
Східна Словаччина	76,6	75,86	74,51	73,76	71,36	69,23	67,97	70,31	67,85	67,56
Пряшівський край	61,01	61,91	60,63	59,84	58,8	54,7	54,58	58,70	57,81	56,56
Кошицький край	92,69	90,27	88,86	88,14	84,35	84,27	81,83	82,33	78,25	78,98

ДЖЕРЕЛО: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>

У Східній Словаччині, як в області NUTS II, протягом десяти років також зафіксований спад частки ВВП на 9%. Існує декілька причин цього зниження. Першою є швидкий розвиток західної Словаччини, передусім Братислави, а другою – відсталість і застої у розвитку на сході країни.

Під час аналізу стану Східної Словаччини, Пряшівського та Кошицького країв у світлі окремих показників є очевидним, що Східна Словаччина є соціально-економічною периферією Словаччини. Повністю проявляється західно-східний градієнт бідності і погіршуються умови, які є результатом віддаленого розташування, не тільки від словацьких, а й від міжнародних центрів. У той же час, однак, не є підтвердженням неписаного правила, що економічно найслабші регіони демонструють найвищий рівень зростання. У Словаччині все відбувається з точністю до навпаки.

Становище Східної Словаччини як регіону NUTS II, згідно з нашим аналізом, є несприятливим. Зареєстроване безробіття у Східній Словаччині має найвищий рівень протягом усього досліджуваного періоду. Довгострокове безробіття показує лише трохи кращі значення, ніж Центральна Словаччина. Рівень зайнятості є однаковим у Східній Словаччині та Центральній і відстає від середнього значення Словаччини та ЄС. Продуктивність праці зростає найповільніше, вона є значно нижчою за середнє значення Словаччини і досягає лише частину значення Братиславського краю. У Східну Словаччину було спрямовано тільки 8,88% ПЗІ, виділених на територію Словаччини з 2003 по 2011 роки. ВВП на душу населення за ПКС у Східній Словаччині не досягає навіть 68% від середнього значення Словаччини. Єдиний показник, в якому позиція Східної Словаччини є досить хорошою - є природний приріст. Але цю позицію, проте, затьмарює найвище сальдо міграції.

З точки зору позиції двох самоврядних одиниць, розташованих у Східній Словаччині, тобто регіонів NUTS III – Пряшівського та і Кошицького краю, кращу позицію має Кошицький край. Пряшівський край в більшості випадків мав найгірше становище серед усіх країв, лише у

деяких з показників його наздогнав Банськобистрицький край. Враховуючи прямі іноземні інвестиції, середню щомісячну заробітну плату і ВВП на душу населення за ПКС, його відставання від інших країв є найвиразнішим. Проблемною є не тільки його позиція як найменш розвинутого краю, але і погіршення цієї позиції і підвищення спаду в порівнянні з іншими краями. Також тривожними є зниження у Кошицькому краї. Він демонструє кращі значення за всіма показниками у порівнянні з Пряшівським краєм, але занепокоєння викликає погіршення його позиції серед країв. На початку досліджуваного періоду становище Кошицького краю за більшістю показників було значно кращим, ніж наприкінці.

З нашого короткого аналізу вибраних соціально-економічних показників можна побачити становище Східної Словаччини в якості найменш розвинутої області країни, становище якої до того ж погіршується. Братиславський край разом з Трнавським та Тренчіанським краями, є перехідними до найбільш слаборозвинених країв сходу та півдня Словаччини – Банськобистрицького, Кошицького та Пряшівського країв. Міжрегіональні відмінності у Словаччині збільшуються, як за рахунок швидкого зростання столичного регіону Братислави, так і через негативні соціально-економічні тенденції передусім Пряшівського та Банськобистрицького країв.

Причини слабого розвитку регіону

Існує декілька причин слабого розвитку Східної Словаччини. Перша – територіальна, пов'язана з її розташуванням і характером, які тривалий час формували розвиток території. До соціалістичної індустріалізації Східна Словаччина була переважно аграрною країною без великих промислових підприємств. Під час соціалістичної індустріалізації відбулося стирання відмінностей, але орієнтація на великі підприємства за часів соціалізму, які мали забезпечити зайнятість цілих районів, після приходу ринкової економіки виявилася вкрай невігдною для країни. Крім того, Східна Словаччина має низьку щільність великих міст і поділену структуру розселення у вигляді великого числа невеликих сіл.

Важливим чинником розвитку – є депресивні прилеглі регіони сусідніх країн. Сусідами Східної Словаччини є найменш розвинені регіони Угорщини, Польщі та України, які своєю економічною силою, потенціалом і співпрацею не можуть стимулювати великий економічний розвиток. Через існування серйозних перешкод у вигляді шенгенських кордонів, через ексцентричне, невігдне розташування та відсутність транспортної інфраструктури (логістичних зв'язків з ринками) Східна Словаччина має суттєву конкурентну невігоду, яка продовжує поглиблювати її слабкий розвиток.

Східна Словаччина не має хороших стартових умов для початку свого розвитку. Недоліком є маргінальне розташування, структура населених пунктів, економіки, поганий імідж території та значні регіональні розбіжності з двома або трьома центрами у рамках краю та іншою територією. Можливості для економічного зростання виражені в ідеях вирішення на різних ієрархічних рівнях:

Національний рівень

- підвищення ефективності регіональної політики та розподіл коштів у найменше розвинутих регіонах,
- добудування великої транспортної інфраструктури (мережі автомагістралей) та підключення до загальноєвропейської автомагістралі,

- покращення бізнес-середовища на всій території зі спеціальною формою допомоги у бізнес-діяльності у найменше розвинутих регіонах.

Регіональний рівень

- покращення співпраці учасників при створенні умов для закордонних інвесторів,
- об'єднання приватного та публічного секторів – налагодження співпраці між університетами та підприємствами з метою підвищення якості робочої сили та застосування знань у виробництві – орієнтація на найбільш перспективні напрямки сучасності (смарт спеціалізація),
- розробка єдиної стратегії розвитку туризму та співпраця при пропагуванні регіону за його межами.

Локальний рівень

- впорядкування управління та господарювання самоврядувань,
- покращення використання зовнішніх фінансових засобів від ЄС,
- зменшення несприятливого кількісного складу сіл через їх об'єднання у більші одиниці (муніципалізація).

Окрім вище наведеної діяльності, дуже важливо зосередитися на розвитку територій з найбільшим потенціалом зростання - міст з населенням понад 50 тисяч. Для цих міст можна створити окрему базу підтримки на національному рівні. Його метою мала б стати підтримка підприємницької діяльності, залучення іноземних інвесторів, пропаганда регіонів та ефективної співпраці з селами поблизу даного міста.

Також має бути приділена увага маргінальним соціально виключеним групам населення. Їх поступова інтеграція в суспільство (і особливо до ринку праці) вже тривалий час є одним з найважчих завдань.

Також дуже важливим є покращення транскордонного співробітництва із сусідніми регіонами, його стимуляція і покращення координації з метою спільно соціально та економічно підняти регіон в цілому в Центральній Європі.

Література:

1. ANGELOVIČ, M. 2010. Charakteristika priemyslu v slovenských okresoch slovensko-ukrajinského pohraničia. In *Sborník příspěvků z XXII. sjezdu České geografické společnosti pořádaného Ostravskou univerzitou v Ostravě 31. srpna - 3. září 2010 „Geografie pro život ve 21. Století“*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, s. 500-504. Dostupnéna: http://konference.osu.cz/cgsostrava2010/dok/Sbornik_CGS/Socioekonomicka_geografie/C
2. ANGELOVIČ, M., KLAMÁR, R., BENČ, V. 2011. Socio-ekonomické postavenie Východného Slovenska v Slovenskej republike a jeho regionálny rozvoj. In Vladimír Benč, Svitlana Mytryayeva (eds.) *Slovensko a Ukrajina: Rozvoj prihraničných území (Regionálny rozvoj a cezhraničná*

- spolupráca). Prešov/Užhorod: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o., 2011, ISBN 978-80-89356-19-5.
3. *Dlhodobá nezamestnanosť*. Voľne dostupné na: <http://www.iz.sk/sk/projekty/ukazovatele-za-EU/dlhodoba-nezamestnanost-nuts-2>
4. *Employment rate in the EU27 fell to 64.6% in 2009*. Voľne dostupné na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-04082010-BP/EN/3-04082010-BP-EN.PDF
5. EUROSTAT. <http://www.eurostat.com>
6. HANZELOVÁ E. (2007): *Dlhodobá nezamestnanosť v kontexte zmien sociálneho systému a trhu práce*. Voľne dostupné na: <http://www.sspr.gov.sk/texty/File/vyskum/2007/Hanzelova/Hanzelova.pdf>
7. MATLOVIČ R., KLAMÁR R., MATLOVIČOVÁ K. 2008. *Vývoj regionálnych disparít začiatkom 21. storočia na Slovensku vo svetle vybraných indikátorov*. Regionálni studia 2/2008. Vysoká škola ekonomická v Praze.
8. MATLOVIČ R., KLAMÁR R. a kol. 2010. *Špecifické postavenie regiónu východné Slovensko v kontexte regionálnych disparít SR*. V tlači.
9. MATLOVIČ R., MATLOVIČOVÁ K. 2005. *Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja Prešovského kraja*. Voľne dostupné na: <http://www.fhvp.unipo.sk/~matlovicova/Region%C3%A1lne%20disparity.pdf>
10. MINISTERSTVO VÝSTAVBY A REGIONÁLNEHO ROZVOJA SR. *Informačný systém výstavby a regionálneho rozvoja (ISVRR)*. Bratislava, Voľne dostupné na: <http://www.ueos.sk/mvrr.sr/isvov>
11. SLOVENSKÁ AGENTÚRA PRE ROZVOJ INVESTÍCIÍ A OBCHODU (SARIO). *Prílev a odlev PZI*. Bratislava, Voľne dostupné na: <http://www.sario.sk/?prilev-a-odlev-pzi>
12. ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR. Bratislava, <http://www.statistics.sk>
13. ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR. Bratislava, *Regionálna databáza*. Voľne dostupná na: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/>
14. EUROSTAT. <http://www.eurostat.com>
15. *Zamestnanosť – odkiaľ prídu nové pracovné miesta?* Voľne dostupné na: <http://www.noveidey.sk/kontakt/139-zamestnanost-odkial-pridu-nove-pracovne-miesta>
16. YEHOROVA, O. 2011. *Sociálno-ekonomická situácia a regionálny rozvoj Zakarpatskej oblasti na celoštátnej úrovni*. In Vladimír Benč, Svitlana Mytryayeva (eds.): *Slovensko a Ukrajina: Rozvoj prihraničných území (regionálny rozvoj a cezhraničná spolupráca)*. Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n.o. Prešov/Užhorod, apríl 2011. ISBN 978-80-89356-19-5, cit. [28.7.2013]

Стратегічні рамки для розвитку транскордонного співробітництва між Словацькою Республікою та Україною на транснаціональному та двосторонньому рівнях

Александр Дулеба

Транскордонне співробітництво між Словаччиною та Україною на регіональному (Пряшівський самоврядний край – надалі ПСК, Кошицький самоврядний край – КСК, Закарпатська область України – ЗО, Львівська область – ЛО ат Івано-Франківська область - ІФО) та місцевому рівні (самоврядування міст та сіл, суб'єкти підприємницької діяльності та громадські організації, що знаходяться на території ПСК, КСК зі сторони Словацької Республіки а ЗО, ЛО та ІФО зі сторони України)²⁷ залежить від стратегічних рамок, які разом створюють фактори на транснаціональному рівні (відносини ЄС з Україною) та національному рівнях (міжурядові відносини між СР та Україною)²⁸. Від цих двох рівнів та їх співвідношення залежать основні умови та можливості учасників на регіональному та місцевому рівнях розвивати спільне транскордонне співробітництво.

Однак водночас, основні інституціональні умови для розвитку транскордонного співробітництва між Словаччиною та Україною, разом з правилами функціонування прикордонного режиму, пересування осіб, товару, послуг та капіталу через спільний кордон, у вирішальній мірі залежать від договірних відносин між ЄС та Україною. Двосторонній рівень відносин між Словаччиною та Україною у питаннях створення інституціональних умов для розвитку транскордонного співробітництва (на міжурядовому та регіональному рівнях) детермінований транснаціональним рівнем, тобто відносинами між ЄС та Україною. Без змін на рівні відносин ЄС з Україною, не можуть відбутися зміни інституціональних умов для розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва на двосторонньому та регіональному рівнях. Виходячи з вищенаведеної передумови, у даному тексті аналізується динаміка європейського процесу інтеграції України з метою ідентифікувати:

²⁷ Відповідно до міжурядової угоди між СР та Україною про транскордонне співробітництво (підписана 5 грудня 2000 року, набула чинності 29 січня 2001), територіями для транскордонного співробітництва між СР та Україною є три області України: Закарпатська, Львівська та Івано-Франківська області і два самоврядні краї СР: Пряшівський і Кошицький. Текст угоди див. - Угода між Урядом Словацької Республіки і Кабінетом Міністрів України про транскордонне співробітництво. *Повідомлення Міністерства закордонних справ Словацької Республіки* 172/2001 З.з. Посилання на вищенаведене територіальне визначення українських та словацьких регіонів для двостороннього транскордонного співробітництва див. також - Протокол з 2 засідання Словацько-української (Українсько-словацької) Міжурядової комісії з питань прикордонного співробітництва. Гута, Івано-Франківська область, Україна, 1-го та 2-го грудня 2005 року. *Міністерство внутрішніх справ Словацької Республіки*, <http://www.minv.sk/?2-zasadnutie-komisie-1> (доступ: 24. 7. 2013).

²⁸ Текст даного дослідження був завершений до 3 саміту Східного партнерства у Вільнюсі 29 листопада 2013 року. Аналіз стратегічних рамок транскордонного співробітництва, тому виходить з договірних рамок між Україною та ЄС, які застосовувалися до саміту, тобто до кінця листопада 2013 року. Актуалізованою є частина дослідження "Три основні сценарії", яка описує розвиток договірних рамок між Україною та ЄС в період з грудня 2013 до червня 2014 року.

- 1) перешкоди та виклики для двосторонніх відносин та транскордонного співробітництва між Словаччиною та Україною, які впливають з існуючих договірних рамок між ЄС та Україною;
- 2) сценарії подальшого розвитку європейського процесу інтеграції України та розвитку договірних відносин з ЄС у середньостроковій перспективі, від якої залежатиме характер режиму на словацько-українському кордоні, а також й основні передумови для подальшого розвитку транскордонного співробітництва між СР та Україною;
- 3) рекомендації для урядів СР та України, як і для учасників транскордонного співробітництва з метою сприяння інтеграції України до єдиного внутрішнього простору чотирьох основних свобод ЄС (вільне пересування осіб, товарів, послуг та капіталу) і таким чином сприяти ліквідації «роздільних» функцій словацько-українського кордону, як зовнішнього кордону ЄС, та існуючих інституціональних перешкод для розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва на транснаціональному рівні.

Європейська інтеграція України: аналіз вихідних точок, перешкод та викликів у питаннях словацько-українського транскордонного співробітництва

Теперішній і майбутній порядок прикордонного режиму між Словаччиною і Україною, разом з умовами щодо транскордонного пересування осіб, товарів, послуг та капіталу, і, відповідно, транскордонного співробітництва, перш за все залежить від договірних рамок про стосунки між ЄС та Україною, а також відповідних політик ЄС та України. Спільні політики та законодавство ЄС (*acquis communautaire*), якими регулюється функціонування внутрішнього ринку Союзу та простору чотирьох основних свобод у межах інтегрованого простору Союзу *без внутрішніх кордонів*, є обов'язковими для всіх країн-членів ЄС, в тому числі й для Словацької Республіки. Відповідно до первинного права ЄС (установчі договори ЄС²⁹), країни-члени ЄС передали свої національні повноваження при формуванні політик, які стосуються функціонування та поглиблення єдиного інтегрованого простору чотирьох базових свобод, спільним інституціям, в тому числі *зовнішні відносини* з країнами, які не є членами ЄС, з питань, які мають вплив на функціонування внутрішнього простору Союзу.

Враховуючи вищесказане у питаннях формування інституційних механізмів транскордонної співпраці між Словаччиною і Україною на двосторонній основі можна виділити такі обмеження:

- 1) Уряд СР не може самостійно приймати рішення щодо основного порядку функціонування режиму на спільному з Україною кордоні;

²⁹ Див. – Консолідована версія Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу в *Офіційному віснику Європейського Союзу* №83, том 53 від 30 березня 2010 р. (так званий Лісабонський договір підписаний 13 грудня 2007р.; вступив у силу 1 грудня 2009р. і замінив собою попередній договір з Ніцци від 26 лютого 2001р.). Єдиний виняток серед всіх країн-членів ЄС про вільне пересування осіб, на даний момент складає 5 членських країн ЄС (Болгарія, Кіпр, Ірландія, Румунія та Великобританія), які поки що не стали підписантами Шенгенського договору. Шенгенським договором (підписаний 1985 року) було скасовано прикордонний контроль на внутрішніх кордонах членських країн Європейських Спільнот, а пізніше ЄС (від 1993р.) встановив спільні правила для вільного пересування громадян всередині ЄС, охорони зовнішнього кордону та міграційної політики країн-підписантів. Амстердамський договір про ЄС від 1997р. (вступив у силу в 1999р.) інкорпорував Шенгенський договір у первинне право ЄС.

2) Уряди СР та України не можуть у двосторонньому порядку домовитися про такі умови транскордонної співпраці, які, найімовірніше, краще б відповідали потребам прикордонних регіонів та розвитку їхньої співпраці, однак, розходилися б зі спільним законодавством і політиками ЄС та відповідними договірними рамками між ЄС та Україною.

Водночас, якщо уряд СР, як один з урядів країн-членів ЄС, має намір досягнути поліпшення умов транскордонного співробітництва з Україною, він має взаємодіяти у формуванні політик ЄС, від котрих залежить характер кордонів між ЄС та Україною, в тому числі домагатися внесення змін до відповідних договорів між ЄС та Україною з метою створення сприятливіших умов для транскордонної співпраці словацьких суб'єктів з українськими партнерами. Водночас, якщо уряд України хоче досягнути поліпшення умов для транскордонного співробітництва зі СР, він має працювати над тим, щоб відбулися зміни в договірному режимі з ЄС і в результаті полегшився процес пересування осіб, товарів, послуг та капіталу між Україною та ЄС, і відповідно, між Україною й СР.

З вищенаведених інституціональних обмежень у відносинах урядів СР та України щодо питань розвитку двосторонньої транскордонного співробітництва впливають два основні факти:

1) двосторонні рамки для словацько-українського транскордонного співробітництва залежать від рамок транснаціональних, тобто взаємин між ЄС та Україною, які замінюють двосторонні взаємини СР з Україною, визначають їхній зміст, включно з умовами щодо транскордонного співробітництва;

2) швидкість усунення перешкод на шляху до двостороннього транскордонного співробітництва між СР та Україною, і водночас створення сприятливіших інституціональних можливостей для його розвитку, залежить від міри залучення України до єдиного інтегрованого простору вільного пересування осіб, товарів, послуг та капіталу в межах ЄС. А саме, від рівня інтеграції України з ЄС.

Оптимальним та найсприятливішим сценарієм для розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва є повноцінне членство України в ЄС, яке б означало повне усунення перешкод для транскордонного співробітництва на словацько-українському кордоні. Здобуття Україною членства в ЄС та зміна словацько-українського кордону на внутрішній кордон в межах Союзу повинні стати спільною стратегічною метою всіх співучасників на національному та регіональному рівнях у СР та в Україні, які прагнуть до покращення умов для розвитку транскордонного співробітництва на спільному кордоні.

Ключове значення для теперішнього та майбутнього порядку прикордонного режиму між Словаччиною та Україною, як і майбутньої форми словацько-українського транскордонного співробітництва, до моменту отримання Україною членства в ЄС мають такі спільні політики ЄС: *спільна торгівельна політика*, що впливає з поєднання спільних політик Союзу, які регулюють спільний внутрішній ринок, включно з нормами щодо якості товарів і послуг, правилами економічної конкуренції, державної закупівлі, державної підтримки, заснування підприємств та ін. (визначає умови двосторонньої торгівлі між СР та Україною, включно з правилами митного режиму на спільному кордоні); *спільна політика у сфері юстиції та внутрішніх справ* (стосується відносин ЄС з третіми країнами у сфері юстиції, органів громадського порядку, дотримання людських прав, міграційної політики, яка регулює умови в'їзду громадян третіх країн до Шенгенського простору, включно з працевлаштуванням

громадян третіх країн на території ЄС, боротьби з нелегальною міграцією та охорони зовнішнього кордону), а також *спільна зовнішня політика та політика безпеки ЄС (СЗППБ)*.

Основою спільних політик ЄС є загальне Право Спільноти, яке містить не лише основні угоди (первинне законодавство), всі вторинні правові акти прийняті інституціями ЄС (Рада ЄС, Європарламент, Єврокомісія), включно з рішеннями Європейського Суду ЄС, але й визначає *цілі* спільних політик ЄС. Цілі спільних політик, перш за все, стосуються внутрішньої співпраці між країнами-членами ЄС, тобто подальшого розвитку відповідного законодавства і правил, які регулюють функціонування окремих секторів внутрішнього простору Союзу, але водночас визначають *зовнішні* зв'язки ЄС з третіми країнами. У відносинах з третіми країнами – у секторних та політичних сферах, які регулюються спільним законодавством та спільними політиками, ЄС намагається досягнути *законодавчо визначених* цілей спільних політик, які регулюють функціонування внутрішнього простору Союзу³⁰. В результаті ЄС вимагає від третіх країн, які бажають отримати доступ до внутрішнього простору Союзу, зокрема до його окремих секторів, гармонізацію з відповідним законодавством ЄС.

Для договірної практики ЄС з третіми країнами, тому діє загальне правило: міра гармонізації з правилами ЄС визначає міру доступу третьої країни до внутрішнього простору ЄС чи його окремих секторальних галузей. З країнами, які хочуть отримати доступ до внутрішнього простору чотирьох свобод Союзу, ЄС не веде переговори щодо змін власних внутрішніх правил, бо їх відповідно до законодавства ЄС можуть формувати лише країни-члени Союзу. З третіми країнами, що стосується їх доступу до внутрішнього простору Союзу, ЄС може говорити тільки про обсяг, в якому вони хочуть гармонізувати своє законодавство до законодавства Союзу, а також погоджувати умови і час, необхідні для гармонізації. Гармонізація до законодавства ЄС є частиною не лише договорів про вступ для нових країн-членів (*accession agreements*), тобто стосується не тільки політики розширення Союзу. За винятком угод з третіми країнами про співпрацю у сфері Спільної та зовнішньої політики, всі інші угоди ЄС з третіми країнами, які мають вплив на функціонування єдиного простору чотирьох основних свобод включно, і в першу чергу угоди про вільну торгівлю (ЗВТ), - у випадку, якщо вони виходять за рамки правил міжнародної торгівлі, встановлених Світовою організацією торгівлі (СОТ), - містять умову гармонізації законодавства для партнерів по угоді, які зацікавлені в доступі до єдиного європейського ринку, або його окремих секторів, включно з торгівлею вибраними товарами і послугами. Такі угоди ЗВТ, що виходять за рамки правил СОТ в окремих секторах єдиного ринку, ЄС уклав з Чилі, Південною Кореєю, Мексикою, Південною Африкою та Туреччиною (Угода про Митний союз). Найбільш амбіційні угоди, які гарантують повний доступ третіх країн до єдиного ринку ЄС – це контракти про Європейський економічний простір (European Economic Area - EEA), яке ЄС уклав з Ісландією, Ліхтенштейном і Норвегією.³¹

³⁰ Див. – Договір про функціонування Європейського Союзу (2010): с. d., s. 144-147 (Title V. International agreements).

³¹ Незважаючи на те, що країни ЄЗ- Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн - не є членами ЄС, вони є повною частиною єдиного ринку Союзу (за винятком одного сектора у випадку Норвегії та Ісландії, що стосується рибальства). Країни ЄП повинні повністю гармонізувати національне законодавство з ЄС в сферах, пов'язаних з функціонуванням єдиного європейського ринку, однак, вони не беруть участь в процесі прийняття рішень при їх формуванні. Хоча країни ЄЗ не є членами ЄС, вони мають право на дорадчий голос в законодавчому процесі ЄС - їх представники можуть брати участь як спостерігачі в засіданнях робочих груп Ради ЄС, які формують нове секторальне законодавство Союзу. Інший

Розуміння даної основної характеристики договірної практики ЄС з третіми країнами є ключовим для порозуміння можливості подальшого розвитку політики розширення ЄС, включно з розвитком договірних відносин з Україною щодо поглиблення її європейської інтеграції, а тим самим і сценаріїв для майбутнього розвитку словацько-українського трансграничного співробітництва.

Сучасні договірні рамки відносин між ЄС та Україною складаються із 80 документів, з яких 20 – є двосторонніми угодами, а 60 – багатосторонніми міжнародними угодами.³² Першою двосторонньою угодою між ЄС та Україною та водночас базовою рамковою угодою між Україною та ЄС є Договір про партнерство та співпрацю (УПС), підписаний у 1994 році (почав діяти з 1998 року).³³

В УПС було встановлено регулярний політичний діалог між ЄС та Україною, разом з проведенням регулярних щорічних самітів на найвищому рівні, умови для сприяння спільній торгівлі, інвестиціям та розвитку співпраці в економічній, соціальній, фінансовій, технологічній та культурній галузях. В угоді обидві сторони зобов'язалися здійснювати поступову гармонізацію законодавства з метою поглиблення економічної співпраці, сприяти демократичній консолідації України та її перетворення на ринкову економіку. У спільній торгівлі товарами (УПС, частина III) обидві сторони погодилися на у той час дійсні положення ГАТТ про «сприятливий режим торгівлі» („most-favoured-nation treatment“) за умови, що вони почнуть повністю застосовуватися після доступу України до ГАТТ, або досягнення Україною членства у СОТ (WTO).³⁴ В УПС не вказана мета створення зони вільної торгівлі або Митного союзу між ЄС та Україною. Обидві сторони в УПС домовились, що торгівлю виробами з металу, текстилю та ядерними матеріалами будуть регулювати окремі договори. ЄС та Україна водночас залишили за собою право обмеження у спільній торгівлі товарами та послугами у близько десяти галузях, включно з торгівлею продуктами домашнього

специфічним прикладом є Швейцарія, що не має з ЄС укладений комплексний договір типу СЕП, але 120 двосторонніх угод, які надають Швейцарії доступ до вибраних секторів єдиного європейського ринку та деяких загальних стратегій ЄС, включно із Шенгеном. Дуже хороший огляд та аналіз нормативно-правової бази і практики договірних відносин ЄС з третіми країнами див. - Eeckhout, P.: По зовнішніх зв'язках Європейського Союзу. Юридичні та конституційні основи. Оксфорд ЕС Юридична бібліотека: Лавуазьє SAS, 2004.

³² European Commission: *Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine*. <http://ec.europa.eu/world/agreements/searchByCountryAndContinent.do?countryId=3856&countryName=Ukraine> (пріступ 14. 9. 2013). Дослідження базується на договірних рамках між Україною та ЄС, які діяли до кінця листопада 2013 року.

³³ Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and Their Member States, and Ukraine. In: *European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine*, <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=217> (доступ 15. 9. 2013). УПС була підписана на період 10 років (тобто з моменту ратифікації в 1998 і до 2008 року) з тим, що після 10 років вона автоматично продовжується ще на один рік, за умови, що жодна зі сторін її не припинить.

³⁴ Світова організація організація (СОТ) була створена в 1995 році в результаті переговорів Уругвайського раунду в рамках Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (General Agreement on Tariffs and Trade - ГАТТ). ГАТТ функціонує з 1948 року в якості міжнародної конференції, головною метою якої було уніфікувати правила для торгівлі товарами між країнами-членами договору і лібералізація торгівлі між ними. СОТ як постійна організація взяла на порядок денний ГАТТ і додали до неї також встановлення правил торгівлі послугами та інтелектуальної власності. У СОТ в даний час є 153 країни-членів, що беруть участь в 98% від загального обсягу міжнародної торгівлі в світі. Україна стала 152-м членом СОТ у 2008 році. Див. – *World Trade Organization*, <http://www.wto.org/> (доступ 15. 9. 2013).

господарства.³⁵ Водночас у РСА встановлені умови, що стосуються підприємництва та інвестицій суб'єктів з ЄС в Україні та навпаки, включно з пересуванням робочої сили, капіталу, захистом авторських прав та справедливою економічною конкуренцією. Україна у РСА оголосила про поступове наближення свого законодавства у цій галузі до законодавства ЄС.³⁶

УПС певним чином була «угодою про майбутню Угоду про асоціацію», але ще не відкрила для України доступ до єдиного ринку ЄС, ані до її окремих секторальних політик. Однак важливим було, що в УПС:

- 1) було інституціалізовано регулярний та структурований політичний та експертний діалог між ЄС та Україною, включно з умовами та можливостями майбутнього вступу України до інтегрованого простору Союзу;
- 2) ЄС зобов'язався поглибити співпрацю з Україною за умови, якщо Україна виконуватиме на практиці демократичні принципи, дотримуватися людських прав та виконає умови для вступу у СОТ;
- 3) за допомогою УПС Україна зобов'язалася поступово гармонізувати своє законодавство з ЄС у сферах, що стосуються функціонування єдиного простору вільного пересування товарів, послуг, капіталу та осіб у межах ЄС;
- 4) в УПС були встановлені правові межі для початку надання технічної допомоги ЄС Україні у її перетворенні на демократичну країну з ринковою економікою.

Всі подальші двосторонні угоди ЄС з Україною, заключені за 1994-2010 роки, включно із угодами про торгівлю ядерними матеріалами, виробами з текстилю та металу, співпрацю у сфері охорони навколишнього середовища, мирного використання ядерних технологій і т.п.³⁷ є результатом виконання УПС від набуття нею чинності у 1998 році.

До переломних змін у відносинах між ЄС та Україною дійшло після 2004 року. Причиною став розвиток у межах ЄС після «великого розширення» у 2004 році та політичні зміни в Україні після президентських виборів восени 2004 року. Разом з розширенням на 10 нових країн-членів у 2004 році, включно зі Словаччиною, ЄС вирішив у рамках *Європейської політики сусідства* (European Neighbourhood Policy - ENP) запропонувати новим сусідам, включно з Україною, перспективу їх залучення до інтегрованого простору чотирьох основних свобод за умови, якщо вони будуть гармонізувати свої національні законодавства до законодавства ЄС. Одночасно, у зв'язку із наближенням закінчення 10-річного періоду дії УПС (у 2008 році), Україна та інші країни ЄПС були викликані закінчити вступ до СОТ, що мало б допомогти розпочати переговори про нові рамкові угоди з ЄС, які містили б також лібералізацію

³⁵ ЄС в УПС залишив за собою право застосовувати обмеження в торгівлі з Україною в галузі видобутку і торгівлі корисними копалинами, рибальства, торгівлі нерухомістю, аудіовізуальних та послуг зв'язку, сільськогосподарської продукції, тощо. З іншого боку, Україна залишила за собою обмеження на фінансові послуги (банківські, страхові), придбання і володіння землею, історичних будівель і пам'яників, у галузі рибальства, сільського господарства, комерційної оренди державного майна, телекомунікації, ЗМІ, послуг в області охорони здоров'я, освіти і надання юридичних послуг, за винятком бізнес-консультування, тощо. Там само, с. 7-8 (Title III); с. 35 (Annex IV); с. 36-37 (Annex V).

³⁶ Там само, с. 9-13 (Title IV).

³⁷ Наразі остання двостороння угода між Україною та ЄС була підписана 22 листопада 2010 року. Мова йде про Протокол для УПС, який дозволяє залучати Україну до діяльності секторальних програм ЄС. Див. - *European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine*, c. d.

торгівлі.³⁸ У 2004 році відбулися важливі зміни і в Україні, після подій так званої Помаранчевої революції, яка супроводжували президентські вибори наприкінці 2004 року. Новий український президент Віктор Ющенко та новий уряд, очолюваний Юлією Тимошенко, оголосили членство в ЄС пріоритетом зовнішньої політики України.³⁹

Основним політичним інструментом ЄПС став План дій (Action Plan - AP), метою якого було допомогти країнам ЄПС гармонізувати законодавство з ЄС. Мова йде про політичний документ (не обов'язковий договірний документ), який разом погодили ЄС та уряд відповідної країни ЄПС як спільну програму комплексних реформ з метою наближення країни ЄПС до стандартів та норм ЄС, зазвичай на період трьох років. ЄС запропонував Плани дій тільки країнами Східного партнерства, які мали укладені з ЄС УПС. План дій з Україною був погоджений 21 лютого 2005 року. Він містив 14 пріоритетів та 71 ціль, які Україна мала реалізувати протягом 2005-2007 років у рамках 6 секторальних сфер: політичний діалог та реформа політичної системи; економічні та соціальні реформи, включно з регіональним розвитком; торгівля, ринок та реформа регулюючих рамок; співпраця у сфері юстиції та внутрішніх справ; транспорт, енергетика, інформаційне суспільство та навколишнє середовище; людські контакти.⁴⁰ Протягом наведеного трьохрічного періоду (2005-2007) уряд України під час реалізації ПД здійснила більше 400 конкретних реформених заходів у сфері гармонізації із законодавством ЄС.⁴¹

Реформені зусилля України, підтримувані ЄС політично і шляхом надання технічної допомоги, привели до трьох важливих віх у процесі інтеграції України в 2007 і 2008 роках:

1) у 2007 році почалися переговори між Україною та ЄС про так звану Угоду про зміцнену співпрацю (Enhanced Cooperation Agreement - ECA), яка повинна була замінити стару УПС і повністю відповідати амбіціям ЄПС, тобто, з одного боку, домогтися повної гармонізації українського законодавства з ЄС, і створити умови для вступу України до єдиного простору чотирьох свобод ЄС, з іншого боку;

2) у 2007 році Україна та ЄС підписали дві ключові угоди про лібералізацію умов для вільного пересування людей: угоду про співробітництво в боротьбі з незаконною міграцією та про реадмісію осіб і угоду про спрощення видачі шенгенських віз для громадян України.⁴²

³⁸ Див. *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with Our Eastern and Southern Neighbours*, Brussels: Commission of the European Communities, March 11, 2003, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (доступ 15. 9. 2013). Інші планувальні документи ЄС, що стосуються ЄПС див. – *European External Action Service. European Neighbourhood Policy. Documents. Strategy papers*, http://eeas.europa.eu/enp/documents/strategy-papers/index_en.htm (пріступ 15. 9. 2013).

³⁹ Аналіз політичних передумов для інтенсифікації процесу європейської інтеграції України після "помаранчевої революції" в 2004 році, - Громадський, Г., Сушко, О., Вагл, М., Волчук, К., та Волчук, Р., *Ukraine and the EU after the Orange Revolution*. Brussels: CEPS Policy Briefs No. 60, 1 December 2004.

⁴⁰ *EU/Ukraine Action Plan*, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf (доступ 15. 9. 2013).

⁴¹ Аналіз виконання цілей Плану дій урядом України протягом першого трьохрічного періоду див. – Duleba, A., Najšlová, L., Benč, V., Bilčík, V., *The Reform of the European Neighbourhood Policy. Tools, Institutions, and a Regional Dimension*. Bratislava: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2008. Доступно в Інтернеті: <http://www.sfpa.sk/sk/publikacie/monografie-a-zborniky/?nrok=2008> (доступ 15. 9. 2013).

⁴² *European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine*, c. d.

3) у 2008 році Україна здобула членство в СОТ, що згодом дозволило почати переговори про лібералізацію торгівлі з ЄС, як паралельна частина переговорів про секторальні розділи УТС (у тому ж році, обидві сторони погодилися змінити назву майбутньої угоди на "Угода про асоціацію");⁴³

Три вищенаведені фактори являють собою поворотні віхи для європейського процесу інтеграції України від набуття державного суверенітету у 1992 році. Вони означали основні кроки в напрямку вступу України до інтегрованого процесу чотирьох основних свобод ЄС і поступового скасування "роздільних" функцій словацько-українського кордону як зовнішньому кордону ЄС.

Дві паралельні зовнішньополітичні події у 2008 році призвели до утворення консенсусу в межах ЄС *про поглиблення пропозиції інтеграції* для країн Східного сусідства:

1) ініціатива створення Союзу для Середземномор'я, яка запропонувала розширену програму співробітництва ЄС з країнами Південного сусідства, яку відстоював колишній президент Франції Ніколя Саркозі під час головування Франції в Раді ЄС у другій половині 2008 року, викликала реакцію інших країн-членів, в основному з Північної і Центральної Європи. За їх імпульсом ЄС досяг консенсусу, якщо буде розширюватися співпраця зі східними сусідами, повинна бути розширена і співпраця зі східними сусідами. Результатом стала розробка нової пропозиції співробітництва для України і п'яти інших країн колишнього СРСР (Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Грузія та Молдова) у вигляді Східного партнерства (СП). Ідейна основа для виникнення СП був вперше представлена, як спільна ініціатива Польщі та Швеції на засіданні Ради ЄС про загальні справи та зовнішніх зв'язки в Брюсселі 26 травня 2008 року.⁴⁴ Пропозиція базувалася на тезі про необхідність зміцнення "європейської пропозиції" для східних сусідів Союзу на основі ЄПС (ENP), але, в той же час про пропозицію, яка б виходила за рамки існуючої практики і інструментів політики сусідства;

2) військові дії Росії проти Грузії в серпні 2008 року викликали бурхливу реакцію ЄС, яка була предметом переговорів на позачерговому саміті ЄС 1 вересня 2013 року. Одним з висновків саміту лідерів країн-членів ЄС був виклик, адресований Європейській Комісії, щоб у грудні 2008 року вона представила пропозицію Східного партнерства, адже після конфлікту «необхідно більш, ніж будь-коли сприяти розвитку регіонального співробітництва в цілому регіоні Східної Європи та зміцнити відносин країн регіону з ЄС».⁴⁵

Європейська Комісія представила проект програми СП для затвердження Європейському парламенту та Раді 3 грудня 2008 року.⁴⁶ Нова пропозиція країнам СП з боку ЄС включає в себе такі основні моменти:

1) поступове досягнення безвізового режиму між ЄС та країнами СП;

2) створення зони вільної торгівлі шляхом укладення «глибоких і комплексних угод про лібералізацію торгівлі» (Deep and Comprehensive Free Trade Area - DCFTA);

⁴³ Україна стала 152-м членом СОТ 16 травня 2008 року за рішенням Генеральної ради СОТ від 5 лютого 2008 року, в якому говориться, що Україна виконала умови членства в СОТ. Див. *Member Information. Ukraine and the WTO*, http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm (приступ 15. 9. 2013).

⁴⁴ *Eastern Partnership. Polish-Swedish Proposal*, 23 May 2008.

⁴⁵ *Presidency Conclusions. Extraordinary European Council, Brussels, 1 September 2008*. Brussels: Council of the European Union, 6 October 2008, 12594/2/08.

⁴⁶ *Eastern Partnership. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council*. Commission of the European Communities, Brussels, 3.12.2008, COM(2008) 823 final.

- 3) зміцнення секторальних реформ у країнах СП відповідно до європейських *acquis*;
- 4) підготовка Планів дій нового покоління, які ще сильніше пов'язували процес реформ у країнах СП з їх інтеграцією до ЄС;
- 5) підписання нових угод про асоціацію (Association Agreements, включно з DCFTA) з метою замінити УПС угоди;
- 6) можливість країн СП приєднатися до секторальних програм Спільноти ЄС і через них домогтися інтеграції до ЄС у відповідних секторах;
- 7) підвищення адресування фінансової допомоги ЄС в залежності від прогресу країн СП в реалізації реформ;
- 8) послідовне дотримання диференційованого доступу ЄС до країн-партнерів на основі оцінки їх прогресу і політичної волі здійснювати реформи.⁴⁷

Установчий саміт країн-членів ЄС та шести країн СП відбувся за головування в Раді ЄС Чеської Республіки у Празі 7 травня 2009 року.⁴⁸ Основною частиною пропозиції ЄС в рамках СП є можливість країн-партнерів укласти угоди про асоціацію з ЄС, які містять угоди про зону вільної торгівлі (АА/DCFTA). Незважаючи на те, що переговори про політичну та секторальну частини АА і переговори щодо DCFTA у випадку країн СП відбувалися і відбуваються паралельно, об'єднання секторальних реформ з відкриттям єдиного ринку в рамках єдиної комплексної угоди робить АА/ DCFTA унікальним *інтеграційним* типом угоди в цього часу договірній практиці ЄС, який можна порівняти тільки з типом угоди про ЄЕП (Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн). У випадку укладення таких угод, країни СП стануть частиною єдиного ринку ЄС, включно з ринками країн, які уклали з ЄС угоди ЄЕП, угоду про Митний союз (Туреччина), а також окремих секторів ринку Швейцарії, яка уклала з ЄС відповідні двосторонні секторальні угоди. Водночас, угоди про асоціацію з DCFTA вимагають високу міру наближення законодавства країн-партнерів до економічного та торгового законодавства ЄС, що становить близько 85% всього законодавства ЄС. За словами представників Єврокомісії, угоди про асоціацію, пропонувані країнам СП з точки зору прийняття європейського законодавства і доступу до єдиного ринку є ідентичними з угодами про ЄЕП.⁴⁹ Іншими словами, підписання і ратифікація угод про асоціацію, і, звичайно, їх реалізація країнами СП на практиці означатиме де-факто їх економічну інтеграцію до ЄС, тобто означатиме повний доступ країн СП до інтегрованого простору вільного пересування товарів, послуг і капіталу в рамках інтегрованого простору ЄС.

Україна першою з країн СП завершила переговори щодо секторальних частин Угоди про асоціацію з ЄС. Переговори почалися у 2007 році (спочатку як переговори про УТС, з 2008 року після запуску ініціативи СП були перетворені на переговори про АА) і завершилися у жовтні 2009 року. Окремі переговори щодо DCFTA почалися в 2008 році, незабаром після вступу України в СОТ і завершилися в жовтні 2011 року. В березні 2012 року був ініціалізована (парафована) секторальна частина АА угоди з Україною, а у липні 2012 року частина угоди DCFTA (сертифікований офіційний

⁴⁷ Там само, с. 1.

⁴⁸ *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague 7 May 2009*. Council of the European Union, Brussels, 7 May 2009, 8435/09.

⁴⁹ Інтерв'ю автора з представниками Європейської комісії, які були членами переговорної команди ЄС у переговорах щодо Угоди про асоціацію та DCFTA Здійснені у Брюсселі у грудні 2012 року. Більше див. – Duleba, A., Benč, V., Bilčík, V.: *Policy Impact of the Eastern Partnership on Ukraine. Trade, energy, and visa dialogue*. Bratislava: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2012.

переклад всіма мовами країн-членів ЄС та України, в тому числі завірення ідентичного значення використаної термінології на всіх мовах ЄС та українською мовою). 3 липня 2012 року угода готова для підписання і для подальшого процесу ратифікації в Україні та країнах-членах ЄС. Угода складається з преамбули, семи основних частин (загальні принципи; політичний діалог; правосуддя, свобода і безпека; DCFTA (включає в себе 15 розділів); економічне і секторальне співробітництво (включає 28 глав); фінансове співробітництво; інституційні питання), 43 додатки (списки європейського законодавства, включно з перерахуванням перехідних періодів і термінів їх наближення) та три протоколи (разом більше 1200 сторінок тексту).⁵⁰

З точки зору наближення до європейського законодавства Угода про асоціацію України своїм обсягом не дуже відрізняється від структури Договорів про приєднання до ЄС (наприклад, від Договору про приєднання з Хорватією, яка 1 липня 2013 стала 28 членом ЄС) і є (як уже згадувалося) практично ідентичною з угодами типу СЕП. Різниця між державами-членами ЄС та країнами з реалізованими угодами про асоціацію в рамках СП полягає у двох основних фактах:

- 1) Країни СП з АА/DCFTA не будуть разом приймати рішення щодо прийняття нового законодавства ЄС, яке буде обов'язковим для всіх сторін, що мають доступ до єдиного ринку, тому що вони не є (поки що) політичними членами ЄС;
- 2) Країни СП будуть приймати тільки близько на 15% менше європейського законодавства, ніж теперішні країни-члени ЄС.

Повна та успішна реалізація АА/DCFTA для України означатиме:

- 1) завершення пострадянської модернізації країни відповідно до європейської моделі і її перетворення на сучасну європейську країну, яку можна порівняти з сучасними країнами-членами ЄС у плані законодавства та функціонування інститутів;
- 2) Україна стає економічно та інституційно готовою країною до повноправного членства в ЄС. Після реалізації АА/ DCFTA, вступ України до ЄС буде лише питанням політичних рішень країн-членів ЄС і, звичайно, політичної волі України виконати політичні (копенгагенські) критерії членства в ЄС.⁵¹

⁵⁰ Див. інформаційні матеріали, доступні на сайті European External Action Service: *EU – Ukraine. Association Agreement. What does the Agreement offer?*, http://eeas.europa.eu/images/top_stories/140912_eu-ua_aa_what_does_the_agreement_offer_v.pdf (пріступ 17. 9. 2013); *EU – Ukraine. Guide to the Association Agreement*. European External Action Service http://eeas.europa.eu/images/top_stories/140912_eu-ukraine-associatin-agreement-quick_guide.pdf (пріступ 17. 9. 2013) а *EU-Ukraine. Deep and Comprehensive Free Trade Area*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf (доступ 17. 9. 2013). Повний текст угоди буде оприлюднений після її підписання.

⁵¹ СР підписала Угоду про асоціацію з ЄС у жовтні 1993 року і стала членом ЄС у травні 2004 року, тобто у випадку Словаччини період між підписанням Угоди про асоціацію та вступу в якості повноправного члена до Союзу тривав 11 років. Це правда, що угоди про асоціацію, які Європейське співтовариство (з 1993 р. ЄС) запропонувало колишнім комуністичним країнам Центральної Європи, містили обіцянку майбутнього членства в ЄС, в той час як АА / DCFTA запропоновані у рамках СП не містити таку обіцянку. Тим не менш, це не змінює того факту, що природа угоди про асоціацію, Словаччини та України є однаковою - модернізація за моделлю ЄС через надання доступу до інтегрованого простору Союзу на основі наближення до законодавства ЄС. Реалізація Угоди про асоціацію Словаччини з 1993 року вело до: 1) поступової гармонізації СР із законодавством ЄС і підготовки СР до переговорів про вступ до ЄС, які розпочалися в 1999 році після виконання Копенгагенських критеріїв; 2) реформи і демократизації суспільних інститутів, успадкованих від колишнього комуністичного режиму, включно з реформою підприємницького середовища та функціонування юстиції; 3) і, нарешті, призвело до того, що вже в кінці 90-х років минулого століття, частка країн ЄС у зовнішній торгівлі СР становила майже 90%. Аналіз впливу угод про асоціацію Чехії, Польщі, Угорщини та СР на розвиток зовнішньої торгівлі в 90-х

На відміну від угод про асоціацію, які ЄС запропонував колишнім комуністичним країнам Центральної Європи на початку 90-х років минулого століття, АА/ DCFTA в рамках СП містять також наближення до шенгенських та енергетичних аспис з метою добитися скасування візового режиму та поступової інтеграції країн СП, до єдиного енергетичного ринку ЄС, що формується. Іншими словами, СП дозволяє країнам-партнерам досягнути прогрес в інтеграції до єдиного простору Союзу зони шляхом укладення двосторонніх угод у двох секторальних політиках - візовому діалозі та енергетиці. Унікальність доступу ЄС в рамках СП пов'язана з тим, що у відносинах з країнами СП він поєднує дві моделі договірної практики із зовнішніми партнерами, які мають можливість отримати доступ до внутрішнього простору ЄС або окремих його частин: модель комплексної угоди (модель угоди про приєднання, де діє принцип «все або нічого» чи модель ЄПП договору, де застосовується принцип майже все або нічого) і двосторонні секторальні угоди (модель секторальних договірних відносин зі Швейцарією), тобто інтеграція в рамках конкретного сектору на основі наближення до аспис відповідного сектору і двосторонньої секторальної угоди. Іншими словами, у разі успішного виконання програм співробітництва в галузі візового діалогу та програми Енергетичного співтовариства, Україна може досягти скасування візового режиму з ЄС і стати частиною енергетичного ринку ЄС ще до того, як їй вдасться реалізувати весь комплекс стандартів, що містяться в Угоді про асоціацію з ЄС.

Візовий діалог між ЄС та Україною розпочався у 2008 році. У червні 2009 року обидві сторони домовилися про План дій щодо лібералізації візового режиму, який передбачає досягнення скасування віз для громадян України, що подорожують до ЄС, на основі адаптації України до шенгенських аспис. Європейська комісія і Служба з питань зовнішньої діяльності опублікували другий звіт про оцінку реалізації цілей Плану дій з Україною в лютому 2012 року. У звіті констатовано значний прогрес, досягнутий Україною в реалізації, але, в той же час підкреслено недоліки, яких Україна повинна позбутися, передусім у сфері забезпечення безпеки при видачі проїзних документів, захисту персональних даних, антидискримінаційного законодавства, боротьби з нелегальною міграцією, реформування Державної прикордонної служби, боротьби з корупцією, політики з питань надання притулку, а також в деяких інших сферах.⁵²

Схожий процес інтеграції відбувається в енергетичному секторі. 1 лютого 2011 року Україна приєдналася до Угоди про енергетичне співтовариство. У протоколі про приєднання Україна зобов'язалася реалізувати європейське законодавство у секторі енергетики на рівні другого пакета законопроектів, який передбачає базові реформи української енергетики, в тому числі лібералізацію внутрішнього ринку природного газу та електроенергії, створення незалежного нормативного органу та монополізацію

роках, див., наприклад, . – Caporale, G.M., Rault, Ch., Sova, R., Sova, A.: On the bilateral trade effects of free trade agreements between the EU-15 and the CEEC-4. In: *Review of World Economics*, 149. Kiel Institute, 2009, s. 189-206.)

⁵² EU-Ukraine Visa Dialogue. Action Plan on Visa Liberalisation, <http://novisa.org.ua/upload/file/EU-Ukraine-Action-Plan.pdf> (доступ 19. 9. 2013); Second progress report on the implementation by Ukraine of the Action Plan on Visa Liberalisation. Joint Staff Working Document. European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy. Brussels, 9.2.2012, SWD(2012) 10 final, <http://ec.europa.eu/home-affairs/news/intro/docs/20120209/UA%202nd%20PR%20VLAP%20SWD%202012%2010%20FINAL.pdf> (доступ 19. 9. 2013). Аналіз див. Duleba, A., Benč, V., Bilčík, V.: *Policy Impact of the Eastern Partnership on Ukraine. Trade, energy, and visa dialogue*, c. d., s. 60-71.

сектора. Навіть у цій області, Україна стикається з важкими завданнями, що вимагають непростих реформ і гармонізацію з європейським законодавством.⁵³

З точки зору розвитку транскордонного співробітництва між СР та Україною, в секторальному співробітництві між Україною та ЄС, важливим є насамперед прогрес в Україні візового діалогу і досягнення його кінцевої мети, тобто скасування візового режиму для громадян України, які подорожують до країн ЄС, у тому числі СР. Досягнення цієї мети буде означати інтеграцію України до внутрішнього простору Союзу у сфері вільного пересування людей. Реалізація всього комплексу *acquis*, що містяться в Угоді про асоціацію, в свою чергу означатиме інтеграцію України до внутрішнього простору ЄС у сфері вільного пересування товарів, послуг і капіталу. Скасування візового режиму та економічна інтеграція України з ЄС не означатиме кардинальну зміну характеру кордону між СР та Україною в якості зовнішнього кордону ЄС. Хоча прикордонний і митний контроль залишаться, проте, докорінно зміниться характер кордонів з точки зору його проходження і доступу для громадян України, включно із суб'єктами підприємницької діяльності, до простору ЄС. Безвізовий режим і торгівля без тарифних і нетарифних заходів допоможе пожвавити економічне зростання у прикордонних регіонах по обидві сторони словацько-українського кордону. Реалізація Угоди про асоціацію сприятиме гармонізації законодавчого, адміністративного та торговельного середовища між СР та Україною, і не в останню чергу, сприятиме відродженню економічного розвитку регіонів по обидві сторони кордону. На такі очікування виправдовує вплив угод про асоціацію країн V4 на економічний розвиток їх прикордонних регіонів на кордонах Німеччини та Австрії за останні 20 років.

Угоди про асоціацію з ЄС Польщі, Чехії, Угорщини і Словаччини з початку 90-х років минулого століття, які містили лібералізацію торгівлі з ЄС, протягом останніх двох десятиліть спричинили динамічний розвиток в регіонах на кордоні Німеччини з Польщею і Чеською Республікою, а також на кордоні Австрії з Чехією, Словаччиною та Угорщиною. Дослідження про вплив розширення ЄС-15, включно з наслідками лібералізації торгівлі на основі угод про асоціацію, на розвиток регіонів на колишньому зовнішньому кордоні ЄС до розширення ЄС-15 до ЄС-25 у 2004 році, однозначно доводять, що найбільшими "переможцями" процесу інтеграції країн V4 з ЄС з точки зору регіонального розвитку стали прикордонні регіони V4 на кордонах колишнього ЄС-15, а також австрійські та німецькі регіони на іншій стороні кордону. У порівнянні з іншими регіонами в країнах V4, регіони поблизу кордонів з Німеччиною та Австрією, протягом останніх 20 років, показали набагато більш динамічний економічний ріст, ніж регіони, розташовані на внутрішній території країн V4. Водночас, це дослідження показує, що локалізація регіонів на зовнішньому кордоні ЄС є фактором, який сприяє їх економічній маргіналізації і депресивності.⁵⁴ Реалізація Угоди про асоціацію ЄС з

⁵³ Див. – *Protocol concerning the Accession of Ukraine to the Treaty Establishing Energy Community*, <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/728177.PDF> (доступ 19. 9. 2013). Аналіз див. - Duleba, A., Benč, V., Bilčík, V.: *Policy Impact of the Eastern Partnership on Ukraine. Trade, energy, and visa dialogue*, c. d., s. 44-59.

⁵⁴ Див – Niebuhr, A.: *The Impact of the EU Enlargement on European Border Regions*. Hamburg Institute of International Economics: HWWA Discussion Paper 330/2005. Аналіз впливу угод про асоціацію ЧР, СР та Угорщини на розвиток прикордонних регіонів Австрії див. – Bröcker, J., Schneider, M.: *How does Economic Development in Eastern Europe Affect Austria's Regions? A Multiregional General Equilibrium Framework*. In: *Journal of Regional Science*, 42, 2, May 2002, s. 257/285. Те саме доводять незалежні від досвіду Європи дослідження, присвячені дослідженню впливу Угоди про вільну торгівлю між США, Канадою та Мексикою від 1986 року (NAFTA - North American Free Trade Area) на rozvoj prihraničných

Україною буде створювати порівняльні передумови для економічного розвитку та транскордонного співробітництва на кордонах України з ЄС, включно з кордоном зі Словаччиною.

Оцінюючи часову перспективу очікуваного сприятливого результату Угоди про асоціацію України з ЄС для розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва, необхідно розуміти різницю між підписанням Угоди про асоціацію, її ратифікацією, набранням чинності та реалізацією. Повна реалізація Угоди про асоціацію, тобто прийняття всього комплексу законодавства ЄС та закінчення перехідного періоду її прийняття та реалізація на практиці, означатиме інтеграцію України до внутрішнього простору чотирьох свобод ЄС. Угода про асоціацію заснована на симетричній логіці: внутрішній простір ЄС буде відкриватися для України пропорційно до її наближення до законодавства. Так само поступово і пропорційно проявлятиметься її вплив на розвиток українсько-словацького транскордонного співробітництва. На основі існуючої договірної практики ЄС, а також досвіду країн V4 з реалізації угод про асоціацію, ми можемо зробити дуже грубий розрахунок, що Україні буде потрібно близько 10 років, щоб повною мірою гармонізуватися із законодавством ЄС (близько 85% від існуючого законодавства ЄС) і виконати умови Угоди про асоціацію. Термін перехідного періоду реалізації буде в першу чергу залежати від політичної волі України реалізовувати непрості реформи, які вимагає європейське законодавство, а також від адміністративного потенціалу України здійснити наближення, але, зрештою, і від тривання процесу ратифікації угоди в країнах-членах ЄС, який б однак, припустимо, не мав тривати більше трьох років від її підписання.⁵⁵ У будь-якому разі, повноцінний позитивний вплив Угоди про асоціацію України з ЄС на транскордонне співробітництво на словацько-українському кордоні можна очікувати у найближчій перспективі у 2025 році.

Три основні сценарії

Політичні положення Угоди про асоціацію України з ЄС були підписані 27 березня 2014 року, в той час як інші положення, в тому числі DCFTA, були підписані 27 червня 2014 року. Однак, повна реалізація Угоди про асоціацію, тобто прийняття усього комплексу законодавства ЄС та закінчення перехідних періодів для її прийняття і впровадження в практику, означатиме інтеграцію України до внутрішнього простору чотирьох свобод ЄС.

Існують три основні сценарії продовження процесу європейської інтеграції України в середньостроковій перспективі в найближчі 10-15 років в сенсі їх впливу на створення кращих інституціональних умов для розвитку транскордонного співробітництва на словацько-українському кордоні. Ці три основні сценарії назвемо: 1) позитивний сценарій, 2) нейтральний сценарій, 3) негативний сценарій.

Позитивний сценарій

Оптимальна версія позитивного сценарію передбачає успішну ратифікацію Угоди про асоціацію 28 країнами-членами ЄС, включно з ратифікацією Європейським парламентом та парламентом України (найпізніше протягом двох років – тобто до кінця

regiónov na hraniciach USA s Kanadou a Mexikom. Pozri napr. - McCallum, J.: National Borders Matter: Canada–US Regional Trade Patterns. In *American Economic Review* 85, 3, 1995, s. 615–623.

⁵⁵ Процес ратифікації УПС між ЄС та країнами колишнього СРСР, включно з Росією та Україною, тривав аж чотири роки (був підписаний в 1994 році і вступив у силу в 1998 році) через позицію Данії та деяких інших країн, яка зумовлювала згоди з підписанням УПС з Росією та іншими країнами Східної Європи через мирне вирішення Першої чеченської війни (1994-1996).

2016 року) та успішну реалізацію зі сторони України (мінімально протягом 10 років, тобто у перспективі до 2026 року). На кожному з вищевказаних етапів (ратифікація та реалізація) існує ризик, який може продовжити термін здійснення позитивного сценарію.

Підписання Угоди про асоціацію попередньо очікувалося під час саміту Східного партнерства у Вільнюсі в листопаді 2013 року. Однак, український уряд перед самітом прийняв рішення призупинити підписання угоди, що викликало спонтанні протести української громадськості і призвело до появи політичної кризи. Протести переросли у революцію і призвели до падіння режиму Януковича та формування нового уряду в лютому 2014 року. Новий український уряд оголосив європейську інтеграцію пріоритетом зовнішньої політики і підписав політичну частину Угоди про асоціацію 27 березня 2014 року. Інші деталі угоди, включно з DCFTA, були підписані 27 червня 2014 року після президентських виборів в Україні, які у травні 2014 року виграв Петро Порошенко, котрий також проголосив, що євроінтеграція є пріоритетом його політичної програми. На внутрішній розвиток України безпрецедентним способом посягла Росія, яка у березні 2014 року окупувала Крим і почала підтримувати сепаратистські сили в південно-східних регіонах України. ЄС, США та деякі інші країни у відповідь на порушення територіальної цілісності України прийняли санкції проти Росії. Таким чином, українська криза перетворилася на міжнародну кризу.

З точки зору реалізації Угоди про асоціацію, оптимальний сценарій передбачає, наскільки це можливо, щонайшвидше вирішення російсько-української кризи та стандартизацію відносин між ЄС і Росією, яка б створила сприятливі умови для політичної та економічної консолідації України. Продовження кризи у будь-якій формі перешкоджає реалізації Угоди про асоціацію України і подовжить період її реалізації. Політичну та економічну консолідацію України в умовах продовження боротьби з сепаратистами, підтримуваних Росією, на південному сході країни, або в умовах де-факто військового стану з Росією, по-перше, важко досягнути, а по-друге, вирішення кризи та конфлікту з Росією буде обмежувати бюджетні та адміністративні можливості України, необхідні для реалізації Угоди і продовжить термін її реалізації.

У будь-якому разі, навіть менш оптимальна версія позитивного сценарію базується на припущенні, що Угода про асоціацію України з ЄС буде ратифікована і реалізована – хоча й пізніше, але буде – що відстрочить прояв позитивних ефектів Угоди про асоціацію для підвищення економічного розвитку прикордонних регіонів та розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва у перспективі до 2030 року.

Нейтральний сценарій

Нейтральний сценарій передбачає, що в середньостроковій перспективі приблизно у найближчі 10 років не відбудеться серйозних змін в процесі інтеграції України до ЄС, і, таким чином, щоб не будуть створені сприятливі умови для словацько-українського транскордонного співробітництва. Іншими словами, надалі існуватиме статус-кво інституційних рамок для транскордонного співробітництва і протягом середньострокової перспективи не дійде до виконання Угоди про асоціацію між ЄС і Україною. Це може статися з причин, які можуть виникнути з боку України, ЄС чи в результаті втручання Росії у внутрішні справи України, або через ескалацію російсько-українського конфлікту, що призведе до відстрочення політичних і економічних реформ в Україні, придушення її політичної та економічної консолідації, означатиме поглиблення конфронтації між ЄС та Росією і появу нової форми холодної війни в Європі. Напруження між ЄС і Росією погіршить міжнародну ситуацію, необхідну для реформ в Україні. Не можна навіть виключити, що процес ратифікації не буде

успішним, або заблокований з політичних причин однією чи кількома країнами-членами ЄС. Не можна виключати і те, що в найближчі роки ЄС буде протистояти новій хвилі економічної чи валютної кризи, яка перешкоджатиме процесу відкриття ЄС для третіх країн, включно з подальшим розширенням і відкриттям єдиного ринку за допомогою угод типу AA/DCFTA. Здійснення цього сценарію може настати за передумови, що Україна не зможе впоратися з виконанням Угоди про асоціацію через відсутність достатньої політичної волі для реалізації складних реформ або недостатній адміністративний потенціал, тобто, що час для реалізації положень Угоди про асоціацію у випадку з Україною, вимагатиме набагато більше часу, ніж очікуваних 10 років. При нейтральному сценарії стратегічні транснаціональні рамки залишаються для транскордонного співробітництва між ЄР та Україною в середньостроковій перспективі без змін і, водночас, не буде втрачено потенціал для позитивних змін в майбутньому.

Негативний сценарій

Негативний сценарій передбачає, що відбудеться призупинення процесу інтеграції України до ЄС. Це може статися за умови, якщо 1) Україні не вдасться здійснити наближення та вона не буде в змозі реалізувати Угоду про асоціацію через зовнішньополітичні чи внутрішньополітичні причини; 2) у результаті Україна вирішить надати перевагу інтеграції з Євразійським союзом з Росією, Білорусією і Казахстаном на відміну від інтеграції з ЄС. Хоча, наразі для цього варіанту не має жодних політичних передумов, він не може бути виключений у середньостроковій перспективі розвитку. Негативний сценарій може стати реальністю, перш за все, в результаті якої-небудь осічки України під час реалізації положень Угоди про асоціацію, за умови, якщо ціна за реформи, які вимагатимуть AA/DCFTA буде занадто високою - через політичні чи групові економічні інтереси, яким може віддати перевагу Україна – тоді Україна перестати реалізовувати угоду. До провалу з боку України також може дійти у результаті ескалації конфлікту з Росією, або через те, що вона не зможе досягти політичну консолідацію, яка б дозволила розпочати комплексні політичні та економічні угоди, які необхідні для європейської інтеграції.

Не є, і в середньостроковій перспективі не буде можливо об'єднати інтеграцію України з ЄС із Євразійським союзом на чолі з Росією. Це було б можливим лише на основі теоретичного припущення, тобто у разі, якщо ЄС і Євразійський союз домовилися б укласти угоду про вільну торгівлю. Однак, в найближчі роки такий сценарій є малоімовірним, принаймні, з наступних причин: 1) після окупації Криму стандартизація відносин між ЄС і Росією є мало правдоподібною за умови, що Україна сама не визнає Крим частиною Росії; 2) Білорусія і Казахстан не є членами СОТ, а ЄС не може укладати жодну угоду про вільну торгівлю з будь-яким міжнародним угрупованням, якщо ця угода включатиме країни, які не є членами СОТ; 3) Російська федерація принципово відмовляється приймати європейські *acquis* у сфері енергетики (і деяких інших секторальних політиках), які, наприклад, призвели до виходу Росії з Енергетичної хартії в 2009 році і т.п.. У ситуації, коли ЄС не має /не може мати угоду про вільну торгівлю з Євразійським союзом, для України не існує альтернативного рішення "і - і", але тільки "або - або". Негативний сценарій означає, що може дійти до погіршення перспектив для розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва і у порівнянні з теперішнім станом, або розвитком нейтрального сценарію. Буде зміцнений "роздільний", а не «об'єднувальний» характер спільного словацько-українського кордону.

Рекомендації

Дані рекомендації адресовані урядам СР та України, які є учасникам транскордонного співробітництва на регіональному рівні. Їх метою є запропонувати СР, як країні-членові ЄС, кроки з впливом на формування політик ЄС щодо України, як і спільні заходи на двосторонньому рівні, які, на наш погляд, можуть допомогти здійсненню позитивного сценарію європейської інтеграції України та створенню сприятливіших умов для транскордонного співробітництва між СР та Україною.

Розвиток стратегічних рамок Східного партнерства

- ✓ СР як країна-член ЄС має прагнути до зміцнення інституційного залучення України до внутрішнього інтегрованого простору Союзу за зразком залучення країн ЄЕП. СР мала б ініціювати обговорення в межах ЄС про надання Україні "статусу спостерігача" у робочих групах Ради ЄС, що працюють над новим законодавством в рамках різних секторальних політик, які після укладення АА/DCFTA Україна повинна буде реалізовувати. Після підписання угод про асоціацію з ЄС країни Східного партнерства опиняться в подібній ситуації, у якій знаходяться країни ЄЕП (Норвегія, Ліхтенштейн, Ісландія) - стануть частиною єдиного ринку, хоч і не будуть членами ЄС. Механізм залучення країн ЄЕП до формування нового європейського асquis є джерелом натхнення і для вирішення майбутнього статусу країн Східного партнерства щодо інституцій, які формують законодавство ЄС. Країни ЄЕП повністю інтегровані до єдиного європейського ринку і транспонують відповідне європейське право до свого національного законодавства. В той же час, беруть участь у подальшому розвитку європейського законодавства за допомогою своїх спостерігачів в робочих групах ЄС. Вони не мають право голосувати, але своїми аргументами можуть впливати на створення спільного європейського законодавства. Іншими словами, статут ЄЕП означає не тільки економічну інтеграцію країни до ЄС, але, водночас, розширює її залучення до розробки законодавства і забезпечує доступ до інституцій ЄС, незважаючи на те, що мова не йде про політичне членство. Додавання такої можливості для України та інших країн з АА/DCFTA більш конкретним змістом наповнило б пропозицію "політичної асоціації" країн-партнерів з ЄС, яка є частиною СП.
- ✓ СР у межах ЄС би мала намагатися розширювати кількість секторальних політик, які є частиною АА/DCFTA з Україною, однак, при яких діє, що: 1) в їхньому випадку Україна має передумови для досягнення швидкого прогресу в наближенні до законодавства та політик ЄС у порівнянні з іншими секторальними політиками, що містяться в АА/DCFTA; 2) для яких можна було б використати принцип секторальної угоди, яку можна укласти раніше, ніж пройде час, потрібний на реалізацію всього комплексу асquis, що міститься в АА/DCFTA. Наразі цей принцип застосовується лише у випадку візового діалогу та енергетичного сектору. Уряди СР та України мали б консультуватися щодо того, які із секторальних політик підходять для того, щоб бути взятими з комплексного пакета АА/DCFTA і були вирішені через укладення паралельних двосторонніх договорів, які б згодом стали частиною АА/DCFTA після її повної реалізації, однак, могли б застосовуватися на практиці до виконання всієї Угоди про асоціацію. Даний принцип би допоміг динамізувати секторальну інтеграцію України з ЄС та пришвидшити процес виконання Угоди про асоціацію.
- ✓ СР повинна прагнути до розширення для України прийняття індивідуального пакету інструментів ЄС при наданні технічної допомоги, що відповідає її потребам,

в реалізації АА/DCFTA. Пакет повинен складатися з технічної допомоги в реалізації Порядку денного асоціації, пріоритетно спрямованого на підтримку політичної модернізації, разом зі створенням демократичних інституцій, з секторальними інструментами, потрібними для секторальної модернізації України. Секторальні інструменти потрібно було б розділити наступним чином: найнижчий рівень - тематичний діалог у випадку секторів зі слабким європейськими аспис; вищий рівень – доступ України до програм Співтовариства та агенцій ЄС за умови дотримання основних вимог ЄС для доступу через гармонізацію із секторальним європейським аспис та підписання протоколу про доступ; і найвищий рівень - секторальна угода з ЄС в секторі, в якому Україна готова повністю прийняти європейські аспис. Водночас, у разі підписання секторальної угоди, Україна мала б отримати статус спостерігача в інститутах ЄС, які планують і пропонують розвиток відповідної секторальної політики за зразком моделі країн ЄЕП (див. вищенаведені рекомендації).

- ✓ На рівні регіонального співробітництва в рамках Вишеградської групи Словаччина мала б почати обговорення з метою досягнення угоди про координацію допомоги з розвитку країн V4 при наданні технічної допомоги Україні в реалізації Угоди про асоціацію в рамках національних програм офіційної допомоги з розвитку країн V4, включно з програмами Міжнародного Вишеградського фонду.

Двостороннє співробітництво: технічна допомога

- ✓ Провести консультації на міжурядовому рівні з метою визначити "best practices" (найкращий досвід) Словаччини у рамках секторних сегментів Угоди про асоціацію України, які СР набула в гармонізації з секторальних правом ЄС під час виконання власної Угоди про асоціацію, процесу вступу до ЄС, а також під час транспозиції секторального права до національного законодавства Словаччини після вступу в ЄС. Однаково потрібно визначити «worst expectations» (найгірші очікування) України, тобто визначити ті сектори, які становитимуть найбільшу проблему для України при наближенні до європейського законодавства та практик. Ідентифікація точок перетину між кращим досвідом СР і найбільш проблемними галузями України з точки зору їх наближення до європейського законодавства може стати методологічним ключем для формування плану допомоги СР Україні в реалізації Угоди про асоціацію.
- ✓ На основі Угоди про асоціацію, а також Порядку денного асоціації, який був узгоджений між Україною та ЄС як інструмент допомоги ЄС в реалізації АА/DCFTA і консультацій з українською стороною, СР мала б підготувати план надання допомоги Україні в реалізації Угоди про асоціацію. Було б доцільно використовувати за основу досвід підготовки Плану допомоги СР Україні в досягненні цілей Плану дій з ЄС з 2005 року. Проект програми допомоги мало б розробити МЗС СР, як координуюче відомство на основі консультацій з українською стороною. До підготовки проекту мали б бути залучені всі словацькі суб'єкти, які мають досвід роботи в реалізації проектів в галузі розвитку в Україні, тобто зацікавлені у співпраці в галузі розвитку та надання технічної допомоги Україні, як і їх партнери, у тому числі суб'єкти підприємництва, органи територіального та муніципального самоврядування та громадські організації. З метою організації обговорення потреб розроблення проекту було б доцільно використовувати Платформу Східного партнерства в Словаччині, а також Національну платформу громадянського суспільства для Східного партнерства в

Україні. Завдання, які виникають з плану для інших відомств та інституцій Словаччини, мають бути схвалені урядом СР, а їх реалізація має координуватися МЗС СР.

- ✓ При здійсненні двосторонньої допомоги СР Україні необхідно використовувати можливості, які надає Комплексна програма розбудови інституцій (Complex Institutions Building Programme - CIB), як інструмент в рамках Східного партнерства для вибудовування адміністративного потенціалу України для реалізації Угоди про асоціацію. Необхідно також розглянути можливість використання інших програм сприяння технічної допомоги, як, наприклад, TWINNING або TAEX для двостороннього співробітництва та проекти, а також джерела Офіційної допомоги з розвитку Словацької Республіки.

Двостороннє співробітництво, спрямоване на «флагманські кораблі» процесу інтеграції України: візовий діалог і співпраця у сфері енергетики

- ✓ Провести консультації на рівні міністерств внутрішніх справ (прикордонна та поліція у справах іноземців) і закордонних справ СР та України з метою ідентифікації можливостей надання допомоги СР Україні у сфері гармонізації законодавства відповідно до шенгенських аспис. Допомога у сфері гармонізації з шенгенськими аспис повинна бути частиною програми допомоги СР Україні в реалізації Угоди про асоціацію за допомогою інструменту Порядку денного асоціації.
- ✓ Розробити спільний звіт про оцінку застосування сучасного візового режиму ЄС з Україною для взаємного подорожування громадян Словаччини та України. Для розробки звіту повинні бути залучені представники відповідних державних органів, регіональних органів самоврядування прикордонних регіонів, наукових кіл та неурядових організацій з обох країн. Крім оцінки застосування та видачі шенгенських віз, звіт повинен також містити оцінку застосування угоди про малий прикордонний рух і видачі довгострокових національних віз СР громадянам України. Її частиною мали б стати дослідження введення безвізового режиму для взаємного подорожування громадян і рекомендації (дорожня карта) для відповідних органів державного управління СР та України з метою підготовки до введення безвізового режиму. Звіт буде також служити джерелом широкого інформування словацької та української громадськості. Розробка звіту може фінансуватися у рамках грантової схеми МЗС СР і МВС СР.
- ✓ Провести консультації на рівні міністерств економіки та праці СР та України з метою оцінки застосування угоди про взаємне працевлаштування громадян, включно з координацією позицій під час найближчих переговорів між Україною та ЄС про умови поступового відкриття ринку праці країн ЄС для громадян України, які є частиною Угоди про асоціацію. Відкриття ринку праці ЄС/СР для громадян України, і навпаки, стане важливим фактором регіонального розвитку прикордонних регіонів. Тому в консультаціях повинні брати участь також представники прикордонних регіонів.
- ✓ Ініціювати переговори про співпрацю у сфері безпеки поставок природного газу з Росії до Словаччини через Україну на основі уроків, витягнутих з газової кризи в січні 2009 року, за участі представників міністерств економіки, закордонних справ обох країн і компаній «Нафтогаз» України і АТ SPP. Переговори щонайменше повинні мати такі цілі: 1) домовитися про двосторонній механізм вчасного попередження у випадку кризових ситуацій; 2) дослідити технічні можливості для кризових поставок природного газу з резервуарів в Західній Україні на територію

Словаччини і навпаки – зі Словаччини в Україну, в тому числі довгострокові резервні поставки газу зі спотових ринків ЄС; 3) визначити можливості надання технічної допомоги та участі СР та залучення словацьких суб'єктів у модернізації української газотранспортної системи на основі Меморандуму про модернізацію газотранспортної системи на території України з ЄС від 23 березня 2009 року; 4) обговорити інвестиційні можливості для словацьких суб'єктів в області розподілу газу, особливо з метою модернізації розподільних трубопроводних мереж в Україні. Ініціювати консультації щодо регіонального співробітництва в галузі безпеки поставок природного газу в форматі V4 плюс Україна, в тому числі поступове залучення України до регіонального газового ринку в рамках V4, що формується.

- ✓ Сприяти переговорам за участі міністерств економіки та компанії «Transpetrol» і «Укртранснафта» щодо можливостей використання нафтопроводу Одеса - Броди - Дружба для транспортування нафти з області Каспійського моря у Словаччину, Угорщину та Чехію. Координувати взаємні кроки у питаннях розвитку флагманської ініціативи "Південного енергетичного коридору", з метою досягнення підтримки ЄС для введення в експлуатацію нафтопровідної траси Одеса - Словаччина.
- ✓ Підготовка спільних двосторонніх проектів з Україною в сфері підвищення енергоефективності та використання альтернативних джерел енергії за участі Словацького інноваційного та енергетичного агентства та релевантного українського партнера. СР має досвід в реалізації Плану дій уряду СР для підвищення енергоефективності у 2008-2010 роках і нового трирічного плану за 2011-2013 роки, на основі зобов'язань, прийнятих в межах ЄС. Після приєднання до програми Енергетичного співтовариства ЄС Україна повинна виконати зобов'язання, домовлені з ЄС. Необхідно розглянути можливість участі СР в "Східноєвропейському партнерстві охорони навколишнього середовища та енергоефективності", яке ініціювала Швеція з метою реалізації конкретних проектів в Україні.
- ✓ У зв'язку з приєднанням до програми Енергетичного співтовариства ЄС, Україна повинна поступово реалізовувати енергетичне законодавство ЄС, разом із застосуванням загальних принципів в регуляційній політиці ЄС у формуванні єдиного ринку електроенергії та природного газу. Управління з питань регулювання мережевих галузей СР (УРМГ) має великий досвід в реалізації всіх трьох енергетичних пакетів ЄС. Допомога УРМГ українському регулюючому органу через обмін досвідом, безсумнівно, буде вельми корисним для діяльності українського регулятора.
- ✓ За участі МЕ СР, ТПП, ОМСС та суб'єктів підприємницької діяльності ініціювати переговори з українськими партнерами про двостороннє співробітництво через інвестування у реконструкцію комунальних мереж розподілу тепла і гарячої води, знижуючи вимогливість енергоспоживання будівель, модернізацією управління відходами, тощо. Словацькі суб'єкти мають досвід роботи з інвестиційними проектами в цій сфері у Словаччині і за кордоном. Модернізація комунальної інфраструктури міст і населених пунктів є одним з найбільших викликів, з якими стикається Україна, включно з прикордонними регіонами, прилеглими до СР.

Література

- Bröcker, J., Schneider, M.: How does Economic Development in Eastern Europe Affect Austria's Regions? A Multiregional General Equilibrium Framework. In: *Journal of Regional Science*, 42, 2, May 2002, s. 257/285.
- Caporale, G.M., Rault, Ch., Sova, R., Sova, A.: On the bilateral trade effects of free trade agreements between the EU-15 and the CEEC-4. In: *Review of World Economics* no. 149. Kiel Institute, 2009, s. 189-206.
- Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o cezhraničnej spolupráci. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*, 172/2001 Z.z.
- Duleba, A., Najšlová, L., Benč, V., Bilčík, V., *The Reform of the European Neighbourhood Policy. Tools, Institutions, and a Regional Dimension*. Bratislava: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2008.
- Duleba, A., Benč, V., Bilčík, V.: *Policy Impact of the Eastern Partnership on Ukraine. Trade, energy, and visa dialogue*. Bratislava: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2012.
- Eastern Partnership. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council*. Commission of the European Communities, Brussels, 3.12.2008, COM(2008) 823 final.
- Eastern Partnership*. Polish-Swedish Proposal, 23 May 2008.
- Eeckhout, P.: *External Relations of the European Union. Legal and Constitutional Foundations*. Oxford EC Law Library: Lavoisier SAS, 2004.
- Elaboration of the Eastern Partnership*. Polish-Swedish paper with the support of the incoming Czech Presidency, 3 October 2008.
- EU – Ukraine. Association Agreement. What does the Agreement offer?, http://eeas.europa.eu/images/top_stories/140912_eu-ua_aa_what_does_the_agreement_offer_v.pdf (prístup 17. 9. 2013)
- EU-Ukraine. Deep and Comprehensive Free Trade Area, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf
- EU – Ukraine. Guide to the Association Agreement. European External Action Service http://eeas.europa.eu/images/top_stories/140912_eu-ukraine-association-agreement-quick_guide.pdf (prístup 17. 9. 2013)
- EU/Ukraine Action Plan, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf (prístup 15. 9. 2013).
- EU-Ukraine Visa Dialogue. Action Plan on Visa Liberalisation, <http://novisa.org.ua/upload/file/EU-Ukraine-Action-Plan.pdf> (prístup 19. 9. 2013).
- European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine, <http://ec.europa.eu/world/agreements/searchByCountryAndContinent.do?countryId=3856&countryName=Ukraine> (prístup 14. 9. 2013).
- European External Action Service. European Neighbourhood Policy. Documents. Strategy papers, http://eeas.europa.eu/enp/documents/strategy-papers/index_en.htm (prístup 15. 9. 2013).
- Gromadzki, G., Sushko, O., Vahl, M., Wolczuk, K., and Wolczuk, R., *Ukraine and the EU after the Orange Revolution*. Brussels: CEPS Policy Briefs No. 60, 1 December 2004.
- Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague 7 May 2009*. Council of the European Union, Brussels, 7 May 2009, 8435/09.
- Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie. In: *Úradný vestník Európskej únie*, C 83, zväzok 53, 30. marca 2010.
- Member Information. Ukraine and the WTO, http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/ukraine_e.htm (prístup 15. 9. 2013).
- McCallum, J.: National Borders Matter: Canada–US Regional Trade Patterns. In *American Economic Review* 85, 3, 1995, s. 615–623.

Niebuhr, A.: *The Impact of the EU Enlargement on European Border Regions*. Hamburg Institute of International Economics: HWWA Discussion Paper 330/2005.

Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and Their Member States, and Ukraine. In: *European Commission: Treaties Office Database. List of treaties by country: Ukraine*, <http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=217> (prístup 15. 9. 2013).

Presidency Conclusions. Extraordinary European Council, Brussels, 1 September 2008. Brussels: Council of the European Union, 6 October 2008, 12594/2/08.

Protocol concerning the Accession of Ukraine to the Treaty Establishing Energy Community, <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/728177.PDF> (prístup 19. 9. 2013).

Protokol z 2. zasadnutia Slovensko-ukrajinskej (Ukrajinsko-slovenskej) medzivládnej komisie pre cezhraničnú spoluprácu. 1. - 2. december 2005, Huta, Ivano-Frankivská oblasť, Ukrajina. *Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky*, <http://www.minv.sk/?2-zasadnutie-komisie-1> (prístup: 24. 7. 2013).

Second progress report on the implementation by Ukraine of the Action Plan on Visa Liberalisation. Joint Staff Working Document. *European Commission, High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy*. Brussels, 9.2.2012, SWD(2012) 10 final, <http://ec.europa.eu/home-affairs/news/intro/docs/20120209/UA%202nd%20PR%20VLAP%20SWD%202012%2010%20FINAL.pdf> (prístup 19. 9. 2013).

Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with Our Eastern and Southern Neighbours, Brussels: Commission of the European Communities, March 11, 2003, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (prístup 15. 9. 2013).